

GIDS

RUIMTELIJKE

KWALITEIT

GEMEENTE WEST BETUWE

GELDERS
genootschap

De gids voor Ruimtelijke Kwaliteit Gemeente West Betuwe

Datum

December 2022

Gelders Genootschap

projectteam

Maurice Bogie
Madelinde Roelofs
Christel Steentjes

Ontwerp

www.studio026.nl

Deel I	05
Inleiding	
REGIE OP RUIMTELIJKE KWALITEIT	06
RELATIE MET ANDERE BELEIDSTERREINEN	07
RELATIE MET LANDSCHAP	07
RELATIE MET CULTUURHISTORIE	07
DUURZAAMHEID	08
WETTELIJKE BASIS VOOR WELSTANDSADVISING	08
WERKWIJZE BIJ ADVISING	08
AFWIJKEN VAN ADVIEZEN	08
ADVISEUR RUIMTELIJKE KWALITEIT EN VOOROVERLEG	08
SCHEMA WELSTANDSBEOORDELING	09

Deel II 11	
Opzet nota en leeswijzer	
CRITERIA VOOR KLEINE BOUWWERKEN	12
DEELGEBIEDEN	13
BELEIDSNIVEAUS	13
OVERZICHT GEBIEDEN EN BELEIDNIVEAUS	13
THEMA'S	13
ALGEMENE CRITERIA	14
EXCESSENCRITERIA	14

Deel III	17
Deelgebieden en niveaus	
1 HISTORISCHE DORPSGEBIEDEN	18
2 PLANMATIGE WOONBUURTEN	48
3 GEBIEDEN MET EEN BIJZONDERE FUNCTIE	56
4 BEDRIJVEN-TERREINEN	62
5 BUITENGEBIED - DIJKLINTEN EN UITERWAARDEN	66
6 BUITENGEBIED - OEVERWALLEN	72
7 BUITENGEBIED - KOMGEBIEDEN	78

Deel IV 85	
THEMA'S	
ZORG VOOR DE OMGEVING VAN EEN MONUMENT	86
MONUMENTEN VERBOUWEN EN VERDUURZAMEN	88
HISTORISCHE BOERDERIJEN	92
NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE	94
NATUURINCLUSIEF BOUWEN	96
KLEINE ZONNEVELDEN VOOR EIGEN GEBRUIK	97

Deel V	99
Criteria voor kleine bouwwerken	
1 BIJBEHORENDE BOUWWERKEN	101
2 DAKTOEVOEGINGEN	103
3 DAK- EN GEVELWIJZIGINGEN INCL. NA-ISOLEREN AAN BUITENZIJDE	105
4 ERFAFSCHIEDINGEN	106
5 ZONNEPANELEN & COLLECTOREN	107
6 WARMTEPOMPEN EN AIRCO-INSTALLATIES	107
7 RECLAMES	108
8 OVERIGE BOUWWERKEN	115

Deel VI 117	
Algemene criteria	
Deel VII	121
Excessencriteria	
Deel VIII	125
RICHTLIJNEN	
KAARTEN	126
BEGRIPPENLIJST	142

Deel I

inleiding

De Gids Ruimtelijke Kwaliteit 2022 vormt de basis voor de advisering over de ruimtelijke kwaliteit van bouwplannen in de gemeente West Betuwe. Het is geen volledig nieuwe gids. De systematiek en opzet is overgenomen uit de bestaande Gids Ruimtelijke Kwaliteit West Betuwe. Met deze gids was vooral sprake van een samenvoeging (een technische harmonisatie) van beleid uit de drie bestaande welstandsnota's van Geldermalsen, Lingewaal en Neerijnen. Ten opzichte van dit beleid zijn inhoudelijk enkele vernieuwingen doorgevoerd. Aspecten als duurzaamheid en erfgoed zijn gelet op de huidige actualiteit meer centraal komen te staan. Tevens is waar mogelijk een link gelegd naar kwaliteitsthema's uit de nog op te stellen Omgevingsvisie. Doel van deze inhoudelijke vernieuwing is een integraal beleid voor omgevingskwaliteit met oog voor een balans tussen regie op omgevingskwaliteit en ruimte voor initiatieven.

REGIE OP RUIMTELIJKE KWALITEIT

Deze Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit is opgesteld vanuit de overtuiging dat de gemeente, ondernemers en inwoners het belang van een aantrekkelijke gebouwde omgeving gezamenlijk willen behartigen. Een goed verzorgde omgeving verhoogt immers de kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving en de waarde van het onroerend goed. Ook wordt het vestigingsklimaat positief beïnvloed. Omdat de bestedingsruimte, het toekomstperspectief en de smaak van individuen verschillen, leidt de optelsom van alle investeringen echter niet als vanzelf tot een betere kwaliteit van de omgeving. Met welstandstoezicht beschikt de gemeente als regisseur over een belangrijk wettelijk sturingsinstrument en kan beschermd worden wat waardevol is. Tegelijkertijd wil de gemeente

ook kunnen loslaten waar dat mogelijk is en burgers meer ruimte bieden bij het realiseren van hun bouwplannen. Dat past bij de huidige maatschappelijke tendens op allerlei beleidsterreinen naar minder regels en meer vrijheid en verantwoordelijkheid voor burgers. Het welstandsbeleid, vastgelegd in deze Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit, is daarom bedoeld om in alle openheid een bijdrage te leveren aan het stimuleren van ruimtelijke kwaliteit en daarmee aan de aantrekkelijkheid van West Betuwe. Bij iedere aanvraag voor een omgevingsvergunning wordt beoordeeld of het betreffende bouwwerk niet in strijd is met 'redelijke eisen van welstand'. Hiertoe adviseert een onafhankelijke commissie, de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK) van het Gelders Genootschap, aan het college van B&W.

Met de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit wil de gemeente bestaande bijzondere ruimtelijke kwaliteiten – met name de cultuurhistorische waarden en identiteit – kunnen waarborgen en anderzijds burgers meer ruimte bieden bij het realiseren van hun bouwplannen. Dit vraagt om een welstandsbeleid op maat. Enerzijds wordt rechtszekerheid en voorspelbaarheid geboden, maar anderzijds is er ruimte voor dialoog en afwijking van de spelregels, indien blijkt dat er betere alternatieven zijn. De Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit vormt een toetsingskader voor de kleinere plannen, maar is een stimulerend kader voor de grotere ruimtelijke opgaven. Daarbij is het uitgangspunt dat welstandstoezicht maatwerk is. De lat hoeft niet overal even hoog te liggen. Sommige gebieden kunnen meer ruimtelijke dynamiek verdragen dan andere, meer kwetsbare en bijzondere gebieden. Met het vaststellen van de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit bepaalt de gemeenteraad uiteindelijk in welk gebied in welke mate wordt getoetst. De Gids voor Ruimtelijke

Kwaliteit kent compacte afwegings- en toetsingskaders, waarbij een logisch verband is gelegd tussen waarden, kernkwaliteiten, ambities en ontwerprichtlijnen. Deze nota heeft verder een gebruiksvriendelijke opzet, waarbij ook veel beeldmateriaal is opgenomen. Het resultaat is dan ook een stimulerende nota die uitnodigt tot het realiseren van ruimtelijke kwaliteit. Vanaf 2023 zal deze Gids op grond van de Omgevingswet (en zgn. Bruidsschat) onderdeel gaan uitmaken van een tijdelijk Omgevingsplan. Dit plan vervangt dan bestaande wettelijke instrumenten als de welstandsnota, bestemmingsplannen en verordeningen.

RELATIE MET ANDERE BELEIDSTERREINEN

Voor een effectief kwaliteitsbeleid is het zaak zorg te dragen voor een goede aansluiting tussen de verschillende instrumenten. In het kader van deze Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit is vooral de relatie tussen bestemmingsplan en de welstandscriteria van belang. Het bestemmingsplan regelt onder meer de functie en het ruimtebeslag van bouwwerken, voor zover dat nodig is voor een goede ruimtelijke ordening. Wat het bestemmingsplan mogelijk maakt, kan niet door welstandscriteria worden tegengehouden. De vormgeving van bouwwerken valt buiten de reikwijdte van het bestemmingsplan en behoort tot het domein van welstand. Welstandscriteria kunnen waar nodig de ruimte die het bestemmingsplan biedt, invullen ten behoeve van de ruimtelijke kwaliteit. Het welstandsadvies richt zich dan op de gekozen invulling binnen het bestemmingsplan. In een situatie waarin een bouwplan in overeenstemming is met het bestemmingsplan, maar dit eveneens ruimte biedt voor alternatieven, kan een negatief

welstandsadvies worden gegeven als de gekozen oplossing afbreuk doet aan de ruimtelijke beleving. Uiteraard moet in zo'n geval de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit daartoe de argumentatie leveren. In de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit kan worden verwezen naar welstandscriteria die zijn opgenomen in andere beleidsdocumenten, zoals beeldkwaliteitplannen. Deze worden daardoor geacht deel uit te maken van de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit, en op termijn van het Omgevingsplan. Voor toekomstige stedenbouwkundige uitbreidingen zullen over het algemeen ook beeldkwaliteitplannen worden opgesteld. Voor een actueel overzicht van beeldkwaliteitplannen wordt daarom geadviseerd de gemeente te raadplegen.

RELATIE MET LANDSCHAP

Ruimtelijke kwaliteit is meer dan rood alleen. Landschap, cultuurhistorie en openbare ruimte zijn integraal met elkaar verbonden. Wil welstandsbeleid effectief zijn, dan moet een integratie plaatsvinden met bestaand landschapsbeleid. In deze Gids zijn daarom richtlijnen opgenomen voor de landschappelijke inpassing van onder andere schaalvergroting van agrarische bedrijven, teelt-ondersteunende voorzieningen en nieuwe woningen welke mogelijk zijn na sloop van vrijkomende agrarische bebouwing, conform het gemeentelijke VAB-beleid. Ook heeft de recente waardering voor het ruilverkavelingslandschap in het nieuwe Erfgoedbeleid zijn weerslag gevonden in deze gids. Het landschap van de ruilverkaveling wordt inmiddels gezien als 'jong erfgoed'. Reden waarom meer rekening wordt gehouden met de karakteristiek van zowel landschap als bebouwing in het ruilverkavelingsgebied. Zo kan worden bereikt dat nieuwe ontwikkelingen kunnen bijdragen aan het behoud van de

eigen en onderscheidende identiteit van het ruilverkavelingsgebied.

RELATIE MET CULTUURHISTORIE

De integratie van welstandsbeleid met monumentenzorg geeft aanvragers duidelijkheid, kan leiden tot een efficiënter verloop van het vergunningtraject en tot een kwalitatieve verbetering van bouwplannen.

In de adviespraktijk blijkt daarnaast dat veel monumenteigenaren hun pand willen verduurzamen. De uitgangspunten voor verbouwen en verduurzamen van monumenten in de gids bieden monumenteigenaren meer inzicht langs welke richtlijnen en uitgangspunten erfgoedadviseurs adviseren. Omdat voor de planontwikkeling en de planbeoordeling inzicht in de cultuurhistorische waarden onmisbaar is wordt bij grotere c.q. ingrijpende plannen om een bouwhistorische of cultuurhistorische verkenning of analyse gevraagd. Zo wordt een goed inzicht verkregen in de authenticiteit en de ontwikkeling van een bouwwerk of een gebied, zodat wijzigingen daaraan goed ingeschat en gemotiveerd kunnen worden.

Wanneer de Omgevingswet van kracht wordt, krijgt de omgeving van beschermde monumenten een voornamere rol. In artikel 5.130 van het Besluit kwaliteit leefomgeving is een instructieregel voor gemeenten opgenomen die een belangrijke aanscherping betekent voor de bescherming van monumenten. Deze regel houdt in dat gemeenten een aantasting van de omgeving van (voor)beschermde monumenten voor zover die monumenten daardoor worden ontsierd of beschadigd, moeten voorkomen. Deze regel gaat een stap verder dan de huidige regels in de Erfgoedwet of bestaande gemeentelijke of provinciale verordeningen, die alleen het monument zelf beschermen. De nieuwe wetgeving geldt voor (voorbeschermde) rijksmonumenten en voor alle via het omgevingsplan (voor)beschermde monumenten (zowel provinciaal als gemeentelijk, als monumenten die bijvoorbeeld als beeldbepalend of karakteristiek pand zijn beschermd). De gemeente zal de nieuwe wetgeving met betrekking tot monumenten moeten gaan regelen in haar Omgevingsplan. Met deze Gids wordt voorgesorteerd op de nieuwe wetgeving met betrekking tot de omgeving van monumenten. Zo kan alvast ervaring worden opgedaan met het nadenken over de betekenis van de omgeving voor de waarde van een monument en ernaar worden gehandeld bij de beoordeling van bouwplannen. Zo heeft de gemeente straks meer inzicht over de wijze waarop dit in regelgeving moet worden vastgelegd.

DUURZAAMHEID

Het Klimaatakkoord betekent niet alleen voor nieuwbouw, maar ook voor de bestaande bebouwing een grote verduurzamingsopgave. Er ligt een vernieuwings- en transformatieopgave in de sociale huursector ten aanzien van verduurzaming. Ook vanuit particuliere woningeigenaren is een grote inspanning nodig voor het isoleren, het besparen en opwekken van energie. Warmtepompen zijn inmiddels niet meer weg te denken en steeds vaker wordt het na-isoleren van daken en gevels overwogen. Met deze gids worden bestaande criteria voor airco-units uitgebreid met criteria voor het plaatsen van warmtepompen. Daarnaast wordt welstandsbeleid verruimt t.a.v. het na-isoleren van daken en gevels opdat zodoende onder voorwaarden meer woningen energieneutraal gemaakt kunnen worden.

In het buitengebied is een duidelijke behoefte aan grondgebonden zon op eigen terrein, om energie op te wekken voor eigen gebruik. Het gaat om kleinschalige initiatieven van inwoners die niet de mogelijkheid hebben om zonnepanelen te plaatsen op hun eigen dak, bijvoorbeeld omdat het een karakteristiek rietgedekt pand betreft, maar die dit wel de ruimte hebben om zonnepanelen te

plaatsen op hun eigen grond. De ruimtelijke/planologische afweging vindt niet plaats in Gids Ruimtelijke Kwaliteit, maar in het bestemmingsplan. In de Gids Ruimtelijke Kwaliteit zijn wel richtlijnen opgenomen voor een goede inpassing. De gemeente kan deze richtlijnen hanteren als randvoorwaarden bij een positieve beslissing om een initiatief toe te staan.

WETTELIJKE BASIS VOOR WELSTANDSADVISING

De wettelijke basis voor de uitvoering van welstandstoezicht ligt thans in de Wabo (art. 2.10), de Woningwet (art. 12) en het Bor (art. 6.2). Artikel 12a, lid 1 van de Woningwet stelt dat de gemeenteraad een welstandsnota vaststelt, inhoudende beleidsregels waarin in ieder geval de criteria zijn opgenomen die het bevoegd gezag toepast bij de beoordeling of het uiterlijk en de plaatsing van een bouwwerk waarop de aanvraag om een omgevingsvergunning betrekking heeft, zowel op zichzelf beschouwd, als in verband met de omgeving of de te verwachten ontwikkeling daarvan, in strijd is met redelijke eisen van welstand. De invulling van het begrip 'redelijk' is afhankelijk van de ambitie van de gemeente en de ruimtelijke kenmerken van gebieden en objecten.

Vanaf 2023 ligt de wettelijke basis voor 'regels over het uiterlijk van bouwwerken' in art. 4.19 van de Omgevingswet. Deze regels liggen dan vast in het Omgevingsplan en worden uitgewerkt in nadere beleidsregels, vergelijkbaar met het huidige instrument van een welstandsnota. De kern van welstand ligt in het feit dat bouwen een handeling is die de leef- en werkomgeving beïnvloedt. Elke burger mag van de overheid verwachten dat zij een zorgvuldige afweging van belangen maakt bij het verlenen van vergunningen. Het is in het algemeen belang dat onze leef- en werkomgeving een verzorgd en samenhangend karakter vertoont. Vandaar dat de welstandsadvisering zich niet kan beperken tot de verschijningsvorm van het bouwwerk op zich, maar ook de relatie van dat bouwwerk met zijn omgeving dient te onderzoeken.

De invloed van bouwen op de omgeving is bovendien vrijwel altijd van lange duur. Het is daarom ook belangrijk een inschatting te maken van de te verwachten ontwikkelingen van de omgeving. Ook de samenhang van verschillende bouwplannen onderling moet kunnen worden beoordeeld. Deze plannen vormen immers elkaars toekomstige omgeving.

WERKWIJZE BIJ ADVISING

De welstandsadvisering voor de gemeente West Betuwe wordt georganiseerd en uitgevoerd namens het Gelders Genootschap door de CRK. Het oordeel van deze commissie is volgens de Woningwet gericht op het uiterlijk én op de plaatsing van het bouwwerk. De CRK kijkt in de eerste plaats naar de invloed van het bouwwerk op de beeldkwaliteit van de omgeving, rekening houdend met verwachte ontwikkelingen. Tevens adviseert de commissie over de kwaliteit van het bouwwerk op zichzelf. Belangrijk is om de politieke en maatschappelijke haalbaarheid van een advies goed te kunnen inschatten. Een 'redelijk' advies moet immers in de praktijk uit te leggen en te handhaven zijn.

AFWIJKEN VAN ADVIEZEN

Burgemeesters en wethouders kunnen van het advies van de CRK afwijken. Dit zal met name het geval zijn wanneer de CRK de van toepassing zijnde criteria naar hun oordeel niet juist heeft geïnterpreteerd of de commissie naar hun oordeel niet de juiste criteria heeft toegepast. Burgemeester en wethouders bieden bij afwijking eerst de CRK de mogelijkheid tot heroverweging van het eerder uitgebrachte advies. Indien dat niet tot een oplossing leidt, kan gebruik worden gemaakt van een second opinion-regeling. Bij een second opinion wordt de bouwaanvraag voorgelegd aan een commissie buiten het Gelders Genootschap. Hierover neemt de gemeente contact op met de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit.

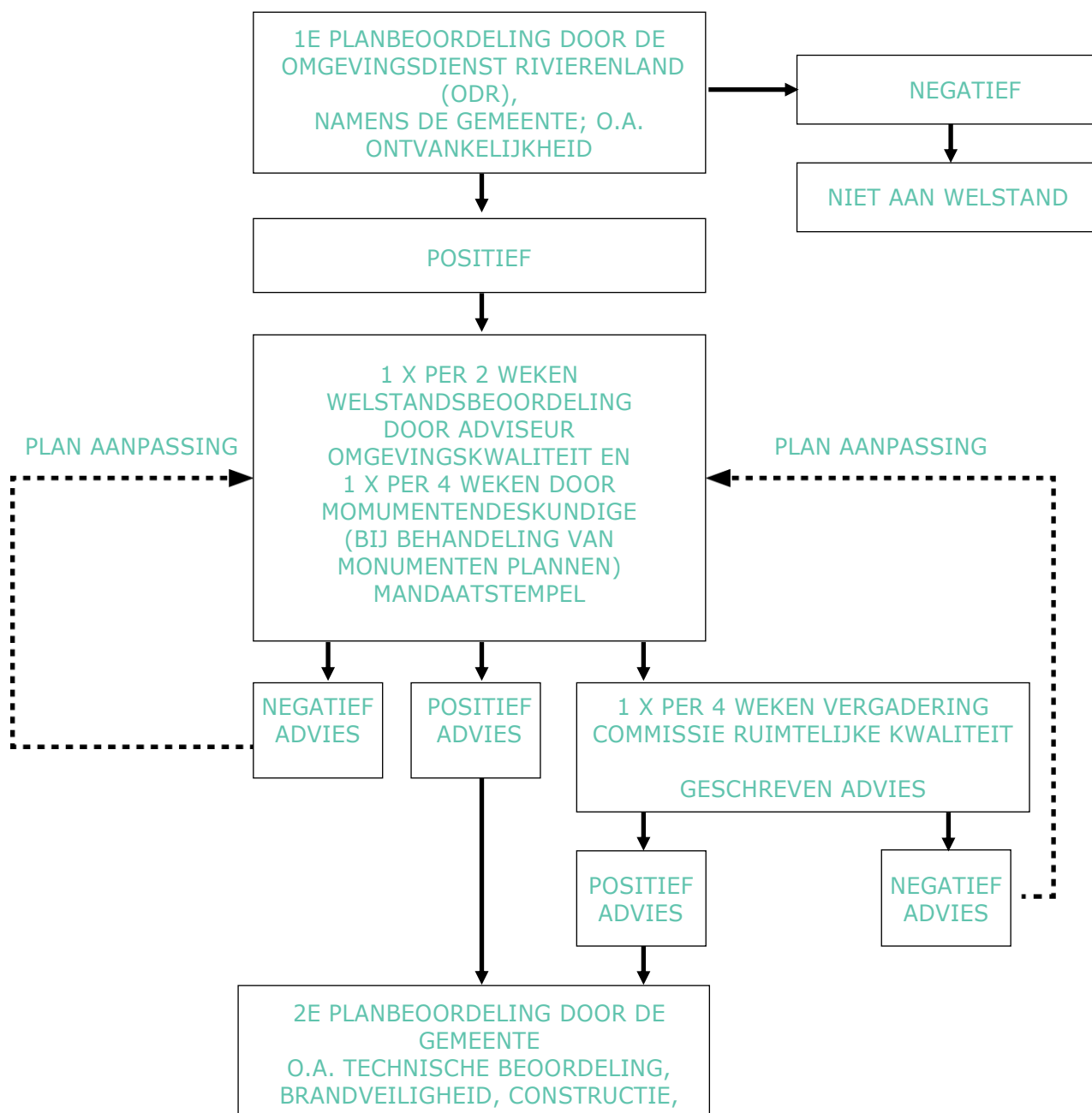
Naast het afwijken van het advies op welstandsgronden, hebben burgemeester en wethouders bovendien de mogelijkheid om de omgevingsvergunning te verlenen om redenen van economische of maatschappelijke aard. Deze afwijking wordt in de beslissing op de aanvraag van de omgevingsvergunning gemotiveerd.

ADVISEUR RUIMTELIJKE KWALITEIT EN VOOROVERLEG

De adviseur ruimtelijke kwaliteit (rayonarchitect) speelt als voorpost van de CRK een belangrijke rol. Minstens één keer in de twee weken bezoekt hij/zij de gemeente. Tijdens dit bezoek worden de meeste

bouwplannen afgehandeld en vindt overleg plaats met planindieners, beleidsambtenaren en het gemeentebestuur. Alleen de meer complexe plannen – grootschalige ontwikkelingen en stedenbouwkundige plannen – gaan mee naar de commissie. De gemeente West Betuwe hecht aan vooroverleg met initiatiefnemers en opdrachtgevers alvorens een omgevingsvergunning wordt aangevraagd. Veel onduidelijkheden over welstand worden weggenomen als in het vooroverleg helder wordt gemaakt welke kaders bij de beoordeling een rol spelen. Met het vooroverleg wordt de mogelijkheid geboden voor een goed overlegproces waarin ruimte is voor dialoog, met een open oog voor de relatieve kwetsbaarheid van de omgeving. Het vooroverleg met planindieners leidt zo in veel gevallen tot een goed resultaat. zowel voor

Schema

De gids voor Ruimtelijke Kwaliteit Gemeente West Betuwe

Toelichting

- Plannen worden eerst ruimtelijk getoetst door de gemeente op o.a. ontvankelijkheid en het bestemmingsplan.
- De adviseur ruimtelijke kwaliteit (rayonarchitect) geeft daarna een welstandsbeoordeling op basis van de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit of op basis van een vigerend beeldkwaliteitplan.
- De monumentendeskundige neemt deel aan mandaatzitting indien wijzigingsplannen voor monumenten zijn geagendeerd

en heeft bij complexe plannen ook zitting in de 'grote' Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK).

- Plannen die sterk afwijken van het welstandsbeleid of sterk van invloed zijn op de omgeving, worden op de agenda geplaatst voor de CRK.
- Een geschreven advies gericht aan het college volgt binnen 2 weken na de vergadering.

Deel II

opzet nota & leeswijzer

De Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit biedt een inspiratiekader en bevat richtlijnen en criteria waar aanvragen om een omgevingsvergunning voor het onderdeel bouwen aan worden getoetst.

In de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen concrete criteria voor kleine bouwwerken en globale richtlijnen voor grotere bouwopgaven. Voor grotere bouwopgaven bieden concrete criteria vaak onvoldoende ruimte voor maatwerk. Ook is de essentie van ruimtelijke kwaliteit eigenlijk niet te vatten met concrete criteria. Daarnaast wordt bij een grotere bouwopgave doorgaans een deskundig ontwerper ingeschakeld. In de praktijk blijkt dan dat vakmanschap en een goed samenspel tussen de verschillende disciplines dan van groot belang zijn. De Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit reikt daarom voor grotere bouwopgaven richtlijnen aan die ruimte bieden om een inhoudelijke dialoog te kunnen voeren met initiatiefnemers. Dit past ook beter bij de toekomstige werkwijze onder de Omgevingswet.

De nadruk van kwaliteitsborging verschuift daarmee van achteraf adviseren naar dialoog in een vooroverlegstadium. De richtlijnen zijn bedoeld als een globaal toetsingskader. Ze geven ontwerpers een richting, maar bieden tevens ruimte voor ontwerprijheid c.q. de eigen interpretatie van ontwerpers. Het gaat hierbij niet alleen om het plan op zich, maar ook hoe het plan wordt ingebed in zijn omgeving (de stedenbouwkundige of landschappelijke context).

De richtlijnen zijn rechtstreeks gekoppeld aan een beleidsniveau. Zo heeft een gebied waarvoor het beleidsniveau Respect geldt een andere set richtlijnen, dan het gebied waarvoor het beleidsniveau Keuze geldt.

Criteria voor kleine bouwwerken

De meeste aanvragen betreffen kleine bouwwerken aan of bij woningen. Aanvragers zijn vaak burgers die niet-deskundig zijn op het gebied van bouwen en zich vaak ook niet laten adviseren door een deskundige. Deze bouwer heeft meestal weinig kennis van procedures en beleidsvisies en hecht aan een snel en efficiënt lopend vergunningstraject, met goede voorlichting en duidelijke randvoorwaarden. Concrete criteria, ondersteund door beeldmateriaal dat duidelijk maakt waar het om gaat zijn hier gewenst. Deze criteria zijn gericht op het realiseren van evenwichtige verhoudingen tussen volumes c.q. elementen én een verzorgd en samenhangend bebouwings- en straatbeeld. Daarnaast kunnen ze een bouwplan een toegevoegde waarde geven, op zichzelf en voor de omgeving, in het belang van het individu en de samenleving. Ze zijn aanvullend op de mogelijkheden van het bestemmingsplan, die vooral gaan over plaatsing, maatvoering en functie. Ze zijn concreet, maar ook algemeen geformuleerd, zodat ze bij vrijwel alle woningen in alle deelgebieden toepasbaar zijn. Voor de categorie reclame wordt wel een duidelijk onderscheid gemaakt tussen verschillende criteria voor verschillende deelgebieden. De criteria voor kleine bouwwerken zijn te vinden in **deel V**.

Deelgebieden

In de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit worden in de gemeente zeven deelgebieden onderscheiden:

1. Historische dorpsgebieden
2. Planmatige woonbuurten
3. Gebieden met een bijzondere functie
4. Bedrijventerreinen
5. Buitengebied / dijklinten en uiterwaarden
6. Buitengebied / oeverwallen
7. Buitengebied / komgronden

Naast een compacte beschrijving van de ruimtelijke situatie worden per deelgebied de **kernkwaliteiten** beschreven en **ambities** aangereikt. Afhankelijk van de kwetsbaarheid of juist draagkracht van een gebied, wordt meer vrijheid geboden of juist meer zorgvuldigheid gevraagd. Dit komt ook tot uitdrukking in de **richtlijnen**. Deelgebieden, kernkwaliteiten en ambities worden beschreven in **deel III**. De richtlijnen staan overzichtelijk samengevoegd op één pagina, achterin in **deel VIII**.

Beleidsniveaus

De richtlijnen en ambities zijn afhankelijk van het beleidsniveau dat van toepassing is op het deelgebied. Dit beleidsniveau geeft uitdrukking aan de houding die van belang gewenst wordt bij de planontwikkeling en -beoordeling. De niveaus onderscheiden zich in de mate van vrijheid in de omgang met de bestaande stedenbouwkundige of landelijke structuur en architectuur. We onderscheiden de volgende beleidsniveaus:

Vrij

- Verandering en handhaving van het (bebouwings)beeld zijn beide mogelijk, de stedenbouwkundige en/of landschappelijke basis wordt behouden door de bepalingen in het bestemmingsplan.
- **UITGANGSPUNT: eigen verantwoordelijkheid van burgers**
- Het bouwplan trekt zich niets aan van de gebouwde omgeving
- **MIDDEL: geen criteria**
- Geen beoordeling mbt uitstraling naar de omgeving; het bestemmingsplan is bepalend.

Keuze

- Verandering en handhaving van het (bebouwings)beeld zijn beide mogelijk, zowel naar structuur als naar architectuur, maar altijd met behoud van stedenbouwkundige en/of landschappelijke waarden.
- **UITGANGSPUNT: in tact houden/niet aantasten van de omgevingskwaliteit**
- Geen uitschieters in de hoofdopzet van de omgeving
- **MIDDEL: voegen in**
- Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving.

Respect

- Essentiële kenmerken van de aanwezige bebouwings- en omgevingskarakteristiek op het gebied van stedenbouw/landschap en architectuur worden gerespecteerd.
- **UITGANGSPUNT: passen bij de omgeving**
- Vloeiende overgangen in de hoofdopzet van de omgeving.
- **MIDDEL: afstemmen op**
- Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving én nemen ook de beeldbepalende elementen over.

Behoud (geldt voor beschermde monumenten en dorpsgezichten)

- Behoud en herstel van het aanwezige of oorspronkelijke bebouwingsbeeld en het versterken van de bestaande of historische karakteristiek van stedenbouw, architectuur, landschap of cultuurhistorie zijn uitgangspunt.
- **UITGANGSPUNT: versterken van de omgevingskwaliteit**
- Geen afwijking in de hoofdopzet van de omgeving
- **MIDDEL: gelijk of interpretatie**
- Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving én nemen ook de beeldbepalende elementen over. De uitvoering van onderdelen krijgt evenveel aandacht als bij de omgeving.

Bij het bepalen van het beleidsniveau voor een deelgebied wordt rekening gehouden met de volgende aspecten:

- de mate van authenticiteit;
- de mate van zeldzaamheid van een stedenbouwkundige typologie;
- de mate waarin een gebied beeldbepalend is;
- de mate waarin de stedenbouwkundige structuur en architectuur in een gebied samenhangend zijn.

Overzicht gebieden en beleidsniveaus

Gebieden	VRIJ	keuze	respect	behoud
1. Historische dorpsgebieden			x	
2. Planmatige woonbuurten		x		
3. Gebieden met een bijzondere functie		x		
4. Bedrijventerreinen		x		
5. Buitengebied - dijklinten en uiterwaarden			x	
6. Buitengebied - oeverwallen			x	
7. Buitengebied - komgronden			x	
- Monumenten				x
- Landgoed Mariënwaard				x
- Beschermde dorpsgezichten Acquoy, Beesd, Neerijnen-Waardenburg.				x
Woongebied Haften-Noord	x			

Thema's

In de gids is voor onderstaande zes thema's achtergrondinformatie opgenomen. De thema's zoals beschreven in **deel IV** zijn:

- A. Zorg voor de omgeving van een monument
- B. Monumenten verbouwen en verduurzamen
- C. Historische boerderijen
- D. Nieuwe Hollandse Waterlinie
- E. Natuurinclusief bouwen

Algemene criteria

Aan planbeoordeling liggen algemeen geldende kwaliteitsprincipes voor de bebouwing ten grondslag met betrekking tot vakmanschap en zeggingskracht van het ontwerp. In het geval dat de welstandcriteria ontoereikend zijn of wanneer een bouwplan afwijkt van de welstandscriteria, maar door een bijzondere schoonheid een gewenste toevoeging aan de omgeving is, kan worden teruggevallen op algemeen geldende kwaliteitsprincipes.

De welstandscommissie kan B&W in zo'n geval gemotiveerd en schriftelijk adviseren om af te wijken en hiertoe gebruik te maken van algemene welstandscriteria. Het niveau van 'redelijke eisen van welstand' ligt hierbij uiteraard hoger. De algemene criteria worden beschreven in **deel VI**.

Excessencriteria

De gemeente heeft de mogelijkheid om repressief in te grijpen indien vergunningsvrije bouwwerken in ernstige mate in strijd zijn met redelijke eisen van welstand (Woningwet art. 12, lid 1). Dit is het geval indien sprake is van excessen: buitensporigheden in het uiterlijk die ook voor niet-deskundigen evident zijn. De excessenregeling is niet bedoeld om de plaatsing van het bouwwerk tegen te gaan. Op grond van artikel 13a Woningwet kunnen burgemeester en wethouders de eigenaar dan aanschrijven om de strijdige situatie ongedaan te maken. In geval van een excès moeten burgemeester en wethouders kunnen verwijzen naar specifieke criteria in de Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit. Deze zijn opgenomen in **deel VII**.

Deel III

deelgebieden & niveaus

1

HISTORISCHE DORPSGEBIEDEN

Geldermalsen

Geldermalsen is ontstaan als een gestrekt oeverwalddorp tussen de huidige Herman Kuijkstraat en Kerkstraat en is uitgegroeid tot een streekcentrum en de hoofdkern van de gemeente West Betuwe.

Voor de uitbreiding is de bebouwing gegroeid langs de Lingedijk, de pleinruimte rond de kerk en langs de linten daaromheen. Tegenwoordig is deze oorspronkelijke kleinschalige bebouwing veelal verbouwd tot winkel-, horeca- of bedrijfspand, en soms vervangen door nieuwbouw, zoals winkels met bovenwoningen, banken of kantoren. Er heeft daarbij, door het samenvoegen van percelen, meestal een schaalvergroting plaatsgevonden. Typerend voor de dorpskern van Geldermalsen is het afwisselende beeld welke is ontstaan door het gemengde karakter van kleinschalige panden en grotere gebouwen en de hoogteverschillen die veroorzaakt worden door de Lingedijk. Door het dorp lopen verschillende oorspronkelijke hoofdwegen. De Lingedijk langs de Linge, de Rijksstraatweg (voorheen de Meterse Straat), het Laageinde, de Meersteeg en de Tielerweg. Aan de oostzijde ligt buurtschap 't Rot. Het buurtschap bestaat uit kleinschalige en informeel gegroeide bebouwing langs dijk- en polderlinten en is met Geldermalsen verbonden door de Willem de Zwijgerweg.

Buurmalsen

Buurmalsen is van oorsprong een brinkdorp. In de 19^e eeuw raakt deze ruimte bebouwd. De Rijksstraatweg doorsnijdt het dorp. Langs deze weg staan enige vloedchuren en een aantal boerderijen op terpen. Het historische dorpsgebied bestaat uit de kerk en de directe omgeving. De omvang is bescheiden gebleven waardoor de fraaie ligging in het landschap nog goed zichtbaar is. De combinatie van Lingedijkbebouwing, brinkbebouwing en de kerk op een markante plek zorgt voor een grote variatie in motieven en sfeervolle dorpsbeelden. De doorsnijding van de provinciale weg vormt qua profiel de enige maar tevens forse

inbreuk op de oorspronkelijk dorpsstructuur.

Tricht

Tricht heeft zich ontwikkelt langs drie lijnen: de Lingedijk met zijn kleine vaak wit gekleurde en dicht opeen gebouwde huizen, de Bulkstraat en Laan van Crayestein met deels open ruimte deels woningen er tussenin en tenslotte de Kerkstraat, oorspronkelijk verbonden met de Meersteeg. In de open ruimte tussen de beide haaks op de dijk staande wegen is de drukke spoorlijn Utrecht – Den Bosch terecht gekomen. Deze doorsnijding van de spoorlijn heeft de structuur van het dorp minder helder gemaakt. Het dorp bezit waardevolle historische fragmenten: met name het beeld aan de Lingedijk en deels in de Bulkstraat is van waarde. Deze vertegenwoordigen ook de karakteristiek van het dorp. Bij het dorp horen twee fraaie boerderijcomplexen: Reygersstein, en de

Arkel Hoef met vloedschuur.

Meteren

Meteren is niet langs de Linge of Waal gelegen, maar ontstaan op een meer landinwaarts gelegen stroomrug ten zuiden van Geldermalsen. Het is van oorsprong een esdorp (een dorp temidden van een krans van akkers) en wordt gevormd door drie straten met in het midden de Dorpsstraat. Meteren onderscheidt zich daarmee van de smallere dijkdorpen en vertoont verwantschap met de meer naar het oosten gelegen dorpen in het rivierengebied. Na WO II vindt er enige verdichting plaats langs de bestaande straten. Ondanks de uitbreidingen rondom dit dorp, zijn de historische kenmerken van de linten, met de kleinschalige percelen en boomgaarden, goed bewaard en herkenbaar gebleven. Ten oosten van Meteren en de Rijksstraatweg is de woonwijk De Plantage in ontwikkeling.

Deil

Het bijzondere van de historische dorpskern Deil is zijn verspreide structuur als nederzetting, welke is gegroeid langs de linten Bulkstraat en de Deilsedijk langs de Linge. Daartussen ligt het terrein van kasteel Palmestein. De Deilsedijk is aan twee zijden bebouwd. De Linge stroomt direct achter de bebouwing. Parallel aan de dijk loopt de Prins Willem Alexanderstraat, ontstaan als onderstraat of achterpad van de aan de dijk gelegen erven. De verbindende straten hebben veelzeggende namen als Dorpsstoep, Kerkstoep en Pastoriestoep. De Mr. W.M. Kolfstraat onderscheidt zich door zijn afzonderlijke ligging in het landschap. Doordat de historische dorpsstructuren verspreid liggen en klein van schaal zijn is de historische samenhang niet overal duidelijk herkenbaar, met name niet door de inrichting van de verkeersintensieve Prins Willem Alexanderstraat (voorheen

Achterstraat).

Enspijk

Enspijk vormt een uitzondering op de gestrekte oeverwaddedorpen die zo kenmerkend zijn voor het gebied. Door de situering op een brede stroomrug heeft Enspijk zich kunnen ontwikkelen rondom een brink, die vroeger diende als verzamelplaats voor vee. Het kerkje en een aantal woningen zijn wit gepleisterd. Karakteristiek zijn de prachtige bomen rondom de kerk. Er heeft nog weinig verdichting plaatsgevonden, hetgeen aan dit dorp een landelijk karakter verleent. De overgang naar het open land aan de zuidkant vindt bovendien geleidelijk plaats. Enspijk kent een kleine planmatige uitbreiding aan de oostkant. De Lingedijk is in Enspijk ook aan de rivierzijde bebouwd. Een veerstoep leidt vanaf de dijk naar de Linge waar vandaan zomers een voerveer naar

Mariënwaerdt vaart voor toeristen.

Beesd

Beesd heeft een complexere structuur als oeverwalddorp dan de oeverwalddorpen in de omgeving. Het is ook aanmerkelijk groter dan de andere dorpen. De historische kern is nog gaaf en onaangetast evenals de relatie met de Linge aan de zuidoostzijde, zuid- en de westzijde. Bijzonder is het sterke contrast tussen de buitenrand van de bebouwde kom en het buitengebied. Dit is bijvoorbeeld goed zichtbaar vanaf de snelweg. Het dorp bestaat uit een dijklint en twee grote lusvormige polderlinten met meerdere vertakkingen achter het dijklint. Met name aan de Voorstraat is de bebouwing meer gesloten en minder 'dorps'. Bovendien is de straat recht en regelmatig bebouwd, hetgeen een planmatige opzet doet vermoeden. Dit bijzonder karakteristieke deel van de kern is een van Rijksweges beschermd Stads- en Dorpsgezicht. De Midden- en Achterstraat hebben minder gesloten wanden en een gevarieerd verloop. Door een planmatige uitbreiding in de lus van de oorspronkelijke linten, is een compact dorp ontstaan. De

oorspronkelijke gestrekte opzet is daardoor niet meer als zodanig herkenbaar.

Rumpt

Rumpt bestaat uit een langgerekt dijklint en twee polderlinten die aan de oostzijde samenkomen. De Linge loopt hier vlak langs de dijk. Het directe contact tussen het dorp en de Linge is typerend voor het dorp en levert fraaie uitzichten op. Ook de relatie met de komgronden is fraai. Een kleine goed gesitueerde uitbreiding doet hier geen afbreuk aan. Het bebouwingsbeeld is landelijk en agrarisch van aard. Het heeft een gemengd karakter, maar de historische kenmerken als kleine gebouwen gemengd met schuren en bijgebouwen, rieten daken en veel groen van grote zijtuinen beheersen het beeld. De Middenstraat is ontstaan

als onderstraat of achterpad van de aan de dijk gelegen erven en heeft daardoor een asymmetrisch profiel.

Gellicum

Gellicum is nog goed herkenbaar als een gestrekt oeverwalddorp. De enige onderbreking vormt de doorsnijding van de voormalige wetering. Door het ontbreken van planmatige uitbreidingen is de bijzondere relatie tussen het knusse dijkprofiel met geconcentreerde bebouwing en het uitgestrekte open land van de

komgronden behouden gebleven. Het zicht op de Linge vanaf de dijk vooral aan de westzijde, is uniek te noemen.

Rhenoy

Ook Rhenoy is nog goed herkenbaar als een gestrekt oeverwalddorp. Het dorp bestaat uit een eenzijdig bebouwd, en goed bewaard gebleven dijklint en twee parallelle polderlinten, op meerdere plaatsen verbonden door dwarsstraten. Een belangrijk element is de voormalige veerstoep. Langs de Middenstraat en de Dorpsstraat herinneren opgeworpen huisterpen aan de overstromingen. Er staat ook veel jongere bebouwing. De plek van het voormalige kasteel is een nog goed herkenbaar element. Er is een beperkte naoorlogse uitbreiding

aan de westzijde gemaakt. Ten noorden van Rhenoy is de nieuwbouwwijk De Oudenborch ontwikkeld.

Acquoy

Het dorp Acquoy heeft in de laatste twee eeuwen slechts een zeer geringe groei gekend. Na WO II is een kleine uitbreiding zodanig gesitueerd, dat het beeld vanuit en naar het open landschap voor een belangrijk deel behouden is gebleven. In het dorp is de vorm van het gestrekte oeverwal type goed bewaard gebleven. Kenmerkend voor juist dit dorp zijn de scherpe bochten die de dijk maakt, waardoor allerlei doorkijkjes mogelijk worden. Het dorp is een van Rijksweg 10 beschermd Stads- en Dorpsgezicht, zowel om historische als om architectuurhistorische redenen. Elementen die daarbij genoemd worden zijn het gave onaangetaste wegenpatroon, waarin het gestrekte oeverwaltype duidelijk herkenbaar is, het krachtige schaalverschil tussen de veilige dijk en het open land en het open en agrarische karakter van de bebouwing. De inrichting van erven en het karakter van aan- en bijgebouwen is daarbij eveneens belangrijk voor het beeld.

ASPEREN

Het stadje Asperen is ontstaan als dijkdorp. Ergens rond 1314 kreeg het stadsrechten. De oudste bebouwing bevond zich aan de dijk, nu Voorstraat. Het stedenbouwkundig patroon van Asperen dateert van vóór 1850 en heeft een regelmatige opbouw volgens een rechthoekig stramien; vier evenwijdige straten (Voorstraat, Minstraat, Middelweg en Achterstraat) en loodrecht daarop drie dwarsstraten. De straatwanden zijn deels aaneengesloten en bestaan uit individuele panden en enkele korte rijen woningen. Het karakter varieert van stenig aan de Voorstraat tot groen aan Minstraat en Stadswal. In het gebied is sprake van enige functiemenging, met name aan de Voorstraat. De Voorstraat, van oudsher de belangrijkste straat, heeft de meest stedelijke en statige uitstraling. De Sint Catharinakerk en het voormalige gemeentehuis vormen de voornaamste accenten. Asperen wordt omgeven door een gerestaureerde stadswal, die te zien is vanaf de Linge. De nieuwe woon- en werkgebieden van Asperen bevinden zich buiten deze stadsomwalling. De oorspronkelijke aanleg van het Lingestadje is hierdoor nu nog goed herkenbaar. Zowel het historisch-ruimtelijke patroon als het agrarisch beeld van Asperen door de aanwezigheid van boerderijen met schuren, moestuinen, weilandjes en vee binnen de oude stad, zijn nog aanwezig.

HEUKELUM

Heukelum is evenals Asperen een stadje ontstaan als een dorp aan de dijk met een stedenbouwkundig patroon van voor- en achterstraten dat karakteristiek is voor dorpen aan de Linge. De oorspronkelijke bebouwing lag lineair verspreid aan de dijk. Het stratenpatroon wordt gekenmerkt door parallel aan de dijk lopende straten die door dwarswegen met elkaar zijn verbonden. Het beeld wordt voor een belangrijk deel bepaald door de Gasthuisstraat en Torenstraat, die samenkomen in de Voorstraat. Aan deze straten zijn van oudsher de belangrijkste gebouwen van het stadje gelegen zoals stadhuis en kerk. De oude kern heeft een besloten karakter. De straatwanden zijn deels aaneengesloten en bestaan uit individuele panden en enkele korte rijen woningen. In het gebied is sprake van enige functiemenging. De rooilijn van de bebouwing volgt de weg en heeft kleine verspringen. Dwarsstraten en stegen zorgen voor doorkijkjes op het landschap. In het verlengde van de Voorstraat ligt de oprijlaan naar het kasteel van Heukelum, ten noordoosten van het stadje. De ruimtelijke samenhang tussen het kasteel en het stadje is via de Zuiderlingedijk nog goed herkenbaar. Het stadje is omrand door stadsmuren en een gracht. De nieuwe woon- en werkgebieden van Heukelum bevinden zich buiten de stadsomwalling. De oorspronkelijke aanleg van Heukelum is hierdoor nu nog goed herkenbaar.

SPIJK

Een historische kern heeft Spijk niet. Het is een langgerekt dijkdorp op een oeverwal, bestaande uit lintbebouwing langs de Linge. Deze lintbebouwing langs de Zuiderlingedijk strekt zich uit tot ver buiten de bebouwde kom richting Heukelum. In de periode 1850-1940 trad geleidelijk uitbreiding en verdichting op van bebouwing aan dat lint. Pas na de oorlog ontstond een meer compacte kern tussen de Zuiderlingedijk en de Spijkse kweldijk. Deze kern valt onder het deelgebied woongebieden.

VUREN

Het huidige dorp Vuren heeft net als Spijk geen historische kern. Het dorp ontwikkelde zich in eerste instantie als een langgerekt dijkdorp langs de noordoever van de Waal, vanaf het fort Vuren tot aan het Brakelse veer. Op oude kaarten lag Vuren verder naar het oosten, ter hoogte van de kerk en het (voormalige) kasteel. Tot 1940 bleven de ruimtelijke ontwikkelingen beperkt tot enige uitbreiding en verdichting van de bebouwing langs de dijk. Wel werden in de nabijheid van Vuren een steenfabriek, een glasblazerij (die omstreeks 1900 weer sloot) en een kalkzandsteenfabriek opgericht. Na de oorlog is de ruimtelijke ontwikkeling van Vuren sterk bepaald door de noodzaak tot versterking van de rivierdijken langs de Waal. Ten noorden van de dijk, op ruime afstand van het oorspronkelijke Vuren, ontstond een compacte kern. Deze kern valt onder het deelgebied woongebieden.

HELLOUW

Hellouw is ontstaan op een smalle oeverwal. Bebouwing bestond uit aan de dijk gelegen boerderijen met erachter de erven en boomgaarden en enkele huizen langs de Korfgraaf. Hellouw bestaat in ruimtelijk opzicht uit twee, op enige afstand van elkaar gelegen kernen; de oorspronkelijke kern ligt in de buurt van de kerk aan de Kerkesteeg en ten oosten daarvan ligt ter hoogte van de Korfgraaf de kern waaraan de latere uitbreidingen hebben plaatsgevonden. In de periode 1850-1940 heeft Hellouw relatief weinig ontwikkeling gekend. Alleen langs de Beatrixstraat werd een rij eenvoudige woningen opgericht. Na de tweede wereldoorlog is aansluitend op de bestaande structuur de Julianastraat en Karel Doormanstraat bebouwd. Daarna kwam een geplande woonuitbreiding tot stand ten noorden van de Korfgraaf op grotere afstand van de dijk.

HERWIJNEN

Herwijnen is een typisch dijkdorp aan de Waal. De bebouwing heeft zich in eerste instantie verspreid langs de dijk ontwikkeld en langs enkele wegen onderaan de dijk: de huidige Rij- en Uitweg, Molenstraat, Peperstraat en de Onderweg. De gebogen Achterweg ligt verder landinwaarts en sluit aan beide uiteinden op de Waaldijk aan. Enige historische kernvorming is zichtbaar tussen Waaldijk en Peperstraat tot aan de huidige Schoutensteeg. Het is een karakteristiek gebiedje met 19e eeuwse bebouwing bestaande uit een school, kerk met pastorie, Huis Kerkenstein met koetshuis, een vierdubbel dwars woonhuis, een boerderij met dubbel dwars voorhuis, een brandweershuisje en huis Frissestein met dienstwoning. In de periode 1850-1940 verscheen nieuwe bebouwing aan de bestaande bebouwingslinten. Na de oorlog is de ruimtelijke ontwikkeling van Herwijnen sterk bepaald door de noodzaak tot versterking van de rivierdijken langs de Waal. Uitbreiding in de vorm van een compacte kern vond plaats ten noorden van de dijk. Deze kern valt onder het deelgebied woongebieden.

HAAFTEN

Aan weerszijden van de kern Haaften ligt de dijk ver landinwaarts. Haaften ligt daardoor op een vooruit stekende punt in het landschap. De oorsprong van de kern ligt in het zuidelijke deel, direct aan de Waalbandijk langs de Herenstraat en Koningsstraat. De kern is van hieruit in noordelijke richting uitgegroeid. Na een dijkdoorbraak in 1711 is de Dreef aangelegd als verbindingsweg naar het noordelijk dorpsgebied. Deze weg wijkt door zijn rechtlijnige karakter duidelijk af van de andere dorpswegen en vormde de ontwikkelings-as voor verdere uitbreiding van de dorpskern. In de periode 1850-1940 vond er enige uitbreiding en verdichting van bebouwing plaats langs bestaande wegen. Na de tweede wereldoorlog maakte Haaften een sterke groei door en ontstonden uitbreidingen aan de westzijde van de Dreef (omgeving Goudensteinstraat) en de oostzijde van de Dreef (omgeving Hoge Hof). De drie markantste punten van de historische kern zijn de Kerk, korenmolen 'Blauwe Reiger' en de ruïne van het kasteel Goudenstein.

TUIL

De historische kern van Tuil is opgebouwd uit twee parallelle wegen, de Langstraat en de Sint Antoniestraat-Kortestraat, die naar het noorden toe vorkvormig op elkaar aansluiten. Haaks daarop ligt de Melssinghdreef. Deze weg liep naar het voormalige adellijke huis Den Est. Binnen deze oorspronkelijk agrarische structuur heeft Tuil vóór de komst van de bruggen over de Waal een belangrijke verkeersfunctie vervuld. Goederen en passagiers werden in Tuil met een veer overgezet naar Zaltbommel. Tussen 1865 en 1867 werd de Waalbandijk in noordelijke richting landinwaarts verlegd en werden de Langstraat en de Sint Antoniestraat-Kortestraat aanmerkelijk ingekort. In de periode 1850-1940 vond er enige uitbreiding en verdichting van bebouwing plaats langs bestaande wegen. Na de tweede wereldoorlog kwam een geplande woonuitbreiding aan de oostkant van de kern tot stand rondom een boomgaard dat nu midden in de kern van het dorp ligt.

WAARDENBURG

Waardenburg is eveneens ontstaan als een nederzetting met twee parallelle wegen op een stroomrug langs de Waal. De Dorpsstraat en de Kerkstraat zijn de oudste wegen, die ter plaatse van de Koeldert vorkvormig op elkaar aansluiten. De Steenweg is dwars hierop later aangelegd als verbindingsweg naar het veer van Tuil naar Zaltbommel, onderdeel van de wegverbinding Utrecht-Den Bosch. Infrastructurele ingrepen hebben de structuur van de kern sterk beïnvloed. De aanleg van de spoorlijn met de spoorbrug, die in de eerste helft van 1865 begon en in 1869 was voltooid, deelde het dorp in tweeën. Parallel aan de spoorbrug werd in 1932 een verkeersbrug gebouwd, waarnaast in 1995 weer een nieuwe brug werd gelegd. Het huidige dorp Waardenburg wordt, naast de Waalbandijk, beheerst door de infrastructurele doorsnijdingen van de A2 en de spoorlijn. Het dorp is gegroeid langs deze assen en heeft ruimtelijk een andere ontwikkeling gekend dan de andere dorpen langs de dijk. Na de oorlog heeft de kern zich vooral in noordelijke richting uitgebreid.

NEERIJNEN

Neerijnen heeft de karakteristieke structuur van een gestrekt esdorp. De structuur wordt gevormd door twee assen, de Voorstraat en de Achterstraat, die vanaf de Waalbandijk landinwaarts lopen. Deze structuur wordt doorkruist door een tweede structuur, namelijk van het huis Neerijnen. Dit kasteel is via een eigen toegangsweg met de Waaldijk verbonden. Omdat het terrein vóór het huis Neerijnen in de richting van de Waalbandijk vrij van bebouwing moest blijven, is de Voorstraat hier onbebouwd gebleven en is de Achterstraat niet verder doorgetrokken. Pas ten noorden van huis Neerijnen staan weer enkele huizen. Het huis Neerijnen heeft zodoende in hoge mate de structuur van de kern Neerijnen bepaald. De kern van Neerijnen heeft ook later geen ingrijpende veranderingen ondergaan en is inmiddels aangewezen als van rijkswege beschermd dorpsgezicht. Binnen deze bescherming ligt ook kasteel Waardenburg en het onbebouwde gebied tussen beide adellijke huizen.

HEESSELT

Heesselt is gelegen langs de Waalbandijk aan een scherpe bocht in de Waal. De kern van Heesselt is gevormd rond de kerk. Hier komen de Kerklaan en de Gerestraat samen en loopt de Kerklaan om de kerk heen naar de Waalbandijk. De huidige situatie is vrijwel onveranderd en bestaat uit een eenvoudige langgerekte wegenstructuur met een driesprong als kern. Tot aan het begin van de twintigste eeuw was het aantal huizen uiterst gering. Pas na de oorlog heeft er enige verdichting plaatsgevonden en is lintbebouwing ontstaan langs de Gerestraat, richting het noorden waaronder een aantal bouwblokken met seniorenwoningen.

OPIJNEN

Opijnen heeft zich ontwikkeld langs de Zandstraat, Oude Zandstraat, Stoeperstraat en de Pastoriestraat. Even ten noorden van de kern lag het versterkte huis Opijnen. In de tweede helft van de negentiende eeuw ontwikkelde zich in zuidwesten van de kern een klein wijkje langs de Waalstraat en Stoeperstraat, waarschijnlijk door de komst de steenfabriek in de nabije uiterwaard.

Na de tweede wereldoorlog is het dorp ten noorden hiervan uitgebreid. In eerste instantie tot aan de Repensestraat en later voorbij deze straat langs de Richtershof en Ridderkamp. De huidige structuur van het dorp Opijnen kenmerkt zich zodoende tot een compact dorp in de westhoek en een lang bebouwingslint langs de Zandstraat. De omgeving van Opijnen wordt gevormd door boomgaarden en weidegebieden. Op enkele plaatsen liggen smalle stroken hiervan tussen de bestaande woonbebouwing.

VARIK

Karakteristiek voor Varik is de rechthoekige ruimtelijke structuur opgebouwd uit de Waalbandijk en een parallel daaraan lopende as gevormd door de Walgtsestraat, Keizerstraat en Achterstraat met daartussen de verbindingswegen Grotestraat, Molenstraat en Kerkstraat. Aan deze straten ontwikkelde zich in de negentiende eeuw bebouwing, met een concentratie langs de Grotestraat. De dorpskern lag eerst aan de dijk bij het voetveer en de hervormde kerk, 'de Dikke Toren'. Later verschoof de dorpskern naar het kruispunt van de Weiweg, Grotestraat, Walgtsestraat en Keizerstraat. Aan de Grotestraat ligt een katholieke kerk met bijbehorende pastorie gebouwd en aan de Kerkstraat de nieuwe hervormde kerk. Na de tweede wereldoorlog heeft Varik zich vooral ontwikkeld door inbreiding binnen de bestaande rechthoek. De dwarsverbindingen hebben hun oorspronkelijke bebouwingsbeeld het meest behouden. Tussen de dorpskern en de dijk is er sprake van een aantrekkelijke afwisseling van bebouwing en open groene plekken.

OPHEMERT

Ophemert is ontstaan langs twee stelsels van parallel aan de Waalbandijk lopende wegen, de Akkerstraat en de Weverstraat en Molenstraat, met daartussen enkele dwarsverbindingen. Ten noorden van de kern bevindt zich het kasteel Ophemert, dat door de Dreef met de kern verbonden is. In de periode 1850-1940 vond enige verdichting en uitbreiding van bebouwing plaats langs de bestaande wegen. Na de tweede wereldoorlog zijn er kleine nieuwbouwwijken ontstaan aan de oorspronkelijke bebouwingslinten. Het oude dorpsbeeld van bebouwingslinten aan de dijk en langs slingerende wegen op de oeverwallen is nog steeds herkenbaar in de kern. Ophemert heeft een sterke groene karakteristiek door de vele monumentale bomen en bosschages.

EST

Est is net als Meteren niet langs de Waal of Linge gelegen, maar ontstaan op een meer landinwaarts gelegen stroomrug. De structuur van deze kern wijkt daarom af van de andere dorpskernen. De kern heeft zich ontwikkeld, rond een onverhard driehoekig dorpsplein waaraan de kerk is gelegen en enkele boerderijen. Vanuit deze kern waaieren wegen uit naar het omliggende gebied. Omstreeks 1850 bestond het dorp uit bebouwing langs de Dorpsstraat, Dreef, Molenstraat en Esterweg. Nadien vond langs deze wegen slechts een enkele uitbreiding van de bebouwing plaats. Pas na de tweede wereldoorlog is de kern uitgebreid in de noord-oosthoek met woningbouw langs De Hoek en De Riegert. Recent is aan de oostzijde van de kern een rondweg gerealiseerd om de Dorpsstraat van doorgaand verkeer te ontlasten. Door de ruime opzet van de kern zijn er op diverse plaatsen doorzichten naar het achterland aanwezig.

WAARDE & KERNKWALITEITEN

WAARDE

De historische stads- en dorpsgebieden hebben hun eigen onderscheidende en waardevolle karakteristiek als oorspronkelijk gestrekt oeverwalddorp, brinkdorp of esdorp weten te behouden en dragen ieder voor zich bij aan de beeldkwaliteit en identiteit van de gemeente West Betuwe. De oorspronkelijke dijklinten, polderlinten en achterstraten of onderstraten langs achtererven van dijkwoningen zijn nog herkenbaar aanwezig. In de kleinere kernen zijn de overgangen tussen de historisch dorpsgebieden en de open komgronden vaak nog nauwelijks aangetast. De historische dorpsgebieden vormen de context van veel objecten van cultuurhistorische waarde.

KERNKWALITEITEN

- De **stedenbouwkundige structuur** van de historische dorpsgebieden wordt bepaald door de oorspronkelijke linten waarlangs de bebouwing perceelsgewijs tot stand is gekomen. Het straatbeeld is wisselend door het individuele karakter van de bebouwing en de onderling verspringende rooilijnen. De bebouwingstructuur is overwegend open met doorzichten naar het achterliggende gebied. De variatie in situering is groot. Panden staan of direct langs de weg en vormen een gevelwand of zijn geplaatst in een ruimere setting van een tuin.
- De **openbare ruimte** wordt bepaald door het profiel van de straat, de stoep, de groene inrichting van de voortuinen of de aanstrating tot de voorgevels en het aanwezig groen in het openbare gebied. De bestrating zorgt voor samenhang. Het onderscheid tussen openbaar- en privégebied is duidelijk gemarkeerd.
- De **typologie en architectuur van de bebouwing** is divers van karakter. De gebouwen zijn individueel ontworpen en dateren uit verschillende tijdperiodes. De bebouwing bestaat overwegend uit één tot twee lagen met kap. De samenhang wordt bepaald door de overeenkomsten in maat en schaal van de bebouwing, de eenvoudige hoofdvormen, de toepassing van kappen en de onderlinge positie van de bebouwing ten opzichte van de weg.
- **Gevelindeling, materiaal, detaillering en kleur** is gevarieerd en afhankelijk van de bouwstijl. De gevels zijn vaak traditioneel geordend; naar boven toe worden gevelopeningen meestal kleiner. De overeenkomsten bestaan uit de toepassing van gatengevels en de toepassing van natuurlijk materiaalgebruik als rode of bruine baksteen, pleisterwerk, keramische rode of antracietkleurige pan, riet en hout. Het kleurgebruik is ingetogen en voegt zich naar de kenmerken van de betreffende bouwstijl.

HET BELEIDSNIVEAU

RESPECT

- > **Essentiële kenmerken van de aanwezige bebouwings- en omgevingskarakteristiek op het gebied van stedenbouw/landschap en architectuur worden gerespecteerd.**
- > **Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving én nemen ook de beeldbepalende elementen over.**

- > Dorpsentrees en dorpsranden (met name de nauwelijks aangetaste overgangen tussen historische dorpsgebieden en open komgronden) krijgen bij wijzigingen en toevoegingen bijzondere aandacht.
- > Bij volledige herbouw van gebouwen worden stedenbouwkundige en architectonische verstoringen niet herhaald, maar hersteld om zo een bijdrage te leveren aan een aantrekkelijke woon-, werk-, of winkelgebied passend bij de eigen onderscheidende karakteristiek van het betreffende dorp.
- > Nieuwbouw is bij voorkeur natuurinclusief ontworpen, dat wil zeggen dat in het ontwerp maatregelen zijn geïntegreerd om de lokale biodiversiteit te versterken.

BOUWPLAN EN OMGEVING

HET BOUWPLAN:

- past bij de waarde en kernkwaliteiten van het deelgebied en is afgestemd op de stedenbouwkundige en landschappelijke structuur;
- waarborgt en versterkt de cultuurhistorische en ruimtelijke waarden van monumenten in de omgeving en gebruikt deze waar mogelijk als uitgangspunt bij het ontwerp;
- laat het zicht (vanaf openbaar toegankelijk gebied) op monumenten en ander erfgoed vrij;
- ontsiert of beschadigt geen monument;
- is ondergeschikt in relatie tot het aanzicht van monumenten en is hier zorgvuldig op afgestemd;
- versterkt de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte en levert een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en sociale veiligheid van de omgeving;
- vormt een versterking van markante stedenbouwkundige en landschappelijke ruimten en locaties;
- richt zich op de openbare ruimte en de toegang vanaf het openbaar gebied is duidelijk herkenbaar;
- markeert het onderscheid tussen openbaar en privégebied duidelijk;
- heeft op zichzelf een evenwichtige opzet, die tot uitdrukking komt in samenhangende maatverhoudingen van buitenruimten, bouwvolumes, massa-opbouw, kapvorm en vlakverdelingen;
- is afgestemd op de historische bebouwing in de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;

BOUWPLAN OP ZICH

HET BOUWPLAN:

- past bij de kernkwaliteiten van het ensemble en/of de gebouwtypologie;
- is afgestemd op de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;
- heeft een herkenbaar en consequent uitgewerkt ontwerpconcept met esthetische kwaliteiten en de architectuur- en bouwstijl is afgestemd op de omgeving.

GEVEL, MATERIAAL, DETAILLERING & KLEUR

HET BOUWPLAN:

- heeft een samenhangende gevelindeling en kleurgebruik en een materialisering waarvan de kwaliteit ook op langere termijn behouden blijft;
- heeft een detaillering die ondersteunend is aan de architectuur;
- integreert installaties voor energieopwekking in het ontwerp;
- maakt bij voorkeur gebruik van duurzame materialen en materialen die beschikbaar zijn om zo afvalstromen te beperken en meer in te zetten op hergebruik.

2

PLANMATIGE WOONBUURTEN

TUINDORPEN

Tuindorpen zijn ontstaan aan het begin van de negentiende eeuw. Als alternatief voor de overvolle stad en diens ongezonde woonomstandigheden werden woonwijken gebouwd waarin de menselijke maat en de individuele woning weer een grote rol spelen. In Nederland was het gedachtegoed van architect Granpré Moliér bepalend voor de tuinwijkgedachte. Omdat de tuin een belangrijk onderdeel vormde in de tuinwijkgedachte heeft elke woning zijn eigen tuintje. Bovenwoningen werden dus vermeden. Kenmerkend is de uniformiteit van de stedenbouwkundige indeling en de architectuur en het oog voor detail en individualiteit. Ook is de overgang van privé ruimte naar de openbare weg zorgvuldig vormgegeven. De huizen zijn opgetrokken uit baksteen, soms gestukadoord in lichte kleuren, en afgedekt met forse doorgaande daken voorzien van rode pannen, dakoverstekken en brede goten. De gevels zijn voorzien van ornamenten, houten kozijnen, rechthoekig van vorm en regelmatig onderverdeeld met stijlen en roeden. De detaillering is ambachtelijk. Alleen in Geldermalsen kan een klein gebied worden getypeerd als tuindorp.

TRADITIONELE STROKEN- EN BLOKVERKAVELING

De verkaveling van uitleggebieden vlak na de Tweede Wereldoorlog (de jaren '50 en '70) wordt gekenmerkt door een eenvoudig patroon van rechte straten, vaak gerelateerd aan de oorspronkelijke landschappelijke structuur, en met een symmetrisch straatprofiel en straatgericht wonen. De bouwblokken bestaan veelal uit twee bouwlagen, afgedekt door een zadeldak. De blokken hebben wisselende lengtes, variërend van vrijstaande, twee-onder-één-kap-woningen en rijtjeswoningen. De herhaling en gelijkvormigheid van de woonblokken, met eenvoudige hoofdmassa's en kapvormen en de doorlopende gootlijn, zorgen voor rust en samenhang. Van oorsprong hebben de straten een open straathoek. Er is een duidelijk onderscheid tussen voor- en zijgevel. De indeling van de woningen is duidelijk afleesbaar in de gevel. In het begin van de Wederopbouwperiode, vlak na de Tweede Wereldoorlog, is de architectuur traditioneel en ambachtelijk en is metselwerk de hoofddrager van de gevelindeling. Later is deze, onder invloed van nieuwe bouwmethodieken, eenvoudiger en meer rationalistisch en wordt het gebruik van de eerste geprefabriceerde elementen zichtbaar. De woning scheidende wanden geven de ritmiek aan in de gevel en daartussen zijn geprefabriceerde puin gemonteerd als voor- en achtergevel. Deze gevels zijn horizontaal verdeeld in borstweringen en gevelopeningen en het ambachtelijke metselwerk is beperkt tot

de kopgevels.

WOONERVEN

Als reactie op de traditionele stroken- en blokverkaveling, die als zakelijk en monotoon werden ervaren, is in de jaren '70 meer gebouwd in relatie tot de 'menselijke' schaal. Intimiteit en ruimte voor de kinderen om op straat te spelen werden het uitgangspunt van het woonerfconcept. Kenmerkend voor de stedenbouwkundige opzet van deze wijken is het grillige stratenpatroon met weinig doorgaande wegen. De woonerven zijn sterk naar binnen gericht en informeel ingericht. De stoep ontbreekt en de auto is te gast. Bij de woningen die zijn geclusterd rondom de woonerven ontbreekt een duidelijk onderscheid tussen voor- en achterkanten. Deze wijken bestaan hoofdzakelijk uit ééngezinwoningen. Geledingen in de dakvlakken en verspringingen in de rooilijn, onder andere doordat de bergingen vaak voor de woningen zijn geplaatst, zorgen voor diversiteit en kleinschaligheid in de openbare ruimte.

De diversiteit aan architectuurstijlen is groot maar altijd ingetogen en introvert. De detaillering is eenvoudig.

THEMATISCHE WONINGBOUW

In de jaren tachtig ontstaat een veelvormige postmoderne stedenbouw en architectuur. Er is veel aandacht besteed aan de architectonische en stedenbouwkundige uitstraling. De wijken kennen verschillende architectuurthema's, gerelateerd aan de stedenbouwkundige situatie waarmee de individualiteit van een wijk of buurt tot uitdrukking kan worden gebracht. In tegenstelling tot de woonerven is weer gestreefd naar een helder onderscheid tussen openbaar en privé. Architectuur en openbare ruimte zijn in samenhang ontworpen. De voorzijde is gericht naar de straat en de achtertuinen zijn aan binnengebieden gelegen. De samenhang wordt bepaald door de ritmische herhaling van massa's, vormen en het specifieke architectuurbeeld. De complexwaarde is hierbij belangrijk. De vormgeving varieert van eigentijdse architectuurstijlen met opvallende vormen, materialen en kleuren tot historiserende woonbebouwing in

landelijke of klassieke stijlen. Het kleur en materiaalgebruik is niet meer onder één noemer te brengen en erg verschillend per wijk of complex.

INDIVIDUELE WONINGBOUW

Deze buurten en gebieden bestaan uit vrijstaande en twee- onder- één- kapwoningen in één of twee bouwlagen met kap, die onderling een grote variatie vertonen. Er is meestal sprake van woningen uit verschillende tijdsperiodes. Projectmatige woningbouw komt in deze buurten niet of nauwelijks voor. De straten hebben veelal een dorps en groen karakter. Dit wordt bepaald door de dorps uitstraling van de architectuur van de woningen en de maat en inrichting van de bijbehorende tuinen. De variatie ontstaat door verschillen in situering, stijl, vorm, kleur, materiaal en detaillering. De bebouwing is overwegend op de openbare ruimte georiënteerd en het straatbeeld wordt gevormd door de woningen gezamenlijk. De inrichting van de openbare ruimte bestaat daarbij vaak uit een straat die begeleid wordt door een trottoir en bomen. Een te grote verscheidenheid in verschijningsvorm tussen de woningen onderling werkt meestal negatief omdat hierdoor een onsamenhangend straatbeeld kan ontstaan. Dit hangt af van de grote van de kavels c.q. de afstand tussen de woningen onderling. Met name na de jaren '90 zijn de kavels kleiner geworden en de woningen groter, waardoor meer samenhang in architectuur nodig is. Bij recente

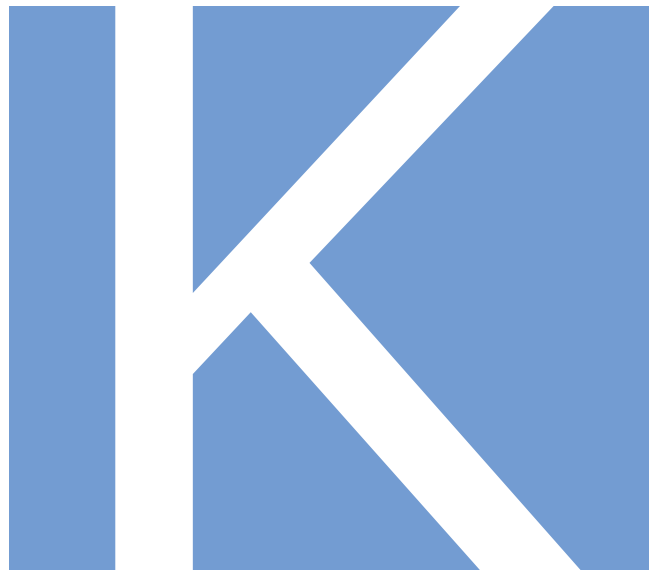
WAARDE & KERNKWALITEITEN

WAARDE

Tuindorp-woningbouw wordt gewaardeerd vanwege de ambachtelijk architectonische uitstraling die vrijwel iedereen aanspreekt. De traditionele blokverkaveling wordt gewaardeerd vanwege de heldere opzet, de eenheid binnen de bebouwing en de groene buitenruimten. De woonerven zijn aantrekkelijk door het kleinschalige, knusse karakter en de informele sfeer. De thematische woningbouw is met aandacht voor individuele woonwensen tot stand gekomen en vertoont meer variatie in vormgeving en expressie. Het openbaar gebied in deze buurten is zorgvuldig mee-ontworpen. Van waarde voor deze woongebieden is de samenhang op het niveau van het bouwblok in het straatbeeld, onafhankelijk van de typologie. Bij de individuele woningbouw wordt juist het gevarieerde bebouwingsbeeld, de verschillende architectuurstijlen en het open en groene karakter van de wijken gewaardeerd.

KERNKWALITEITEN

- De **stedenbouwkundige structuur** wordt bepaald door de specifieke gebiedskenmerken, de planmatig ontworpen stedenbouwkundige opzet en de samenhang per bouwblok en tussen de bouwblokken onderling.
- De **openbare ruimte** is veelal in samenhang met de bebouwing ontworpen en wordt bepaald door het profiel van de straat en de compositie van de begeleidende woningbouw. Het onderscheid tussen openbaar- en privégebied is afhankelijk van het bebouwingsthema en niet altijd duidelijk aanwezig.
- De **typologie en architectuur van de bebouwing** is afhankelijk van het bebouwingsthema maar kent een grote samenhang per bouwblok, straat en/of buurt. Er is wel een grote diversiteit tussen de architectuur van de verschillende bebouwingsthema's onderling. De bebouwing bestaat overwegend uit twee lagen met kap. Een afwijkend maat en schaal komt voor.
- **Gevelindeling, materiaal, detaillering en kleur** is bepaald per bouwblok en afhankelijk van de bebouwingstypologie of het architectuurthema. De gevarieerdheid wordt bepaald door diversiteit van de bouwblokken onderling.

BELEIDSNIVEAU

KEUZE

- > **Verandering en handhaving van het (bebouwings)beeld zijn beide mogelijk, zowel naar structuur als naar architectuur, maar altijd met behoud van stedenbouwkundige en/of landschappelijke waarden.**
- > **Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving.**

- > **Nieuwbouw past bij het dorpse karakter en de maat en schaal van de kern.**
- > **Bij herontwikkelingen worden erfafscheidingen langs achtererven, grenzend aan de openbare ruimte, mee ontworpen.**
- > **De aanwezige groenstructuren vormen een belangrijke kwaliteit in de woonbuurten. De ambitie is om deze te behouden.**
- > **Nieuwbouw is bij voorkeur natuurinclusief ontworpen, dat wil zeggen dat in het ontwerp maatregelen zijn geïntegreerd om de lokale biodiversiteit te versterken.**

BOUWPLAN EN OMGEVING

HET BOUWPLAN:

- **tast** de **waarde** en **kernkwaliteiten** van het deelgebied en de **stedenbouwkundige** of **landschappelijke** structuur niet aan;
- versterkt de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte en levert een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en sociale veiligheid van de omgeving;
- vormt een versterking van markante **stedenbouwkundige** en **landschappelijke** ruimten en locaties;
- richt zich op de openbare ruimte en de toegang vanaf het openbaar gebied is duidelijk herkenbaar;
- markeert het onderscheid tussen openbaar en privégebied duidelijk;
- heeft op zichzelf een evenwichtige opzet, die tot uitdrukking komt in samenhangende maatverhoudingen van buitenruimten, bouwvolumes, massa-opbouw, kapvorm en vlakverdelingen;

BOUWPLAN OP ZICH

HET BOUWPLAN:

- **tast** de **kernkwaliteiten** van het ensemble en/of de gebouwtypologie niet aan;
- **sluit aan** op de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;
- heeft een herkenbaar en consequent uitgewerkt ontwerpconcept met esthetische kwaliteiten en de architectuur- en bouwstijl is afgestemd op de omgeving.

GEVEL, MATERIAAL, DETAILLERING & KLEUR

HET BOUWPLAN:

- heeft een samenhangende gevelindeling en kleurgebruik en een materialisering waarvan de kwaliteit ook op langere termijn behouden blijft;
- integreert installaties voor energieopwekking in het ontwerp;
- maakt bij voorkeur gebruik van duurzame materialen en materialen die beschikbaar zijn om zo afvalstromen te beperken en meer in te zetten op hergebruik.

3

GEBIEDEN MET EEN BIJZONDERE FUNCTIE

MAATSCHAPPELIJKE VOORZIENINGEN EN INSTELLINGEN EN INSTITUTEN VOOR O.A. ONDERWIJS EN ZORG

Dit zijn grootschalige gebouwen of bebouwingscomplexen die een zelfstandige positie innemen in een woonbuurt, een dorpskern of in het landelijk gebied en die, door hun specifieke functie, een eigen individueel karakter hebben. Binnen de kernen zijn deze gebouwen door hun onderscheidene karakter vaak goed herkenbaar en dragen daardoor bij aan de oriëntatie binnen een dorp. De bebouwing kan op de openbare ruimte georiënteerd zijn, maar ook, bij complexen op een relatief groot eigen terrein, alleen gericht zijn op het eigen gebied. Voor deze complexen geldt dat ze een eigen gezicht mogen hebben. De eigen stedenbouwkundige opzet en architectonische uitstraling kan belangrijker zijn dan een afstemming van beide op de buurt waarin ze staan. De architectuurstijl is verschillend per gebouw/complex en afhankelijk van de periode waarin gebouwd is en de functie die er gehuisvest.

PARKEN, GROENGEBIEDEN EN BEGRAAFPLAATSEN

Parken, groengebieden en begraafplaatsen komen verspreid in de kernen voor. Ze vinden hun oorsprong op diverse wijze. Oude vormen van groen in dorpskernen zijn brinken, begraafplaatsen kerk- en marktpleinen. Soms zijn het ingesloten gebieden met een agrarische bestemming. Naoorlogse groengebieden zijn meestal mee ontworpen als plantsoenen, groene lobben in de stedenbouwkundige structuur tussen verschillende wijken, als

restgroen of als buffer voor verkeerslawaaï.

SPORTCOMPLEXEN

De sportcomplexen zijn meestal gelegen aan de rand van de bebouwde kom. Het zijn grote open ruimtes van sportvelden en parkeergelegenheden omringd door hoog opgaand groen. Onder de sportcomplexen valt ook het omvangrijke, in het buitengebied gelegen golfterrein onder Spijk. De bebouwing op deze complexen bestaat uit clubgebouwen met sanitaire voorzieningen, kleedkamers en kantinefuncties. Ook tribunes en sporthallen komen voor. De bebouwing speelt meestal een ondergeschikte, maar niet onbelangrijke rol in het ruimtelijke beeld van sportterreinen. Ze zijn als solitaire objecten in de ruimte geplaatst en afhankelijk van de achterliggende functie

voorzien van zeer gesloten of juist open gevels.

RECREATIEGEBIEDEN

In het buitengebied zijn een aantal gebieden te onderscheiden als groot recreatiegebied. Dit zijn Lingebos gelegen nabij de A15 aan de zuidoostzijde van Spijk, De Rotonde, gelegen langs de A2 bij de afslag naar Enspijk, en Betuwestrand, gelegen ten noorden van Beesd eveneens nabij de A2. Deze parken zijn gesitueerd naast een waterplas. De parken voorzien in chalets, trekkershutten en staanplaatsen voor caravans en tenten. Daarnaast staan er enkele gebouwen met algemene voorzieningen. Typisch is de naar binnen gekeerde opzet van de recreatieparken. Bebouwing is gericht op de interne wegenstructuur of op de waterplas.

WOONWAGENKAMPEN

In het buitengebied ligt ten zuiden van Rumpst een woonwagencamp bestaande uit min of meer mobiele woningen en enkele bedrijfsloodsen behorende bij een handelsonderneming. Ook binnen de bebouwde kom komen op enkele locaties woonwagencampen voor. De woonwagens bestaan uit rechthoekige hoofdvormen van één bouwlaag afgedekt met een schildkap of een zadelkap voorzien van wolfseinden. De gevels zijn meestal opgebouwd uit steenstrips en/of kunststof in een lichte kleurstelling.

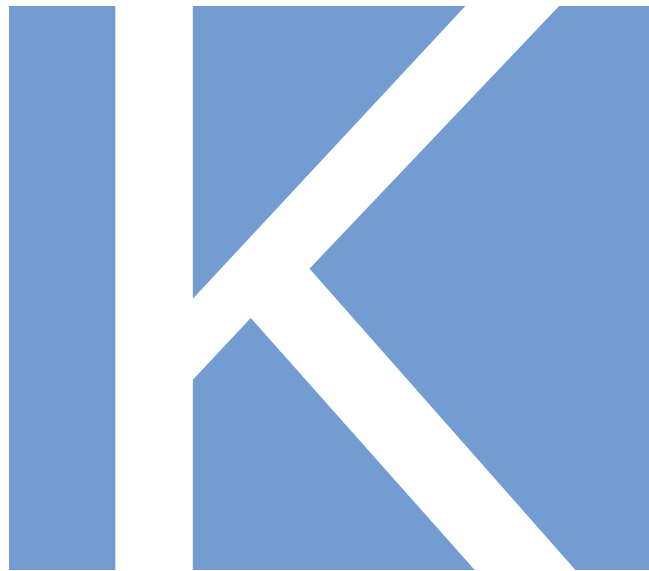
WAARDE & KERNKWALITEITEN

WAARDE

Recreatieterreinen, sportcomplexen, begraafplaatsen, parken en overige groengebieden kenmerken zich door de beperkte bebouwing in relatie tot het omringende groen. De waarde betreft de bestaande samenhang in de bebouwing per locatie en de relatie van de bebouwing met de groene karakteristiek van de omgeving. De waarde van grootschalige gebouwen of bebouwingscomplexen betreft de eigen onderscheidende architectonische uitstraling in relatie tot hun omgeving en het belang dat ze daarmee vormen voor de oriëntatie binnen een dorp. Voor deze bebouwing geldt dat het individuele karakter centraal staat.

KERNKWALITEITEN

- De **stedenbouwkundige of landschappelijke structuur** wordt bepaald door de solitaire ligging van de terreinen in relatie tot de omgeving, de wijze waarop de terreinen aanhechten en ontsloten worden op hun omgeving en het individuele, soms utilitaire karakter van de bebouwing.
- De **openbare ruimte** wordt bepaald door de aanwezigheid van groen, de benodigde verharde terreinen voor parkeren en dergelijke, de hekwerken en de eventuele naamaanduidingen of reclame-uitingen. De positie van de bebouwing ten opzichte van de openbare weg verschilt. Het onderscheid tussen openbaar- en privégebied is meestal duidelijk aanwezig.
- De **typologie en architectuur van de bebouwing** is divers, individueel en soms utilitair van karakter, afhankelijk van de functie. De bebouwing kent een grote mate van diversiteit in massaopzet, schaal, materialisering, detaillering en kleurgebruik. De samenhang is beperkt tot de onderlinge samenhang van de bebouwing per locatie. De bouwmassa's zijn op zichzelf staand of per complex onderling geschakeld. Kapvormen en plat afgedekt komen beide voor.
- **Gevelindeling, materiaal, detaillering en kleur** is gevarieerd en afhankelijk van de typologie, de functie en de gekozen architectuurstijl.

BELEIDSNIVEAU

KEUZE

- > **Verandering en handhaving van het (bebouwings)beeld zijn beide mogelijk, zowel naar structuur als naar architectuur, maar altijd met behoud van stedenbouwkundige en/of landschappelijke waarden.**
- > **Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving.**

AMBITIES

- > Sportparken worden vaak door vrijwilligers beheerd. Door beperkte financiële middelen is architectonische kwaliteit bij dit soort complexen daardoor moeilijker haalbaar. Het nastreven van een verzorgde uitstraling met sobere materialen zal wel haalbaar moeten zijn.
- > Een woonwagen mag zijn eigen karakteristieke verschijningsvorm hebben, mits deze verzorgd is. Bij de inpassing van een woonwagen in een bestaande omgeving wordt gezocht naar samenhang met de overige bebouwing op de locatie en wordt de aanwezige ruimtelijke (basis)kwaliteit gehandhaafd.
- > Nieuwbouw is bij voorkeur natuurinclusief ontworpen, dat wil zeggen dat in het ontwerp maatregelen zijn geïntegreerd om de lokale biodiversiteit te versterken.

RICHTLIJNEN

BOUWPLAN EN OMGEVING

HET BOUWPLAN:

- **tast** de **waarde** en **kernkwaliteiten** van het deelgebied en de **stedenbouwkundige** of **landschappelijke** structuur niet aan;
- versterkt de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte en levert een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en sociale veiligheid van de omgeving;
- vormt een versterking van markante **stedenbouwkundige** en **landschappelijke** ruimten en locaties;
- richt zich op de openbare ruimte en de toegang vanaf het openbaar gebied is duidelijk herkenbaar;
- markeert het onderscheid tussen openbaar en privégebied duidelijk;
- heeft op zichzelf een evenwichtige opzet, die tot uitdrukking komt in samenhangende maatverhoudingen van buitenruimten, bouwvolumes, massa-opbouw, kapvorm en vlakverdelingen;

BOUWPLAN OP ZICH

HET BOUWPLAN:

- **tast** de **kernkwaliteiten** van het ensemble en/of de gebouwtypologie niet aan;
- **sluit aan** op de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;
- heeft een herkenbaar en consequent uitgewerkt ontwerpconcept met esthetische kwaliteiten en de architectuur- en bouwstijl is afgestemd op de omgeving.

GEVEL, MATERIAAL, DETAILLERING & KLEUR

HET BOUWPLAN:

- heeft een samenhangende gevelindeling en kleurgebruik en een materialisering waarvan de kwaliteit ook op langere termijn behouden blijft;
- integreert installaties voor energieopwekking in het ontwerp;
- maakt bij voorkeur gebruik van duurzame materialen en materialen die beschikbaar zijn om zo afvalstromen te beperken en meer in te zetten op hergebruik.

4 BEDRIJVEN- TERREINEN

BEDRIJVENTERREINEN

De grootste bedrijventerrein liggen in Geldermalsen en in Waardenburg. Zeiving is een groot bedrijventerrein in het buitengebied tussen Vuren en Herwijnen. In een groot aantal dorpskernen liggen daarnaast bedrijventerreinen van diverse omvang. Van oudsher waren bedrijventerrein langs het spoor of langs het water gelegen. Typisch voor het rivierengebied zijn de steenfabrieken in de uiterwaarden zoals bij Heukelum, Vuren en Haaften. Tegenwoordig zijn de locaties in de nabijheid van snelwegen het meest aantrekkelijk voor ondernemers. Ook de zichtbaarheid van het bedrijf vanaf de weg is vaak bepalend voor de situering van bedrijfslocaties. Langs wegen zijn daarom zogenaamde zichtlocaties voor bedrijven ontstaan, zoals de bedrijventerreinen langs de A2, Slimwei in Waardenburg en Homburg in Beesd en het in ontwikkeling zijnde bedrijventerrein Hondsgemet langs de A15. Bedrijventerreinen zijn opgezet met het doel om bedrijfsactiviteiten uit te oefenen. Ze worden gekenmerkt door een rationele verkaveling en individuele bedrijfsgebouwen met een wisselende schaal, een functioneel karakter en een sobere uitstraling. Het terrein is veelal verhard. Hekwerken, buitenopslag en reclame-uitingen bepalen mede het beeld. Bebouwing op zichtlocaties heeft vaker een opvallende architectonische uitstraling met als doel de aandacht te trekken van de voorbijganger. Bebouwing op plaatselijke bedrijventerreinen bestaat daarentegen uit eenvoudige hallen of loodsen met eventueel een klein kantoor-, kantinegedeelte of een woning aan de straatzijde. Er is over het algemeen weinig samenhang in materialisering, detaillering en kleurgebruik tussen de bedrijven onderling.

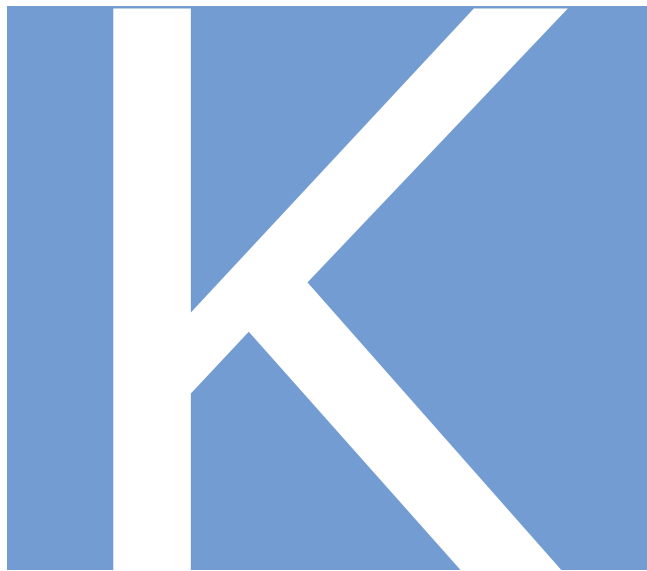
WAARDE & KERNKWALITEITEN

WAARDE

De waarde is vooral van economisch aard. Bedrijventerreinen zijn belangrijk voor de economie. Ze bieden ruimte voor een groot deel van de werkgelegenheid in de gemeente West Betuwe. De gebruikaspecten bepalen de omgeving en de beeldkwaliteit van de bebouwing is daardoor vaak ondergeschikt aan de functionaliteit. De ontwikkeling van de laatste jaren laat echter zien dat de representativiteit van de panden een steeds grotere rol gaat spelen hetgeen de beeldkwaliteit ten goede komt. Hoewel de waardering als verblijfsgebied beperkt is, is een zekere ruimtelijke kwaliteit van het openbare gebied van belang voor zowel gebruikers (werknemers) als bezoeker.

KERNKWALITEITEN

- De **stedenbouwkundige structuur** wordt bepaald door de functionele opzet en inrichting van de terreinen, de sober ingerichte openbare ruimte en het industriële en individuele karakter van de bedrijfsbebouwing. De relatief grootschalige bebouwing staat vrij op het kavel en op enige afstand van de ontsluitingswegen. De bedrijfsterreinen zijn overwegend verhard.
- De **openbare ruimte** is sober ingericht en wordt bepaald door het veelal brede profiel van de straat met de begeleidende grasbermen, bomen of hagen en verzorgde hekwerken. Buitenopslag bevindt zich zoveel mogelijk uit het zicht vanaf de openbare weg. Het onderscheid tussen openbaar- en privégebied is duidelijk aanwezig.
- De **typologie en architectuur van de bebouwing** is industrieel en individueel van karakter. Bebouwing is sterk functioneel vormgegeven en kent een grote mate van diversiteit in schaal, materialisering, detaillering en kleurgebruik. De bouwmassa's zijn eenvoudig van opzet, op zichzelf staand, plat afgedekt of voorzien van een zadelpak. De bebouwing varieert van bedrijfshallen en showrooms tot kantoren. Er is in massa en architectuur een onderscheid zichtbaar tussen de sober uitgevoerde bedrijfshal en het meer representatief vormgegeven kantoor- en/of kantingedeelte. Moderne bebouwing op zichtlocaties hebben een representatief uiterlijk.
- **Gevelindeling, materiaal, detaillering en kleur** is gevarieerd en bepaald per bouwmassa. Het kantoorgedeelte onderscheidt zich van de bedrijfshal en is aan de straat gelegen. De kantoorbebouwing is veelal opgetrokken in baksteen. Voor de bedrijfsbebouwing geldt dat hooguit voor de plint, waarboven een opbouw van damwanden volgt. Showrooms bestaan hoofdzakelijk uit transparante puien. De detaillering van de bebouwing is in het algemeen zeer sober. Moderne bebouwing met een representatief uiterlijk kan een afwijkend kleur- en materiaalgebruik hebben.

BELEIDSNIVEAU

KEUZE

- > **Verandering en handhaving van het (bebouwings)beeld zijn beide mogelijk, zowel naar structuur als naar architectuur, maar altijd met behoud van stedenbouwkundige en/of landschappelijke waarden.**
- > **Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving.**

AMBITIES

- > Er is aandacht voor een meer representatieve uitstraling van bebouwing langs de doorgaande wegen en langs dorpsranden.
- > Herontwikkelingen op bestaande en verouderde bedrijfslocaties dragen bij aan de revitalisering van het betreffende bedrijventerrein.
- > Buitenopslag bevindt zich uit zicht vanaf de openbare weg.
- > Er is een duidelijk onderscheid in bouwmassa en materialisatie tussen hal en kantoorgedeelte.
- > De representatieve gevel is naar de weg gekeerd.
- > Nieuwbouw is bij voorkeur natuurinclusief ontworpen, dat wil zeggen dat in het ontwerp maatregelen zijn geïntegreerd om de lokale biodiversiteit te versterken.

RICHTLIJNEN

BOUWPLAN EN OMGEVING

HET BOUWPLAN:

- **tast** de **waarde** en **kernkwaliteiten** van het deelgebied en de **stedebouwkundige** of **landschappelijke** structuur niet aan;
- versterkt de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte en levert een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en sociale veiligheid van de omgeving;
- vormt een versterking van markante **stedebouwkundige** en **landschappelijke** ruimten en locaties;
- richt zich op de openbare ruimte en de toegang vanaf het openbaar gebied is duidelijk herkenbaar;
- markeert het onderscheid tussen openbaar en privégebied duidelijk;
- heeft op zichzelf een evenwichtige opzet, die tot uitdrukking komt in samenhangende maatverhoudingen van buitenruimten, bouwvolumes, massa-opbouw, kapvorm en vlakverdelingen;

BOUWPLAN OP ZICH

HET BOUWPLAN:

- **tast** de **kernkwaliteiten** van het ensemble en/of de gebouwtypologie niet aan;
- **sluit aan** op de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;
- heeft een herkenbaar en consequent uitgewerkt ontwerpconcept met esthetische kwaliteiten en de architectuur- en bouwstijl is afgestemd op de omgeving.

GEVEL, MATERIAAL, DETAILLERING & KLEUR

HET BOUWPLAN:

- heeft een samenhangende gevelindeling en kleurgebruik en een materialisering waarvan de kwaliteit ook op langere termijn behouden blijft;
- integreert installaties voor energieopwekking in het ontwerp;
- maakt bij voorkeur gebruik van duurzame materialen en materialen die beschikbaar zijn om zo afvalstromen te beperken en meer in te zetten op hergebruik.

5

BUITENGEBIED - DIJKLINTEN EN UITERWAARDEN

Dijklinten

De gemeente West Betuwe behoort tot het rivierengebied en de rivieren zijn bepalend voor de (huidige) identiteit van de gemeente. De landschappelijke en ruimtelijke structuur hangt namelijk geheel samen met de wijze waarop de Waal en de Linge in dit gebied gronden hebben afgezet. Voordat de bedijkingen tot stand kwamen, vlochten de rivieren zich door het gebied, met zijtakken, aftakkingen, afgesneden geulen en dergelijke. Vanaf het jaar 1000 werden de eerste dijken aangelegd. Het betrof een voudige dijken die delen van het dorpsgebied voor overstroming

behoedden. Vanaf de dertiende eeuw werden die eenvoudige dorpsdijken samengevoegd tot doorgaande bedijkingen langs de rivieren (1259 langs de Linge en 1270 langs de Waal). Eenmaal uitgegroeid tot een stelsel van doorgaande dijken vormen de dijken ook een ideaal netwerk van doorgaande droogblijvende wegen waarlangs gebouwd kon worden. Vanwege het hoogteverschil en buitendijks de noodzaak om hoog te bouwen concentreert de bebouwing zich dicht om de dijk. De nederzettingenstructuur wordt daarom voornamelijk bepaald door de lintbebouwing langs de Waal- en Lingedijken. Zo ontstaat het grote schaalverschil tussen het 'knusse' dijkprofiel en het open, onbebouwde polder- of uiterwaardelandschap. De afstanden tussen de bebouwing onderling varieert evenals de plaats aan de dijk. Afhankelijk van de eigendomsverhoudingen, de bestuurlijke situatie en de terreinomstandigheden ligt bebouwing binnendijks of buitendijks, hoog aan de dijk, halverwege of aan de voet. In de dorpskernen worden de dijklinten vaak 'begeleid' door een onderstraat of achterpad, ontstaan als ontsluiting van de aan de dijk gelegen erven.

De Waal is de grootste rivier in Nederland en een belangrijke transportas voor grote vrachtschepen. De betekenis van de Linge als transportas is nauwelijks meer aanwezig. Tot de 14e eeuw was de Linge een slingerende, grotendeels dichtgeslibde Waaltak. In de 14e eeuw werd de rivier nieuw leven ingeblazen door menselijk ingrijpen en zorgde de Linge voor de afvoer van het overtollige water van vrijwel de gehele Betuwe. Tegenwoordig heeft de Linge ook een belangrijke recreatieve functie.

UITERWAARDEN

De uiterwaarden worden gekenmerkt door hun directe ruimtelijke relatie met de rivieren. De uiterwaarden langs de Waal zijn hoofdzakelijk in gebruik als grasland voor het weiden van vee en hebben gediend voor klei- en zandwinning door steenfabrieken. Er is, op een enkele steenfabriek na, geen bebouwing aanwezig. De natuurwaarden zijn hoog. De uiterwaarden langs de Waal zijn breed en in combinatie met de Waal is het landschap daardoor grootschalig. Het gebied heeft een onregelmatige verkaveling gescheiden door sloten en beplanting. Ook zijn er enkele restanten van oude strangen en oude hakhout- en ooibossen. De klei- en zandwinning en de omvorming van de uiterwaarden naar natuur en recreatief medegebruik zorgen voor een nieuwe dynamiek.

De uiterwaarden langs de kronkelige Linge zijn vanouds veel kleinschaliger dan langs de Waal. Er is een grote afwisseling van kleine weides, boomgaardjes, grienden en andere natte percelen. Veel van deze historische bosjes zijn nog steeds aanwezig en hebben een hoge ouderdom. De lage delen zijn vooral in gebruik als weide en grienden en rietlanden, de hogere delen als van oudsher als bouwland. Na 1950 zijn enkele hoger gelegen delen omgezet in fruitteelt waardoor het open karakter verloren is gegaan. De smalle oevers en uiterwaarden hebben afwisselend een natuurlijke, agrarische of recreatieve bestemming. Er is nauwelijks bebouwing in de uiterwaarden, met uitzondering van buitendijks gelegen dijkhuizen. Sommige dijkhuizen hebben een 'overtuin' tot aan de Linge. Andere delen van de uiterwaarden, de Lingelandjes, worden gebruikt door particulieren die geen huis aan de dijk hebben. Er mag niet permanent gewoond worden op de Lingelandjes maar er staan soms wel prieeltjes en andere bouwsels. De Lingelandjes worden recreatief gebruikt.

VEERSTOEPEN en AANLEGPLAATSEN

Langs de waal maakten de schepen gebruik van vaste aanlegplaatsen in Herwijnen en Vuren. Vóór de komst van de bruggen over de Waal werden in Tuil goederen en passagiers met een veer overgezet naar Zaltbommel en er waren meerdere voetveren over de Waal in dienst. Die zijn inmiddels uit de vaart genomen. Alleen het Brakelse Veer is nog in gebruik. Een voetveer tussen slot Loevestein en fort Vuren vaart tegenwoordig nog een deel van het jaar. Ook aan de Linge waren meerdere voerveren in dienst. Tot in de 19e eeuw had aan de Linge elk dorp één of meerdere veerstoepen. Veel veerstoepen zijn verdwenen door de komst van bruggen. Op een enkele plaats is een voetveer behouden voor toerisme. Bij Enspijk en bij de Veerdam tussen Gellicum en Rhenoy zijn de veerstoepen behouden gebleven.

WAARDE & KERNKWALITEITEN

WAARDE

De dijklinten hebben een zeer karakteristiek profiel en vormen waardevolle elementen in het huidige beeld van de gemeente. Ze vormen de historische context van veel objecten van cultuurhistorische waarde. Het zijn tevens belangrijke schakels binnen het wegennetwerk en ondersteunen de oriëntatie binnen de gemeente. Het schaalverschil tussen het weide open land en de relatief besloten en/of knusse profiel, het bochtige verloop en het gevarieerde karakter van de begeleidende bebouwing wordt met name in het landelijk gebied zeer gewaardeerd en nodigt uit om te recreëren. Bebouwing tegen de dijk gelegen bezit daarnaast een bijzondere typologie die is afgestemd op de verlopende peilmaat.

De uiterwaarden zijn belangrijk als natuurontwikkelingsgebied en vanwege hun recreatieve waarde. Ook bieden de uiterwaarden ruimte voor extensieve landbouw. De landschappelijke waarde is groot, het is een afwisselend landschap van akkers, weides, grienden, boomgaarden en Lingelandjes. De veerstoepen geven daarnaast de verbondenheid van de dorpen met de Linge weer.

KERNKWALITEITEN

- **De landschappelijke structuur** van dijklinten en uiterwaarden wordt bepaald door het verloop van de rivieren en een open en perceelsgewijze bebouwing met een divers karakter mede bepaald door de variatie in de situering tot de weg, het hoogteverschil tussen de dijk en het omringende land en het (mogelijke) zicht op de rivieren.
- **De openbare ruimte** wordt bepaald door het relatief smalle, karakteristieke en doorgaande profiel van de dijk met (bij voorkeur) begeleidende bomen, rabatstroken en gras- of grindbermen en de aanstrating of variërende diepte van de voortuinen voor de woningen. Overgangen tussen openbaar- en privégebied zijn herkenbaar en gemarkeerd door groene hagen of transparante hekwerken.
- **De typologie en architectuur van de dijkbebouwing** is afgestemd op de verlopende peilmaat en voor een groot deel historisch van karakter. De gebouwen zijn individueel ontworpen en dateren uit verschillende tijdsperiodes. Het bebouwingsbeeld is daardoor divers. Dijkbebouwing bestaat overwegend uit één tot twee lagen + kap waarvan de nok veelal evenwijdig aan de dijk is gelegen. De samenhang wordt bepaald door de overeenkomsten in maat en schaal van de bebouwing, de eenvoudige hoofd- en kapvormen en de onderlinge positie van de bebouwing ten opzichte van de weg.
- **Gevelindeling, materiaal, detaillering en kleur** is gevarieerd en afhankelijk van de bouwstijl. De gevels zijn vaak traditioneel geordend; naar boven toe worden gevelopeningen kleiner en/of minder hoog. De overeenkomsten bestaan uit de toepassing van gatengevels en de toepassing van natuurlijk materiaalgebruik als rode of bruine baksteen, pleisterwerk, hout, keramische rode of antracietkleurige pan of riet. Het kleurgebruik is ingetogen en voegt zich naar de kenmerken van de betreffende

BELEIDSNIVEAU

RESPECT

- > **Essentiële kenmerken van de aanwezige bebouwings- en omgevingskarakteristiek op het gebied van stedenbouw/landschap en architectuur worden gerespecteerd.**
- > **Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving én nemen ook de beeldbepalende elementen over.**

AMBITIES

- > Ruimtelijke (zicht)relaties met de Linge en Waal blijven behouden, worden versterkt of mogelijk gemaakt.
 - > Een belangrijk aspect van dijkbebouwing is dat de zichtbaarheid vanaf het openbaar gebied vaak tot ver op het achtererf reikt. Bouwplannen houden hier rekening mee.
 - > De uiterwaarden behouden hun natuurlijke en open uitstraling.
 - > Uitbreiding van erfbebouwing, schaalvergroting en teelt-ondersteunende voorzieningen zijn in balans met een versterking van het landschap, de aanwezige cultuurhistorische waarden en de natuur.
 - > Ontwikkelingen na beëindiging van het agrarische bedrijf sluiten aan op de karakteristieke opbouw, erfopzet en uitstraling van boerenerven en versterken het West-Betuwse landschap en de kleinschalige dijklinten in het bijzonder.
 - > De Zonneladder wordt gehanteerd bij het ontwikkelen van zonnevelden om zo mooie landschappen, natuur, landbouwgrond en dorpsranden zoveel mogelijk te ontzien.
 - > Het kleinschalig landschap wordt ontzien van grootschalige ingrepen.
 - > Verharding wordt zoveel mogelijk beperkt tot hetgeen noodzakelijk is voor de ontsluiting van erven.
- > **Nieuwbouw is bij voorkeur natuurinclusief ontworpen, dat wil zeggen dat in het ontwerp maatregelen zijn geïntegreerd om de lokale biodiversiteit te versterken.**
 - > **Installaties voor energieopwekking zijn geïntegreerd in het ontwerp of in het landschap en vormen zo een vanzelfsprekend onderdeel van bebouwing, erf en landelijke omgeving.**

RICHTLIJNEN

bouwplan en omgeving

Het bouwplan:

- **past bij de waarde en kernkwaliteiten** van het deelgebied en is **afgestemd op de stedenbouwkundige en landschappelijke** structuur;
- waarborgt en versterkt de cultuurhistorische en ruimtelijke waarden van monumenten in de omgeving en gebruikt deze waar mogelijk als uitgangspunt bij het ontwerp;
- laat het zicht (vanaf openbaar toegankelijk gebied) op monumenten en ander erfgoed vrij;
- ontsiert of beschadigd geen monument;
- is ondergeschikt in relatie tot het aanzicht van monumenten en is hier zorgvuldig op afgestemd;
- versterkt de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte en levert een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en sociale veiligheid van de omgeving;
- vormt een versterking van markante **stedenbouwkundige en landschappelijke** ruimten en locaties;
- richt zich op de openbare ruimte en de toegang vanaf het openbaar gebied is duidelijk herkenbaar;
- markeert het onderscheid tussen openbaar en privégebied duidelijk;
- heeft op zichzelf een evenwichtige opzet, die tot uitdrukking komt in samenhangende maatverhoudingen van buitenruimten, bouwvolumes, massa-opbouw, kapvorm en vlakverdelingen;
- is **afgestemd op** de historische bebouwing in de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;

bouwplan op zich

HET BOUWPLAN:

- **past bij de kernkwaliteiten** van het ensemble en/of de gebouwtypologie;
- is **afgestemd op** de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;
- heeft een herkenbaar en consequent uitgewerkt ontwerpconcept met esthetische kwaliteiten en de architectuur- en bouwstijl is **afgestemd op** de omgeving.

gevel, materiaal, detaillering & kleur

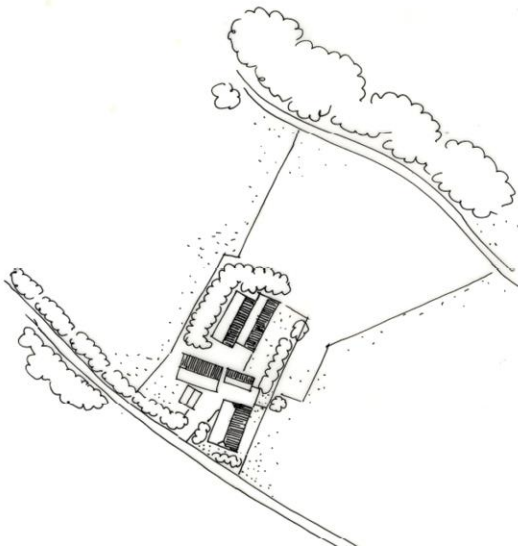
HET BOUWPLAN:

- heeft een samenhangende gevelindeling en kleurgebruik en een materialisering waarvan de kwaliteit ook op langere termijn behouden blijft;
- heeft een detaillering die ondersteunend is aan de architectuur;
- integreert installaties voor energieopwekking in het ontwerp;
- maakt bij voorkeur gebruik van duurzame materialen en materialen die beschikbaar zijn om zo afvalstromen te beperken en meer in te zetten op hergebruik.

RICHTLIJNEN SPECIFIEK

HET ERF:

- is een herkenbaar compact ensemble in het landschap met een informele uitstraling. Het bestaat uit een geheel van gebouwen, erf-inrichting en beplanting;
- is verankerd in het landschap door erfbeplanting en sloten. Bij de dijklinten gaat het hierbij om gevarieerde streekeigen erfbeplanting van knotwilgen, elzenhagen en boomgaarden. Met de plaatsing wordt aangesloten bij het kleinschalige landschap.

Erven in het kleinschalige landschap van de Dijklinten en Oeverwallen.

HET ERF:

- heeft een karakteristieke ordening dat te herleiden is naar de (voormalige) agrarische functie. Nieuwe ontwikkelingen sluiten aan bij deze ordening;
- onderscheid hoofd- en bijgebouwen. Het hoofdgebouw is van oorsprong de boerderij (de woning) en staat voor op het erf. Bijgebouwen staan daar achter.
- heeft in de inrichting een herkenbaar onderscheid in 'voor' en 'achter'. De voorkant is de representatieve zijde met het hoofdgebouw (de boerderij) en de achterkant de functionele zijde met de bijgebouwen;
- heeft één hoofdtoegang op het erf. Ook bij meerdere woningen;
- heeft beperkt verharding. Er wordt gekozen voor materialen die aansluiten bij het landelijke karakter. Parkeren vindt plaats op het achtererf, uit het zicht.

AGRARISCHE BEDRIJFSBEBOUWING:

- ligt terug ten opzichte van het (historisch) hoofdgebouw op het erf en heeft een eenvoudige hoofdvorm met kap;
- mag doelmatig zijn gematerialiseerd (geprofileerde beplating) mits het bouwplan geen industrieel uiterlijk heeft en passend is in de landelijke omgeving;
- heeft bij voorkeur een gemetselde plint;

OVERIGE BEBOUWING:

- op een bestaand erf waar zich al een hoofdgebouw (boerderij) bevindt heeft, overeenkomstig een bijgebouw, een eenvoudige hoofdvorm met een eenduidige zadeldak met lage goot en natuurlijke materialen (de typologie van een schuur);
- in de Verboden Kringen rondom de forten wordt bij voorkeur uitgevoerd in hout. Van oorsprong mocht alleen met hout gebouwd worden. Deze gebouwen konden snel worden afgebroken indien de vijand naderde. Bij nieuwbouw op erven binnen de Verboden Kringen draagt houtbouw bij aan versterking van de identiteit van de Waterlinie.

EEN HISTORISCHE BOERDERIJ:

- behoud de hoofdvorm en overwegend gesloten forse kap. Bij sloop en nieuwbouw uitgaan van de oorspronkelijke plaatsing op het erf en eenzelfde hoofdvorm met forse kap;
- heeft ter plaatse van het woongedeelte een plint in een donkere of grijze kleur;
- heeft een gevelindeling waarbij de oorspronkelijke woon- en werkgedeelte herkenbaar is;
- is opgetrokken uit roodbruine baksteen of voorzien van stucwerk in de kleuren gebroken wit, lichtgrijs of lichtgeel;
- heeft geen gevel- of dakbekleding bestaande uit dakpanprofielplaten, sandwichpanelen of geprofileerde staalplaten;
- heeft geen kunststof kozijnen.

DE ZONNEPANELEN:

- staan niet aan de dijk of weg, maar op het achtererf op enige afstand van bebouwing, ruim achter de voorgevel;
- zijn maximaal 1,5 meter hoog maar bij voorkeur lager. Daar waar deze hoogtemaat toepasbaar is vanwege aard en wezen van de ruimtelijk toegestane zonnepanelen (bijv. verticaal geplaatste panelen of panelen als teelt-ondersteunende voorziening) geldt deze hoogtemaat niet;
- worden landschappelijk in gepast. Maak gebruik van streekeigen elementen die bij het landschap passen, zoals een haag van beuk, haagbeuk of veldesdoorn, elzensingel, een talud of juist verdiept aanleggen om de zonnepanelen aan het zicht te onttrekken;
- maken op een logische wijze onderdeel uit van het ontwerp van de tuin of erf. De kenmerken van het landschap zijn uitgangspunt, zoals verkaveling, beplanting, sloten en uitzicht vanaf de dijk;
- houden afstand tot de slootkant, er worden geen sloten gedempt;
- zijn gerangschikt in een regelmatig patroon;
- tasten geen cultuurhistorische en archeologische waarden aan.

6

BUITENGEBIED - OEVERWALLEN

OEVERWALLEN

Oeverwallen zijn de zandige rivierafzettingen parallel aan de stroomgeul van de rivieren. Door de relatief hoge ligging zijn hier de eerste nederzettingen ontstaan en liggen hier de beste gronden voor akkerbouw en fruitteelt. Vooral langs de Waal was veel fruitteelt. Tussen Geldermalsen en Meteren en bij Est liggen oude stroomruggen. Dat is een oeverwal langs een verdwenen rivier. De middeleeuwse ontwikkeling van de oeverwallen is nog herkenbaar aan de ligging van de dorpen, de (voormalige) kasteelterreinen, het nederzettingenpatroon en plaatselijk aan het verkavelingspatroon van kromakkers. De oeverwallen van de Linge zijn daarbij vaak smaller en kleinschaliger dan de oeverwallen van de Waal. Langs de Linge is de bebouwing meer geconcentreerd in de dorpen, langs de Waal is er meer lintbebouwing buiten de dorpen te vinden.

In grote lijnen is het landschap nauwelijks veranderd. Kenmerkend voor het landschap van de oeverwallen is de afwisseling van dorpen, agrarische bebouwing, akkers en boomgaarden waardoor een kleinschalig landschap is ontstaan. Veel akkers zijn tegenwoordig boomgaarden. Buiten de dorpen, in het landelijk gebied, komt historisch agrarische bebouwing, jonge agrarische bebouwing en burgerwoningen voor. Het beeld van de bebouwing varieert, maar de historische boerderijen nemen een prominente plek in. Veel van deze boerderijen maken nu deel uit van de dorpskernen.

Op de erven zijn soms ook nog historische bijgebouwen te vinden zoals de veeschuren, kleine bakhuizen, wagenschuren en hooibergen. Een hooiberg betreft een bergplaats met een in hoogte verstelbaar dak voor opslag van hooi en koren. Afhankelijk van het aantal 'palen' waaraan het verstelbare dak is opgehangen, spreekt men van een één- vier- vijf- of zes- roedige hooiberg. Het materiaal bestaat uit hout en riet voor het dak. Later komen ook andere materialen voor als staal voor de roeden of tralieliggers in plaats van hout. Verder komen er met hout afgedichte exemplaren voor. Een streekgebonden variant is de 'berg' met verhoogde tasvloer. Bij enkele boerderijen bevinden zich wat hoger gelegen vloedschuren, die boden vee en gewas in tijden van hoog water bescherming. Waarschijnlijk zijn met name na de zware overstroming van 1809 veel vloedschuren gebouwd. Ze kennen van oudsher eenzelfde constructief principe, als boerderijen namelijk het houten ankerbalk gebint. Voor de bekleding van gevels komt zowel metselwerk als hout voor, en voor het dak riet en pannen.

LANDGOED MARIËNWAERDT

Een bijzonder en waardevol ensemble op de Oeverwallen van de Linge is landgoed Mariënwaerdt. De geschiedenis van het landgoed gaat terug tot 1129, toen er een abdij werd gesticht, op de plaats waar nu het huis Mariënwaerdt staat. De stroomrug waarop het huis staat lag als een eiland te midden van laag gelegen gronden die een groot deel van het jaar onder water stonden. Op Mariënwaerdt in haar huidige vorm staan drie landhuizen en zeventien boerderijen waaronder veel monumenten zoals hofsteden, hooibergen en vloedschuren. Het landgoed is een fraai landschappelijk ensemble op de overgang van oeverwal naar rivierkom en aangewezen als een Rijksbeschermd buitenplaats. Op de oeverwal ligt een complex met oude bouwlanden met onder andere een prachtige notenlaan en een concentratie van landgoedgebouwen langs de Linge. Meer noordelijk richting de komgebieden is het landschap blokvorming verkaveld. Het is een afwisseling van waardevolle bospercelen, grienden en graslanden. Hier liggen verspreid enkele boerenerven waarvan enkele op woerden.

BESCHERMD DORPSGEZICHT NEERIJNEN – WAARDENBURG

Dit gebied bevat de historische dorpskern Neerijnen en de op de oeverwal van de Waal gelegen kastelen Waardenburg en Neerijnen. Kasteel Neerijnen is een door een gracht omgeven bakstenen kasteel uit ca. 1600, gebouwd op een oudere bouwplaats op de oeverwal van de Waal net buiten de bebouwde kom van Neerijnen. Het is een blokvormige gebouw bestaande uit een souterrain en twee bouwlagen onder met leien gedekte, hoge schilddaken.

Kasteel Waardenburg is een van de weinige veelhoekige kastelen van Neder

land bestaande uit een veelhoekige ringmuur met poorttoren en zowel aan de noord- als zuidzijde een halfronde toren. Het kasteel stamt uit 1265 en is in de middeleeuwen meerdere keren uitgebreid. Het kasteel is ook meerdere malen door oorlogsgeweld getroffen en weer hersteld. Van de oorspronkelijke veelhoekige vorm is alleen de huidige hoefijzervorm over. Het gebied behoorde van oudsher aan de adellijke families die het Huis Neerijnen en kasteel Waardenburg bewoonden. De bescherming is erop gericht om de historische eenheid tussen de kastelen zoveel mogelijk te bewaren en omvat daarnaast een deel van het uiterwaardengebied terwille van de herkenbaarheid van de oorspronkelijke afronding van dorp en kasteelgebied naar buiten toe.

KASTEEL HEUKELUM

Kasteel Heukelum of Merkenburgh op de oeverwallen van de Linge, dateert uit de eerste helft van de 14e eeuw. Het kasteel is, na in brand te zijn gestoken, in 1734 weer opnieuw opgebouwd, met behoud van de vierkante middeleeuwse toren. Rond het kasteel ligt een dubbel grachtenstelsel. De lanen rondom zijn van middeleeuwse oorsprong. Achter het kasteel ligt een park in landschapstijl met waterpartij dat omstreeks 1815 is aangelegd.

KASTEEL OPHEMERT

Dit kasteel ligt op de oeverwallen van de Waal en aan de rand van het dorp Ophemert en wordt ook wel 't Hoge Huis genoemd. Het historische kasteelterrein met opstallen, tuinen en laanstructuren is aangewezen als Rijksbeschermd buitenplaats. De huidige bebouwing stamt grotendeels uit de 17e eeuw. Het kasteel met omliggende bebouwing

WAARDE & KERNKWALITEITEN

WAARDE

De rivieren met uiterwaarden en oeverwallen zijn waardevolle ensembles. De oeverwallen vormden door hun hogere ligging een veilige vestigingsplaats in het dynamische rivierengebied. Hier zijn de dorpen ontstaan met veel gebouwen van agrarische oorsprong. Het buitengebied op de oeverwallen wordt gekenmerkt door een aantrekkelijk kleinschalig landschap met (laagstam) fruitteelt en cultuurhistorische elementen zoals (voormalige) oude kasteelterreinen, kromakkers, oude boerderijen, erfensembles en landgoed Mariënwaardt.

KERNKWALITEITEN

- De **landschappelijke structuur** wordt bepaald door een kleinschalig en afwisselend landschap, kronkelende wegen en verspreid staande vaak historische bebouwing op erven met een informele uitstraling, die als duidelijk herkenbare ensembles een logische plek in het landschap hebben.
- De **openbare ruimte** wordt bepaald door het profiel van de straat of het lint, en de verschillende afstanden van de bebouwing tot aan de weg en tot elkaar. De open ruimte tussen de bebouwing heeft overwegend een landschappelijke uitstraling.
- **Typologie en architectuur** van bebouwing is divers van karakter. De authentieke boerderijen behoren meestal tot het hallehuis-type, bestaande uit één bouwlaag met een hoge forse kap en een lage daklijst, of het T-boerderij-type, waarbij het woonhuis van twee bouwlagen het voorhuis vormt met daarachter de lagere schuur met forse kap. Andere gebouwen zijn eveneens individueel ontworpen en dateren uit verschillende tijdsperiodes. De bebouwing bestaat overwegend uit één tot twee lagen afgedekt met een forse kap met een gesloten uitstraling. De samenhang wordt bepaald door de overeenkomsten in maat en schaal van de bebouwing, de eenvoudige hoofdvormen en de overwegend voorkomende kapvormen.
- **Gevelindeling, materiaal, detaillering en kleur** is gevarieerd en afhankelijk van de bouwstijl. De gevels zijn vaak traditioneel geordend. Naar boven toe worden gevelopeningen meestal kleiner. De overeenkomsten bestaan uit de toepassing van gatengevels en de toepassing van natuurlijk materiaalgebruik als rode of bruine baksteen, pleisterwerk, keramische rode of antracietkleurige pan of riet en hout. Het kleurgebruik is ingetogen en voegt zich naar de kenmerken van de betreffende bouwstijl.

BELEIDSNIVEAU

RESPECT

- > **Essentiële kenmerken van de aanwezige bebouwings- en omgevingskarakteristiek op het gebied van stedenbouw/landschap en architectuur worden gerespecteerd.**
- > **Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving én nemen ook de beeldbepalende elementen over.**

AMBITIES

- > Ruimtelijke (zicht)relaties met de Linge en Waal en open komgronden blijven behouden, worden versterkt of mogelijk gemaakt.
 - > Beplanting benadrukt de kleinschaligheid van het oeverwallenlandschap. Kronkelende wegen blijven afwisselend beplant met grote bomen als kastanje, es of plataan. Langs dijken staat karakteristieke beplanting van fruitboomgaarden.
 - > De overgangen tussen erf en landschap krijgt aandacht. Erfbeplanting volgt en versterkt de structuur van de kleinschalige oeverwal en draagt bij aan een aantrekkelijker landschap.
 - > Het kleinschalig landschap wordt ontzien van grootschalige ingrepen.
 - > Uitbreiding van erfbebouwing, schaalvergroting en teelt-ondersteunende voorzieningen zijn in balans met een versterking van het landschap, de aanwezige cultuurhistorische waarden en de natuur.
 - > Ontwikkelingen na beëindiging van het agrarische bedrijf sluiten aan op de karakteristieke opbouw, erfopzet en uitstraling van boerenerven en versterken het West-Betuwse landschap en de kleinschalige oeverwallen in het bijzonder.
 - > De Zonneladder wordt gehanteerd bij het ontwikkelen van zonnevelden om zo mooie landschappen, natuur, landbouwgrond en dorpsranden zoveel mogelijk te ontzien.
 - > Het kleinschalig landschap wordt ontzien van grootschalige ingrepen.
 - > Verharding wordt zoveel mogelijk beperkt tot hetgeen noodzakelijk is voor de ontsluiting van erven.
 - > Nieuwbouw is bij voorkeur natuurinclusief ontworpen, dat wil zeggen dat in het ontwerp maatregelen zijn geïntegreerd om de lokale biodiversiteit te versterken.
- > Installaties voor energieopwekking zijn geïntegreerd in het ontwerp of in het landschap en vormen zo een vanzelfsprekend onderdeel van bebouwing, erf en landelijke omgeving.

RICHTLIJNEN

BOUWPLAN EN OMGEVING

HET BOUWPLAN:

- **past bij** de **waarde** en **kernkwaliteiten** van het deelgebied en is **afgestemd op** de **stedenbouwkundige** en **landschappelijke** structuur;
- waarborgt en versterkt de cultuurhistorische en ruimtelijke waarden van monumenten in de omgeving en gebruikt deze waar mogelijk als uitgangspunt bij het ontwerp;
- laat het zicht (vanaf openbaar toegankelijk gebied) op monumenten en ander erfgoed vrij;
- ontsiert of beschadigd geen monument;
- is ondergeschikt in relatie tot het aanzicht van monumenten en is hier zorgvuldig op afgestemd;
- versterkt de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte en levert een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en sociale veiligheid van de omgeving;
- vormt een versterking van markante **stedenbouwkundige** en **landschappelijke** ruimten en locaties;
- richt zich op de openbare ruimte en de toegang vanaf het openbaar gebied is duidelijk herkenbaar;
- markeert het onderscheid tussen openbaar en privégebied duidelijk;
- heeft op zichzelf een evenwichtige opzet, die tot uitdrukking komt in samenhangende maatverhoudingen van buitenruimten, bouwvolumes, massa-opbouw, kapvorm en vlakverdelingen;
- is **afgestemd op** de historische bebouwing in de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;

BOUWPLAN OP ZICH

HET BOUWPLAN:

- **past bij** de **kernkwaliteiten** van het ensemble en/of de gebouwtypologie;
- is **afgestemd op** de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;
- heeft een herkenbaar en consequent uitgewerkt ontwerpconcept met esthetische kwaliteiten en de architectuur- en bouwstijl is **afgestemd op** de omgeving.

GEVEL, MATERIAAL, DETAILLERING & KLEUR

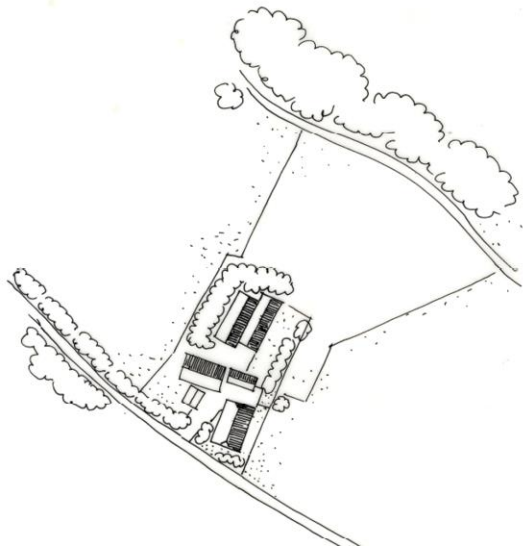
HET BOUWPLAN:

- heeft een samenhangende gevelindeling en kleurgebruik en een materialisering waarvan de kwaliteit ook op langere termijn behouden blijft;
- heeft een detaillering die ondersteunend is aan de architectuur;
- integreert installaties voor energieopwekking in het ontwerp;
- maakt bij voorkeur gebruik van duurzame materialen en materialen die beschikbaar zijn om zo afvalstromen te beperken en meer in te zetten op hergebruik.

RICHTLIJNEN SPECIFIEK

HET ERF:

- is een herkenbaar compact ensemble in het landschap met een informele uitstraling. Het bestaat uit een geheel van gebouwen, erfinrichting en beplanting;
- is verankerd in het landschap door erfbeplanting en sloten. Bij de oeverwallen gaat het hierbij om gevarieerde streekeigen erfbeplanting van knotwilgen, elzenhagen en boomgaarden. Met de plaatsing wordt aangesloten bij het kleinschalige landschap.

Erven in het kleinschalige landschap van de Dijklinten en Oeverwallen.

HET ERF:

- heeft een karakteristieke ordening dat te herleiden is naar de (voormalige) agrarische functie. Nieuwe ontwikkelingen sluiten aan bij deze ordening;
- onderscheid hoofd- en bijgebouwen. Het hoofdgebouw is van oorsprong de boerderij (de woning) en staat voor op het erf. Bijgebouwen staan daar achter.
- heeft in de inrichting een herkenbaar onderscheid in 'voor' en 'achter'. De voorkant is de representatieve zijde met het hoofdgebouw (de boerderij) en de achterkant de functionele zijde met de bijgebouwen;
- heeft één hoofdtoegang op het erf. Ook bij meerdere woningen;
- heeft beperkt verharding. Er wordt gekozen voor materialen die aansluiten bij het landelijke karakter. Parkeren vindt plaats op het achtererf, uit het zicht.

AGRARISCHE BEDRIJFSBEBOUWING:

- ligt terug ten opzichte van het (historisch) hoofdgebouw op het erf en heeft een eenvoudige hoofdvorm met kap;
- mag doelmatig zijn gematerialiseerd (geprofileerde beplating) mits het bouwplan geen industrieel uiterlijk heeft en passend is in de landelijke omgeving;
- heeft bij voorkeur een gemetselde plint;
- heeft een sobere detaillering en donkere gedekte kleuren die afgestemd zijn op de landelijke omgeving.

OVERIGE BEBOUWING:

- op een bestaand erf waar zich al een hoofdgebouw (boerderij) bevindt heeft, overeenkomstig een bijgebouw, een enkelvoudige hoofdvorm met een eenduidige zadelpak met lage goot en natuurlijke materialen (de typologie van een schuur).
- in de Verboden Kringen rondom de forten wordt bij voorkeur uitgevoerd in hout. Van oorsprong mocht alleen met hout gebouwd worden. Deze gebouwen konden snel worden afgebroken indien de vijand naderde. Bij nieuwbouw op erven binnen de Verboden Kringen draagt houtbouw bij aan versterking van de identiteit van de Waterlinie.

EEN HISTORISCHE BOERDERIJ:

- behoud de hoofdvorm en overwegend gesloten forse kap. Bij sloop en nieuwbouw uitgaan van de oorspronkelijke plaatsing op het erf en eenzelfde hoofdvolume met forse kap;
- heeft ter plaatse van het woongedeelte een plint in een donkere of grijze kleur;
- heeft een gevelindeling waarbij de oorspronkelijke woon- en werkgedeelte herkenbaar is;
- is opgetrokken uit roodbruine baksteen of voorzien van stucwerk in de kleuren gebroken wit, lichtgrijs of lichtgeel;
- heeft geen gevel- of dakbekleding bestaande uit dakpanprofielplaten, sandwichpanelen of geprofileerde staalplaten;
- heeft geen kunststof kozijnen.

DE ZONNEPANELEN:

- staan op het zij- of achtererf op enige afstand van bebouwing, ruim achter de voorgevel en niet aan de weg of dijk;
- zijn maximaal 1,5 meter hoog maar bij voorkeur lager. Daar waar deze hoogtemaat niet toepasbaar is vanwege aard en wezen van de ruimtelijk toegestane zonnepanelen (bijv. verticaal geplaatste panelen of panelen als teelt-ondersteunende voorziening) geldt deze hoogtemaat niet;
- worden landschappelijk in gepast. Maak gebruik van streekeigen elementen die bij het landschap passen, zoals een haag van beuk, haagbeuk of veldesdoorn, elzensingel, een talud of juist verdiept aanleggen om de zonnepanelen aan het zicht te onttrekken;
- maken op een logische wijze onderdeel uit van het ontwerp van de tuin of erf. De kenmerken van het landschap zijn uitgangspunt, zoals verkaveling, beplanting, sloten en uitzicht vanaf de dijk;
- houden afstand tot de slootkant, er worden geen sloten gedempt;
- zijn gerangschikt in een regelmatig patroon;
- tasten geen cultuurhistorische en archeologische waarden aan.

7

BUITENGEBIED - KOMGEBIEDEN

KOMGEBIEDEN

De komgebieden zijn de gronden met rivierkleiafzetting welke, vanaf de rivieren gezien, achter de oeverwallen liggen. De komgebieden waren van oorsprong drassige gebieden met zware klei, grotendeels onbebouwd, slecht bereikbaar en in gebruik als extensief grasland. Tijdens de zogenoemde ruilverkavelingen zijn deze gebieden herverkaveld voor een betere landbouwstructuur. Er kwamen nieuwe wegen, een verbeterde waterhuishouding en nieuwe en voor die tijd moderne boerenerven met grote huiskavels. Deze herinrichtingen zijn bepalend geweest voor het huidige landschap van West-Betuwe. Het oorspronkelijke patroon van lange strookvormige verkavelingen is grotendeels verdwenen en veranderd in een blokverkaveling en door boerderijverplaatsing verschenen er verspreid staande agrarische bedrijven. Binnen de gemeenten worden twee komgebieden onderscheiden; de Tielerswaard-West en de Culemborgerwaard.

TIELERWAARD-WEST

Het komgebied Tielerswaard-West is een groot laag gebied dat omzoomd wordt door de oeverwallen langs de Linge en de Waal en de stroomrug van Meteren naar Haaften. Tot ver in de twintigste eeuw was het een groot en open moerassig gebied met veel grienden, eendekooien en natuurweides en vrijwel onbebouwd. Tijdens de naoorlogse ruilverkaveling is het gebied getransformeerd tot een weids, goed ontwaterd en efficiënt verkaveld landbouwgebied. De ruilverkavelingserven liggen regelmatig verspreid als 'eilanden van groen' in de open ruimte, om en om langs de wegen geplaatst. De nieuwe boerderijen zijn veelal van een gestandaardiseerd type. Van oorsprong waren op de erven windsingels van essen of populieren aanwezig. Deze zijn veelal verdwenen door de schaalvergroting die al snel plaatsvond. Wegbeplanting van populieren en essen geven het gebied nu samenhang. In het Erfgoedbeleid zijn de bijzondere ruilverkavelingsensembles uit deze tijd benoemd:

- **Hellouw, ruilverkavelingslint Meikampgraaf:** een boerderijlint met een vooral gestandaardiseerde kop-hals-romp boerderijtype op grote, soms nog groen omzoomde erven. Het lint is verbonden met een lange weg met enkelzijdige laanbeplanting.
- **Herwijnen, ruilverkavelingslint Mert:** een boerderijlint van een gestandaardiseerd boerderijtype op grote, soms nog groen omzoomde erven. Het lint is verbonden met een lange weg met laanbeplanting.
- **Herwijnen, ruilverkavelingslint Laarweg:** een boerderijlint met een vooral gestandaardiseerde kop-hals-romp boerderijtype op grote, soms nog groen omzoomde erven. Het lint is verbonden met een lange weg met enkelzijdige laanbeplanting.
- **Herwijnen, ruilverkavelingslint Bloklandweg:** een boerderijlint met een vooral gestandaardiseerde kop-hals-romp boerderijtype op grote, soms nog groen omzoomde erven. Het lint is verbonden met een lange weg met enkelzijdige laanbeplanting.
- **Rumpt – Gellicum, ruilverkavelingsgebied:** een getransformeerd landschap met losse linten met markante ruilverkavelingsboerderijen van het kop-half-romptype.
- **Vuren, ruilverkavelingslint Landscheiding:** een boerderijlint van een gestandaardiseerd boerderijtype op grote, soms nog groen omzoomde erven. Het lint is verbonden met een lange weg met laanbeplanting.

Als compensatie voor het verlies aan landschappelijke waarden na de ruilverkavelingen in de Tielerswaard werd in de jaren '60 een komgrondenreservaat aangelegd waarin enkele bestaande eendekooien werden opgenomen en een groot recreatiegebied in de vorm van het Lingebos. Als locatie hiervoor werd een terrein aangewezen onder Spijk, waar men ten behoeve van Rijksweg 15 zand had gewonnen. De ontstane plas vormt het hart van het Lingebos. Het geheel is omgeven met dicht bosplantsoen. Het gehele ontwerp is bijzonder naar binnen gericht en op geen enkele manier verweven met het omliggende agrarische landschap.

CULEMBORGERWAARD

Dit komgebied aan de noordzijde van de Linge (Polder Culemborg) ligt vanouds laag. In dit komgebied zijn vroeger enkele boerderijen gebouwd op verhoogde plaatsen die hier woerden worden genoemd. Daar zijn er veel van verdwenen. Tijdens de ruilverkaveling, gestart in 1969, is in dit gebied rekening gehouden met de aanwezigheid van oude

landschapsstructuren en -elementen zoals eendekooien en kleine bosjes waardoor, in vergelijking met de Tielerswaard, hier meer besloten kommen zijn ontstaan.

Tijdens de ruilverkavelingen is het laagste en natste gebied, De Regulieren, als natuurgebied in oude staat gebleven. Dit natuurgebied in het komgebied ten noorden van Geldermalsen is een laag gelegen nat natuurgebied. Het gebied wordt gekenmerkt door natte gronden met weiden, rietlanden, grienden, eendekooien, populieren- en elzenbossen. Er liggen waardevolle cultuurhistorische elementen zoals eendekooien. In het gebied

WAARDE & KERNKWALITEITEN

WAARDE

De komgronden zijn van waarde als landbouwgebied en vanwege de openheid van het landschap. De ruimtelijke samenhang is groot. De beplanting langs wegen en kades uit de ruilverkavelingstijd vormen het waardevol decor voor de voornamelijk agrarische bebouwing. De overwegend voorkomende ruilverkavelingsboerderij geeft met name het zuidelijk deel van de komgronden een eigen herkenbare identiteit. De Regulieren heeft een grote natuurwaarde en wordt recreatief benut als wandelgebied.

KERNKWALITEITEN

- **De landschappelijke structuur** in het zuiden wordt overwegend bepaald door de planmatig uitgevoerde ruilverkaveling waardoor sprake is van een rationeel en relatief grootschalig verkavelingspatroon met rechte wegen, verspreid gelegen groen omzoomde erven in een verder open landschap en een netwerk van ontwateringsloten. In het noorden zijn de komgronden meer besloten door de aanwezigheid van populieren- en wilgenbosjes, eendenkooien en grinden. Een enkele woerd ligt los en herkenbaar in het landschap.
- **De openbare ruimte** wordt bepaald door het rechte profiel van de straat, de grasbermen en de eventueel begeleidende bomen of windsingels, de afwisseling tussen verspreid voorkomende bebouwing en de open doorzichten naar landelijk gebied. Ruilverkavelingboerderijen zijn haaks op de weg geplaatst.
- **Typologie en architectuur van bebouwing** is afhankelijk van de bouwtijd. Boerderijen uit de periode van de ruilverkavelingruil zijn veelal van een gestandaardiseerd type met kop-hals-rompopzet. De kop wordt gevormd door eenvoudige tweelaags woonhuis met kap, via een korte verbinding zijn deze woningen gekoppeld aan een grote schuur met vaak geknikt zadeldak.
- **Gevelindeling, materiaal, detaillering en kleur** is overwegend gerelateerd aan de bebouwingstypologie van de ruilverkavelingsboerderij. De indeling van de gevels is functioneel bepaald. Gevels zijn opgetrokken in bruine baksteen. Daken zijn afgedekt met antracietkleurige dakpannen. De detaillering is functioneel en sober.

BELEIDSNIVEAU

RESPECT

- > **Essentiële kenmerken van de aanwezige bebouwings- en omgevingskarakteristiek op het gebied van stedenbouw/landschap en architectuur worden gerespecteerd.**
- > **Bouwmassa's voegen zich binnen uitersten van de omgeving én nemen ook de beeldbepalende elementen over.**

AMBITIES

- **De beplanting langs erven, wegen en kades uit de ruilverkavelingstijd vormen een waardevol decor voor de voornamelijk agrarische bebouwing. Behouden, herstellen en versterken is het uitgangspunt bij ontwikkelingen.**
- **Oude woerden blijven behouden en liggen los en herkenbaar in het landschap.**
- **Uitbreiding van erfbebouwing, schaalvergroting en teelt-ondersteunende voorzieningen zijn in balans met een versterking van het landschap, de aanwezige cultuurhistorische waarden en de natuur.**
- **Ontwikkelingen na beëindiging van het agrarische bedrijf sluiten aan op de karakteristieke opbouw, erfopzet en uitstraling van boerenerven en versterken het West-Betuwse landschap en het ruilverkavelingslandschap van komgronden in het bijzonder.**
- **De Zonneladder wordt gehanteerd bij het ontwikkelen van zonnevelden om zo mooie landschappen, natuur, landbouwgrond en dorpsranden zoveel mogelijk te ontzien.**
- **Verharding wordt zoveel mogelijk beperkt tot hetgeen noodzakelijk is voor de ontsluiting van erven.**
- **Nieuwbouw is bij voorkeur natuurinclusief ontworpen, dat wil zeggen dat in het ontwerp maatregelen zijn geïntegreerd om de lokale biodiversiteit te versterken.**
- **Installaties voor energieopwekking zijn geïntegreerd in het ontwerp of in het landschap en vormen zo een vanzelfsprekend onderdeel van bebouwing, erf en landelijke omgeving.**

RICHTLIJNEN

BOUWPLAN EN OMGEVING

HET BOUWPLAN:

- **past bij** de **waarde** en **kernkwaliteiten** van het deelgebied en is **afgestemd op** de **stedenbouwkundige** en **landschappelijke** structuur;
- waarborgt en versterkt de cultuurhistorische en ruimtelijke waarden van monumenten in de omgeving en gebruikt deze waar mogelijk als uitgangspunt bij het ontwerp;
- laat het zicht (vanaf openbaar toegankelijk gebied) op monumenten en ander erfgoed vrij;
- ontsiert of beschadigd geen monument;
- is ondergeschikt in relatie tot het aanzicht van monumenten en is hier zorgvuldig op afgestemd;
- versterkt de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte en levert een positieve bijdrage aan de leefbaarheid en sociale veiligheid van de omgeving;
- vormt een versterking van markante **stedenbouwkundige** en **landschappelijke** ruimten en locaties;
- richt zich op de openbare ruimte en de toegang vanaf het openbaar gebied is duidelijk herkenbaar;
- markeert het onderscheid tussen openbaar en privégebied duidelijk;
- heeft op zichzelf een evenwichtige opzet, die tot uitdrukking komt in samenhangende maatverhoudingen van buitenruimten, bouwvolumes, massa-opbouw, kapvorm en vlakverdelingen;
- is **afgestemd op** de historische bebouwing in de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;

BOUWPLAN OP ZICH

HET BOUWPLAN:

- **past bij** de **kernkwaliteiten** van het ensemble en/of de gebouwtypologie;
- is **afgestemd op** de omgeving voor wat betreft positie, hoofdvorm, maat en schaal;
- heeft een herkenbaar en consequent uitgewerkt ontwerpconcept met esthetische kwaliteiten en de architectuur- en bouwstijl is **afgestemd op** de omgeving.

GEVEL, MATERIAAL, DETAILLERING & KLEUR

HET BOUWPLAN:

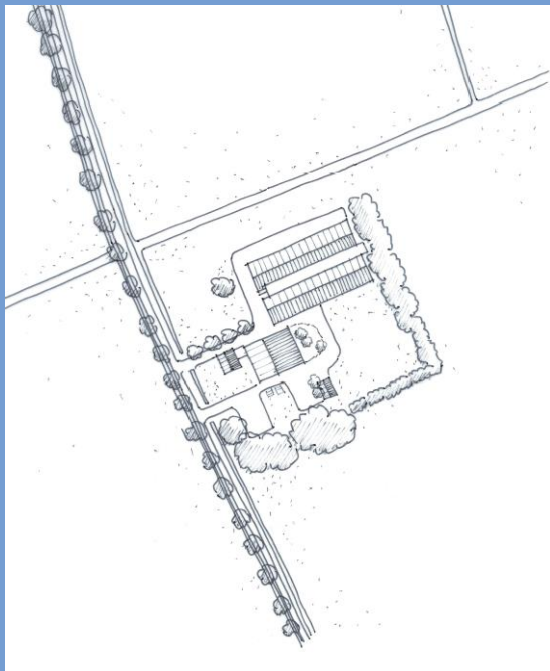
- heeft een samenhangende gevelindeling en kleurgebruik en een materialisering waarvan de kwaliteit ook op langere termijn behouden blijft;
- heeft een detaillering die ondersteunend is aan de architectuur;
- integreert installaties voor energieopwekking in het ontwerp;
- maakt bij voorkeur gebruik van duurzame materialen en materialen die beschikbaar zijn om zo afvalstromen te beperken en meer in te zetten op hergebruik.

RICHTLIJNEN SPECIFIEK

ERF IN HET LANDSCHAP

HET ERF:

- is een herkenbaar compact ensemble in het landschap bestaande uit een geheel van gebouwen, erfinrichting en beplanting;
- is verankerd in het landschap door erfbeplanting en sloten. Bij de komgronden gaat het hierbij om windsingels van elzen of populieren om het erf, die aansluiten bij de planmatige en rationele opzet van het ruilverkavelingslandschap;

Ruilverkavelingserven in het landschap van de komgronden; groene eilanden in open en rationeel verkaveld landschap.

ERF OP ZICH

HET ERF:

- heeft een karakteristieke ordening dat te herleiden is naar de (voormalige) agrarische functie en rationele opzet van het ruilverkavelingserf. Sluit bij nieuwe ontwikkelingen aan op deze kenmerken;
- onderscheid hoofd- en bijgebouwen. Het hoofdgebouw is de woning en staat voor op het erf. Bijgebouwen staan daar achter;
- heeft in de inrichting een herkenbaar onderscheid in 'voor' en 'achter'. De voorkant is de representatieve zijde met het hoofdgebouw en de achterkant de functionele zijde met de bijgebouwen;
- heeft één hoofdtoegang op het erf. Ook bij meerdere woningen;
- heeft beperkt verharding, er wordt gekozen voor materialen die aansluiten bij het landelijke karakter. Parkeren vindt plaats op het achtererf, uit het zicht.

ERFBEBOUWING

AGRARISCHE BEDRIJFSBEBOUWING:

- ligt terug ten opzicht van het hoofdgebouw op het erf en heeft een eenvoudige hoofdvorm met kap;
- mag doelmatig zijn gematerialiseerd (geprofileerde beplating) mits het bouwplan geen industrieel uiterlijk heeft en passend is in de landelijke omgeving;
- heeft bij voorkeur een gemetselde plint;
- heeft een sobere detaillering en donkere gedekte kleuren die afgestemd zijn op de landelijke omgeving.

OVERIGE BEBOUWING:

- op een bestaand erf waar zich al een hoofdgebouw (woning) bevindt heeft overeenkomstig een bijgebouw, een enkelvoudige hoofdvorm met een eenduidige zadelkap met lage goot en natuurlijke materialen.

KLEINSCHALIGE ZONNEVELDEN

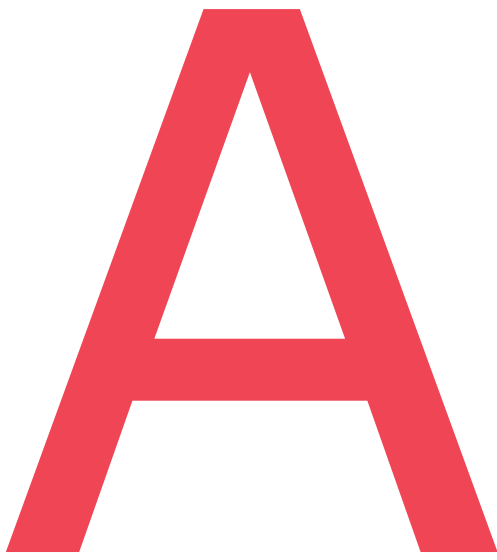
DE ZONNEPANELEN:

- staan op het zij- of achtererf op enige afstand van bebouwing, ruim achter de voorgevel en niet aan de weg;
- zijn maximaal 1,5 meter hoog maar bij voorkeur lager. Daar waar deze hoogtemaat niet toepasbaar is vanwege aard en wezen van de ruimtelijk toegestane zonnepanelen (bijv. verticaal geplaatste panelen of panelen als teelt-ondersteunende voorziening) geldt deze hoogtemaat niet;
- worden landschappelijk in gepast. Maak gebruik van streekeigen elementen die bij het landschap passen, zoals een windsingel van populieren of elzen op de randen van het erf of hagen van veldsdoorn, een talud of juist verdiepte aanleg dicht bij de bebouwing om zo de zonnepanelen aan het zicht te onttrekken;
- maken op een logische wijze onderdeel uit van het ontwerp van de tuin of erf. De kenmerken van het landschap zijn uitgangspunt, zoals de rationele verkaveling, beplanting en sloten;
- houden afstand tot de slootkant, er worden geen sloten gedempt;
- zijn gerangschikt in een regelmatig patroon dat aansluit bij de rechtlijnige verkaveling van het landschap;
- tasten geen cultuurhistorische en archeologische waarden aan.

Deel IV

thema's

ZORG VOOR DE OMGEVING VAN EEN MONUMENT

Wanneer de Omgevingswet van kracht wordt, krijgt de omgeving van beschermde monumenten een voornamere rol. In artikel 5.130 van het Besluit kwaliteit leefomgeving (één van de vier algemene maatregelen van bestuur onder de Omgevingswet) is een instructieregel voor gemeenten opgenomen die een belangrijke aanscherping betekent voor de bescherming van monumenten. Deze houdt in dat gemeenten rekening moeten houden met het beginsel uit het verdrag van Granada van het voorkomen van aantasting van de omgeving van (voor)beschermde monumenten voor zover die monumenten daardoor worden ontsierd of beschadigd. Dit geldt voor (voor)beschermde rijksmonumenten en voor alle via het omgevingsplan (voor)beschermde monumenten (zowel provinciaal als gemeentelijk, als monumenten die bijvoorbeeld als beeldbepalend of karakteristiek pand zijn beschermd). Het verrichten van activiteiten of de aanwezigheid van een (bouw)werk in de omgeving van een beschermd monument kan bijvoorbeeld het aanzicht en de waardering van dat monument negatief beïnvloeden.

Daarnaast kunnen (bouw)activiteiten in de omgeving ook van invloed zijn op de instandhouding of het functioneren van een beschermd monument. Zo is de bebouwing of beplanting in de omgeving van een historische windmolen van invloed op de windvang van die molen. Een molen die niet kan functioneren omdat deze onvoldoende wind vangt, heeft een veel groter risico om te vervallen. Hetzelfde geldt voor een watermolen, die afhankelijk is van een waterloop.

Naast het voorkomen van achteruitgang heeft het opwaarderen van de directe omgeving van een beschermd monument een

positieve invloed op de waardering en beleving ervan. Artikel 7 van

het verdrag van Granada verplicht daarom tot maatregelen om de kwaliteit van de openbare ruimte rond beschermde monumenten en in beschermde stads- en dorpsgezichten en beschermde cultuurlandschappen te verbeteren.¹

Nieuwe ontwikkelingen in de omgeving van monumenten kunnen dus niet meer plaatsvinden zonder kennis van en respect voor bestaande gewaardeerde kwaliteiten in relatie tot aanwezige monumentale waarden.

WAT WORDT GEZIEN ALS DE OMGEVING VAN EEN MONUMENT?

Een monument staat nooit op zichzelf. De omgeving welke van invloed is op een monument (of waarop het monument zijn invloed uitoefent) reikt verder dan alleen het oppervlakte van het bijbehorende perceel. De omgeving is niet eenduidig te bepalen, maar afhankelijk van de stedenbouwkundige of landschappelijke situering en de omvang, hoogte en verschijningsvorm van het monument. De omgeving heeft betrekking op:

- De beleving of de zichtbaarheid van het monument vanaf openbaar toegankelijk gebied
- De (mogelijkheid tot) instandhouding van het monument
- Het functioneren van het monument
- De (oorspronkelijke) betekenis van het monument

¹ <https://iplo.nl/thema/erfgoed/erfgoed-omgevingsplan/beschermen-cultureel-erfgoed-omgevingsplan>

- De waardering die we toekennen aan het monument

In de Gids Ruimtelijke Kwaliteit West Betuwe '22 zijn de volgende uitgangspunten van toepassing:

- Bescherm de omgeving van monumenten tegen aantasting die het monument ontsiert of beschadigd.
- Waarborg en versterk de cultuurhistorische en ruimtelijke waarden van de (omgeving van) monumenten en gebruik deze waar mogelijk als uitgangspunt bij nieuwe ontwikkelingen.
- Beoordeel bij activiteiten of deze een ondergeschikte rol spelen in het aanzicht van aanwezige monumenten en hier zorgvuldig op zijn afgestemd;
- Laat het zicht op aanwezige monumenten of ander erfgoed vrij.

Bij een omgevingsvergunningplichtige activiteit wordt een onderzoekplicht opgelegd bij de initiatiefnemer om na te gaan of er binnen de omgeving van het initiatief een monument aanwezig is waarmee rekening gehouden moet worden. Op het kaartmateriaal van de Gids zijn daarom de monumentale objecten aangegeven. Zie deel VIII. Voorts wordt geadviseerd om bij voorgenomen (bouw)activiteiten de Erfgoedkaarten van de gemeente te raadplegen (kaartbijlagen 7c, RAAP rapport 4150 Erfgoed in de gemeente West Betuwe 15-07-2021).

In hoeverre een ruimtelijke ontwikkeling afbreuk kan doen aan de cultuurhistorische waarden in een bepaald gebied is overigens niet alleen afhankelijk van de aanwezige cultuurhistorische

B

MONUMENTEN VERBOUWEN EN VERDUURZAMEN

Op dit moment kent de gemeente West Betuwe een rijksmonumentenlijst met 345 objecten en een gemeentelijke monumentenlijst met 403 objecten. Het voortbestaan van een monument is het beste gewaarborgd door regelmatig onderhoud en gebruik. Soms is het nodig om het monument enigszins aan te passen of te verbouwen. Hierbij zal steeds gezocht moeten worden naar een goede balans tussen de mogelijkheden van het monument en de wensen voor eigentijds gebruik. Het behoud van het bijzondere karakter van het beschermde monument en de waardevolle elementen die het bevat vormen hierbij het uitgangspunt. Het monument bepaalt tot hoever je kunt gaan. Voordat een bouwplan voor wijzigingen aan een monument wordt gemaakt, is het daarom belangrijk dat er een goed beeld bestaat van de aspecten die juist dat monument waardevol maken. Onderzoek naar de bouwkundige, (bouw)historische, kunst- en architectuurhistorische, cultuurhistorische of technische aspecten van het monument is in veel gevallen nodig. Deze gegevens vormen een belangrijke onderlegger bij het opstellen van plannen en bij de beoordeling van die plannen. Bij de beoordeling zal worden getoetst of de monumentale aspecten van het monument voldoende worden gerespecteerd. Het bijzondere van monumenten wordt in hoge mate bepaald door de zichtbare ouderdom en de daadwerkelijke beleving van die ouderdom. Deze komen niet alleen tot uitdrukking in de bouwstijl, maar ook in de manier waarop materialen zijn verwerkt en de wijze waarop ze verouderen. Behoud van historisch bouw materiaal is daarom een belangrijk punt; behoud gaat voor vernieuwen, hetgeen overigens ook past in

een circulaire benadering. Moet er toch iets worden gewijzigd of vernieuwd, dan is het huidige beschermde monument (ontwerp, hoofdvorm, materiaal, uitvoering en details) het uitgangspunt. Een ander belangrijk aspect is de wijze waarop onze monumenten zijn gebouwd: hoe de constructie in elkaar steekt en hoe details en afwerking zijn uitgevoerd. Deze aspecten vertellen namelijk over de tijd waarin het monument gebouwd is, de plek waar het staat, de functie die het had. Ook krijgen we bij de bestudering van constructies, materialen en afwerkingen een beeld van het technisch vakmanschap van onze voorouders. Constructie, materiaal, afwerking en detail bepalen de fysieke ouderdom van het monument en zijn essentieel voor de monumentale waarde.

MONUMENTEN VERDUURZAMEN

Het in standhouden van een monument is op zichzelf al een vorm van duurzaamheid. Op het gebied van energiezuinigheid, isolatie en comfort valt er soms echter het nodige te verbeteren. Het verduurzamen van monumenten is vaak nodig om het gebruik en daarmee de instandhouding van monumenten, ook bij toenemende energiekosten, in de toekomst aantrekkelijk te houden. Daarnaast willen ook monumenteneigenaren graag hun steentje bijdragen aan het behalen van klimaatdoelstellingen. Standaardoplossingen zijn echter niet altijd toepasbaar bij monumenten. Het verduurzamen van monumenten vraagt om maatwerkoplossingen met oog voor het behoud van de

cultuurhistorische waarden.

Een monument is anders dan een nieuwbouwwoning en vraagt om een specifieke behandeling. Het gebouw heeft tijdenlang een eigen vocht- en temperatuurhuishouding gehad. Wanneer we opeens deze bouwfysische gesteldheid wijzigen, kan dit nare gevolgen, zoals vochtproblemen, schimmelvorming en houtrot hebben. Isoleren betekent ook ventileren. Bouwfysisch 'veilig' verduurzamen betekent dat we nagaan waar het dauwpunt² zich bevindt na het isoleren van de wanden; de condensatie van warme lucht mag niet in de houtconstructie gaan plaats vinden.

COMBINEER ONDERHOUD EN VERDUURZAMING

Combineer noodzakelijk onderhoud met verduurzaming en bespaar zo legeskosten in het vergunningstraject. Ook het subsidietraject hoeft dan maar één keer te worden doorlopen.

TOTAALPLAN

Laat een totaalplan (voor onderhoud- en energieadvies) uitvoeren door een specialist met ervaring met monumenten en kies zo het beste maatregelenpakket voor onderhoud, isoleren, ventileren, verwarmen en duurzame opwekking. Het plan gaat uit van het beperken van de (energie)vraag met behoud van monumentale waarden en sluit bouwfysische risico's uit.

BEPERK ONOMKEERBARE INGEPEN

Zorg dat wat je toevoegt ten behoeve van verduurzaming, weer terug te draaien is met zo min mogelijk schade aan het monument.

HERGEBRUIK MATERIALEN EN KIES TRADITIONELE EN DUURZAME MATERIALEN

Bij de toevoeging van nieuwe materialen aan monumenten wordt niet altijd gekeken naar de afvalstoffen die deze in de toekomst zullen opleveren. Dat is wel van belang, want niet alleen de algemene omlooptijd van gebouwen wordt steeds korter, ook wijzigingen aan monumenten volgen elkaar sneller op. Denk in het kader van duurzaamheid na over de toepassing van de juiste materialen. Over isoleren met PUR-schuim wordt bijvoorbeeld negatief geadviseerd. Het is geen circulair isolatiemateriaal en het product is later niet zonder schade weer te verwijderen. Bovendien zijn PUR-dampen giftig bij verwerking. Het is daarnaast slecht voor een houtconstructie, omdat deze niet meer kan ademen.

GEBRUIK OVERRUIMTE ALS THERMISCHE BUFFER

Monumenten bieden door hun overmaat (denk aan de grote T-boerderijen) andere mogelijkheden dan panden van recentere datum. In ruimtelijke zin zijn er interessante alternatieve

² Het dauwpunt is het punt waar warme lucht zover afkoelt dat waterdamp in deze lucht condenseert.

oplossingen te bedenken. Gebruik bijvoorbeeld de 'overruimte' onder de kap als thermische buffer en isoleer de zoldervloer in plaats van het gehele dak.

BEGLAZING

Het aanbrengen van HR+- of HR++-glas in historische ramen is meestal niet mogelijk. Een goede oplossing kan soms worden gevonden in het plaatsen van een achterzetraam, een extra raam aan de binnenzijde. Als dit ook niet mogelijk of wenselijk is, zijn er tegenwoordig ook soorten isolerende beglazing in de handel die veel dunner zijn en in sommige gevallen wél in historische ramen kunnen worden geplaatst, mits de afmeting van het bestaande raamhout c.q. de diepte van de glassponning in het raam voldoende is. Bijvoorbeeld: HR-glas, monumentenglas en vacuümglas. Dun monumentenglas met gasvulling heeft een hoge isolatiewaarde.

Oud glas, glas-in-loodramen of gebrandschilderd glas mogen niet worden vervangen. Plaats ook geen glas-in-loodramen in de luchtsponw van dubbelglas. Dit levert namelijk een te dikke ruit op.

Glas in monumenten is van oorsprong altijd geplaatst geweest met stopverf aan de buitenzijde. Pas daarom geen glaslatten toe. Voor de verschillende soorten isolatieglas is een speciale gemodificeerde kit ontwikkeld. Hiermee kan een historisch verantwoorde uitstraling worden gewaarborgd. Let er op dat bij het toepassen van dubbele beglazing de afstandsprofielen niet aluminiumkleurig zijn, maar worden uitgevoerd in een zwarte kleur als de kozijnen buiten donkergroen zijn

uitgevoerd of in een licht kleur als de kozijnen zowel binnen als buiten licht zijn.

Vervanging van ramen is alleen mogelijk als de bestaande ramen geen monumentale waarden vertegenwoordigen of in zo'n slechte technische staat zijn dat ze vervangen moeten worden (uitgangspunt is voor meer dan 50% verrot). De materialisatie, maatvoering en detaillering van de nieuwe ramen passen bij het monumentale karakter van het pand. Bij het vervangen van een technisch versleten, maar monumentaal raam moet het aanzicht aan de buitenzijde hetzelfde blijven en wordt de historische profilering overgenomen evenals het raamsysteem (bijvoorbeeld schuifraam of stolpraam).

DAKISOLATIE

Ga uit van behoud van de historische dakbedekking (exterieur) en de kapconstructie (interieur) en voorkom dat er beschadigingen ontstaan. Bij dakisolatie aan de binnenzijde onder het dakbeschot wordt aandacht gevraagd voor een goede (damp-open) ventilatie tussen isolatie, dakbeschot en buitenlucht. Dakisolatie aan de buitenzijde is in overleg, onder voorwaarden ook mogelijk. Bedenk dat alle aansluitingen op schoorstenen en overige dakdoorvoeren wijzigen en dat er voldoende ruimte moet overblijven bij de goot voor een goede afwatering.

GEVELISOLATIE

Gevelisolatie aan de buitenzijde is niet wenselijk omdat dit het aanzicht verandert en bouwsporen aan het zicht onttrekt.

Spouwmuurisolatie is alleen mogelijk als de muur in goede staat verkeert en de spouw voldoende schoon en open is. De vulling moet ook weer makkelijk te verwijderen zijn. Als de buitenste muur is opgetrokken met geglazuurde baksteen of verblendsteen dan is spouwmuurvulling niet mogelijk vanwege te verwachten schade. Hetzelfde geldt voor geschilderde buitengevels.

Gevelisolatie aan de binnenzijde is goed mogelijk mits met aandacht voor koudebruggen uitgevoerd en mits er geen monumentale interieuronderdelen aan het zicht worden onttrokken zoals lambriseringen, wandbespanningen, monumentale plafonds en plafondlijsten. In overleg kan bepaald worden of interieuronderdelen na isolatie kunnen worden teruggeplaatst. Aandacht wordt gevraagd voor de aansluiting van het isolatiepakket op de binnenkozijnen.

VLOERISOLATIE

Voor het aanbrengen van vloerisolatie mogen geen monumentale onderdelen, zoals vloeren of plafonds, verwijderd of ontmanteld worden. Het aanbrengen van verlaagde plafonds of zwevende vloeren is mogelijk mits er geen monumentale onderdelen aan het zicht onttrokken worden. Zorg voor voldoende dampopenheid bij constructieve onderdelen.

VAN HET GAS AF

Als een monument van het gas af gaat kan dit betekenen dat

men overstapt op een warmtepomp. Een warmtepomp betekent meestal een lage-temperatuurverwarming. Daarvoor is goede thermische isolatie essentieel. Een warmtepomp is echter alleen 'duurzaam' wanneer deze op groene stroom draait.

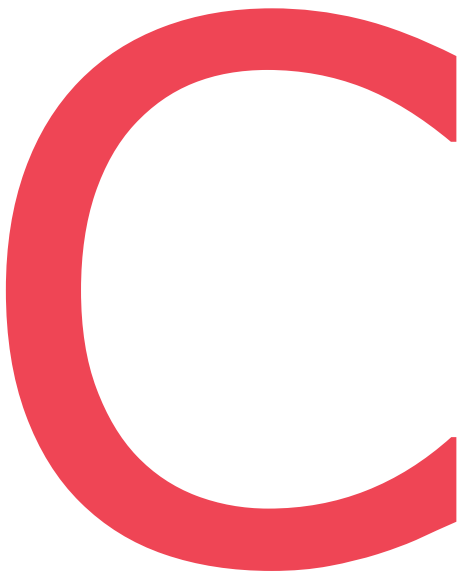
ZONNEPANELEN

Uitgangspunt voor het plaatsen van zonnepanelen is dat deze slechts beperkt zichtbaar mogen zijn vanaf het openbaar toegankelijk gebied. Door daarnaast uit te gaan van één aaneengesloten vlak van volledig (mat) zwart uitgevoerde panelen blijft het beeld rustig, waardoor de te beschermen waarden van het monument en/of het beschermde stads- of dorpsgezicht niet onevenredig worden aangetast. Bij rode daken zullen niet zwarte, maar rode of roestbruine zonnepanelen voor een rustig beeld zorgen. Op rietgedekte daken of daken voorzien van een bijzondere dakbedekking zoals leien, worden zonnepanelen niet toegestaan. Daarnaast mogen de zonnepanelen geen blijvende fysieke schade aan het monument opleveren.

RAADPLEEG INFORMATIEBRONNEN

- Stichting ERM (Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg) geeft uitvoeringsrichtlijnen voor verduurzamen van monumenten.
- RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) ontwikkeld praktisch toepasbare kennis op het gebied van duurzaamheid en de zorg voor cultureel erfgoed.
- Het Restauratiefonds ondersteunt monumenteigenaren met de financiering van hun plannen met hun monument.

HISTORISCHE BOERDERIJEN

De historische agrarische boerderijen zijn typerend voor de gemeente West Betuwe. Ze komen zowel voor in het buitengebied als in de kernen, maar vrijwel altijd op de oeverwallen en in dijklinten. Een aantal hiervan is aangewezen als monument. De historische boerderij toont de agrarische geschiedenis van West Betuwe en levert daarmee een belangrijke basis voor de identiteit van deze landelijke gemeente. Daarnaast draagt de bebouwing in samenspel met het omringende erf bij aan de aantrekkelijkheid en verscheidenheid van het buitengebied of de kern.

De oorspronkelijke boerderij is meestal een hallehuis. Het hallehuis heeft een rechthoekige plattegrond zonder uitbouwen, met voorin het woongedeelte en achter het (voormalige) bedrijfs gedeelte. Deze boerderij bestaat uit één bouwlaag en wordt afgedekt met een forse kap met lage gootlijnen en veelal

voorzien van een wolfseind. Hallehuis boerderijen werden soms aan één zijde

uitgebouwd, waarbij een dwarskap op dat gedeelte werd gebouwd. Dit boerderijtype, dat wordt aangeduid als krukhuisboerderij, is te herkennen aan een L-vormige noklijn. Als het woongedeelte aan twee kanten werd uitgebouwd, ontstond een volledige dwarskap. Naar de T-vormige noklijn die hierdoor ontstaat, wordt gesproken van een T-boerderij. Het T-huis heeft anderhalve tot twee bouwlagen en wordt afgedekt met een schilddak of een zadeldak. Kruk- en T-huisboerderijen ontstonden aanvankelijk door verbouwing van bestaande hallehuis boerderijen. Na de 18e eeuw werden deze boerderijtypen direct als zodanig gebouwd. Vrijwel alle boerderijen in de gemeente West Betuwe die voor de 20e eeuw tot stand zijn gekomen, hebben één van deze drie vormen.

Een bijzondere constructie die bij boerderijen in het rivierengebied is toegepast, vormt de overkragende kap die boven de dubbele deeldeuren is aangebracht. Door de dakoversteek was het mogelijk om hooi droog van de karren naar de hooizolder over te brengen. Vanwege de streek gebonden verschijningsvorm wordt een dergelijke kapconstructie aangeduid als 'Betuwse overstek'. De gevels van historische boerderijen zijn meestal opgetrokken uit rode baksteen en soms voorzien van een pleisterlaag in een lichte kleur. Het dak is afgedekt met riet, grijze keramische pannen of een combinatie hiervan. Karakteristiek is de gepleisterde plint in een donkere (grijze) kleur rondom het gebouw. De ramen in de voorgevel zijn relatief smal en hoog en op de begane grond laag voorzien van luiken. De ramen hebben een roedeverdeling; 6-ruits voor de grote vensters op de begane grond. De gevelindeling van het T-huis is vaak symmetrisch. De ramen in de gevels van het bedrijfs gedeelte zijn minder talrijk en kleiner van omvang, behoudens de staldeuren die hebben juist wel een groot formaat.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

De Nieuwe Hollandse Waterlinie is een uit 1815 daterende verdedigingslinie met forten dat bestaat uit een systeem van dijken, kaden en sluzen waarmee een groot gebied onderwater gezet kon worden om de vijand tegen te houden. Sinds 26 juli 2021 is de linie samen met de stelling van Amsterdam onderdeel van het UNESCO Werelderfgoed de Hollandse Waterlinies. Om dit bijzondere landschap te beschermen en tegelijk ontwikkelingsruimte te bieden hebben de gemeenten samen bestemmingsplanregels opgesteld. Deze zijn voor elke gemeente hetzelfde. Er wordt gewerkt aan een actualisatie van deze bestemmingsplanregels waarbij ook gekeken wordt naar de omgang met de energietransitie in dit waardevolle gebied. Naast deze regels zijn de kernkwaliteiten van de linie en het onderliggende landschap beschreven. Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen worden getoetst aan de regels en de

kernkwaliteiten

samen. Voor de kernkwaliteiten zijn per deelgebied handboeken 'Kernkwaliteiten Nieuwe Hollandse Waterlinie, voor beschermen én ontwikkelen' opgesteld. Daarbij gaat het om het herkenbaar en samenhangend geheel. Vanuit de UNESCO is het belangrijk dat in de toekomst de beleefbaarheid niet wordt aangetast door latere toevoegingen, de zogenaamde 'visuele integriteit'. De kernkwaliteiten gaan uit van drie hoofdelementen:

- Het **strategisch landschap** met de hoofdverdedigingslijn en de veelal open inundatievelden.
- De **waterstaatkundige werken** met een ketting van inundatievelden langs de hoofdverdedigingslijn.
- En tot slot de **militaire versterkingen** langs de hoofdverdedigingslijn, die het achterliggende gebied en de zwakke plekken in de inundatie (de accessen) verdedigden.

Voor West Betuwe gaat het om de delen Inundatiekom Culemborgerwaard en Inundatiekom Tielerwaard. Belangrijke elementen daarin zijn de forten Asperen, Werk op de Spoordijk, Fort Vuren en Fort aan de Nieuwe Steeg (Geofort) en de Diefdijk als hoofdverdedigingslijn. In deze handboeken zijn van de verschillende onderdelen van de linie de kernkwaliteiten, het ontwikkelingsperspectief op hoofdlijnen en ontwerprichtlijnen opgesteld. In de 'kernzone'- het gebied langs de hoofdverdedigingslijn en rond de forten – zijn de kernkwaliteiten van de linie het grootst.

E

NATUURINCLUSIEF BOUWEN

Door natuurinclusief te bouwen is het mogelijk gezonde en aantrekkelijke stadjes, dorpen en wijken te creëren die voor alle bewoners en gebruikers een prettige leefomgeving zijn. Investeren in groene kwaliteit levert veel meer op dan alleen maar een mooi plaatje. Goed groen zorgt voor verkoeling in de zomer, zuivert de lucht en biedt volop ruimte aan medebewoners zoals vogels en kleine vleermuizen. Juist dankzij deze bevolkingsgroepen komen woonwijken écht tot leven. Natuurinclusief bouwen kan al op kleinschalig niveau door bijvoorbeeld het inbouwen van gevelstenen die als nestkastje dienen of de nadruk te leggen op meer groen dan het grijs van stenen en paden. Het is bovendien niet duur en gemakkelijk uit te voeren. Het is vooral belangrijk om er van tevoren over na te denken bij zowel nieuwbouw als renovatie.

Bij het natuurinclusief bouwen gaat het om het verbeteren van de leefomstandigheden van 'gebouwgebonden' soorten als huismussen, gierzwaluwen en vleermuizen. Dit zijn volgens de Wet Natuurbescherming beschermde soorten die onder druk staan doordat gebouwen tegenwoordig zo gebouwd worden dat deze soorten geen verblijfmogelijkheden meer hebben. Dit wordt nog eens versterkt door landelijke en gemeentelijke doelstellingen om energie te besparen door betere isolatie van gebouwen.

Daarnaast gaat het om een veel bredere opgave om meer (natuurlijk) groen in de directe woonomgeving toe te passen. Het behoud en ontwikkelen van groen is van belang voor bescherming en ontwikkeling van soorten en voor een biodiverse gemeente, voor een prettige leefomgeving, voor mogelijkheden voor natuurbeleving, welzijn en gezondheid en voor

klimaatverbetering. Dat speelt ook in een plattelandsgemeente zoals West Betuwe.

Ook hier is het belangrijk om het toevoegen van groen op en aan gebouwen, op binnenterreinen en in de openbare ruimte te stimuleren.

Natuurinclusief beleid werkt door op verschillende terreinen. Denk daarbij aan specifieke elementen inbouwen voor specifieke (dier)soorten zoals neststenen voor de huismus, gebouw gebonden ingrepen (groene daken en gevels), gebouw gebonden buitenruimte (tuinen) en zeker ook publieke ruimtes (minibosjes/parken en natuurspeelplaatsen).

Voor meer informatie en inspiratie: www.bouwnatuurinclusief.nl
bron: Toelichting bij Motie Natuurinclusief bouwen, gemeenteraad van West Betuwe 2 maart 2021

F

KLEINE ZONNEVELDEN VOOR EIGEN GEBRUIK

Bij kleinschalige zonnepanelen voor eigen gebruik gaat het om het gebruik van gronden van erven met woon- en bedrijfsbestemmingen en agrarische bouwpercelen voor opwekking van energie alleen voor het eigen bedrijf en/of de eigen woning. Voor het plaatsen van zonnepanelen op de grond is altijd een omgevingsvergunning nodig, omdat dit niet binnen de landelijke, vergunningsvrije regels valt. Ook voor zonnepanelen op of nabij monumenten is altijd een vergunning nodig.

Voor de afweging bij kleinschalige opwekking van zonne-energie op de grond en voor eigen gebruik wordt uitgegaan van een voorkeursvolgorde conform de Zonneladder. De Zonneladder geeft vanuit zorgvuldig ruimtegebruik en beeldkwaliteit een voorkeursvolgorde aan voor het plaatsen van zonnepanelen. Zonnepanelen worden bij voorkeur op het

dak geplaatst (trede 1). Pas wanneer er technische of beleidsmatige beperkingen zijn zoals bij monumenten, rietendakbedekking of onvoldoende of ongunstig gelegen dakoppervlak is een opstelling (voor eigen opwekking) op de grond mogelijk. Ook hierbij is een goede afweging, inpassing en voorkeursvolgorde van belang. Zo wordt in eerste instantie gezocht naar een locatie binnen het bouwvlak (trede 2). Alleen met een goede onderbouw is plaatsing aansluitend aan het bouwvlak mogelijk (trede 3). In alle gevallen is het bestemmingsplan leidend.

VOORKEURSVOLGORDE VOOR HET PLAATSEN VAN ZONNEPANELEN CONFORM DE ZONNELADDER

Zonneladder

1. Zon op dak
 - a. Dak bijgebouwen
 - b. Dak hoofdgebouw
2. Binnen het bouwvlak
3. Aansluitend aan bouwvlak

Deel V

criteria voor kleine bouwwerken

De toets heeft betrekking op:

- Plaatsing
- Maatvoering
- Verschijningsvorm
- Materiaal, kleur & detaillering

DEEL V

criteria voor kleine bouwwerken

Kleine bouwwerken Welstandstoets

Door de gewijzigde wetgeving zijn veel 'kleine bouwwerken' vergunningvrij geworden.

Speciaal voor de relatief kleine bouwwerken die niet vergunningsvrij zijn, gelden binnen de gemeente naast de gebiedscriteria, criteria voor de volgende onderwerpen:

01 Bijbehorende bouwwerken

- erkers in het voorerfgebied t.b.v. woonruimte
- aan-, uit- en bijgebouwen in het achtererfgebied
- aan-, uit- en bijgebouwen in het voor- en zijerfgebied

02 Daktoevoegingen

- dakkapellen
- dakopbouwen
- opgetrokken geveldelen

03 Kozijn en gevelwijzingen

- in het voorerfgebied
- zonwering
- rolluiken

04 Erfafscheidingen

- bij monumenten
- grenzend aan openbaar gebied
- terrasafscherming bij dakterrassen

05 Zonnepanelen en collectoren

- bij monumenten
- voor overige bebouwing en gebieden

06 Airco-installaties

- bij monumenten
- voor overige bebouwing en gebieden

07 Reclames

- bij monumenten of in beschermd dorpsgezicht
- op woningen
- op winkels of bedrijfsbebouwing
- op recreatie- en sportterreinen

08 overige bouwwerken

- paardenbakken in het buitengebied

01

bijbehorende bouwwerken

erkers in het voorerfgebied t.b.v. woonruimte

Algemeen:

Erkers zijn ondergeschikt in het gevelbeeld, afgestemd op de architectuur van het hoofdgebouw en afgestemd op bestaande bijbehorende bouwwerken bij de woning of in het bouwblok.

Specifiek: Plaatsing

- overeenkomstig bestaand raamkozijn in voorgevel en/of uitgelijnd met gevelkozijnen;
- binnen de lijn van de zijgevel.

Maatvoering

- afgestemd op de maat en schaal van bestaande gevelelementen;
- richtlijn breedte: maximaal 2/3 van de breedte van de voorgevel;
- richtlijn diepte: maximaal 1,5m;
- richtlijn hoogte: maximaal 25cm boven de eerste verdiepingvloer of afgestemd op naastgelegen erker in hetzelfde woningblok.

Verschijningsvorm

- passend bij de architectuur van het hoofdgebouw;
- maximaal transparant (uitgezonderd plint);
- kozijnindeling afgestemd op de indeling van de overige gevelkozijnen.

Materiaal, kleur en detaillering

- overeenkomstig het hoofdgebouw en bijdragend aan het ondergeschikte karakter;
- hoogte boeiboord maximaal 25 centimeter of gelijk aan boeiboord hoofdgebouw.

[afb. 01] Geplaatst in bestaand raamkozijn [afb. 02] Afgestemd op de architectuur van het pand

[afb. 03] Onderlinge afstemming per bouwblok [afb. 04] Kozijnindeling afgestemd op indeling overige kozijnen

aan, uit en bijgebouwen in het achtererfgebied

Algemeen:

Zijn ondergeschikt aan het hoofdgebouw, afgestemd op het hoofdgebouw en op het tuinkarakter en/of op bestaande bijbehorende bouwwerken in de omgeving.

Specifiek:

Plaatsing

- duidelijk teruggelegen ten opzichte van de voorgevelrooilijn van de hoofdbouw.

Maatvoering

- duidelijk ondergeschikt aan de maat en schaal van het hoofdgebouw.

Verschijningsvorm

- eenvoudig, passend bij de (ondergeschikte) functie en afgestemd op de architectuur van het hoofdgebouw;
- afgedekt met een plat dak of een kap die, voor wat betreft de hellingshoek, afgestemd is op die van het hoofdgebouw.

Materiaal, kleur en detaillering

- afgestemd op de bestaande bebouwing of op het tuinkarakter en bijdragend aan het gewenste ondergeschikte karakter;
- hoogte boeiboord maximaal 25 centimeter of gelijk aan boeiboord hoofdgebouw.

aan, uit en bijgebouwen in het voorerfgebied

aanvullend op het bovenstaande geldt:

- gevelbeelden afgestemd op het bestaande hoofdgebouw en gerelateerd aan de (ondergeschikte) functie;
- georiënteerd op het openbare gebied

[afb. 01]

Dakhelling is overeenkomstig de dakhelling van het hoofdgebouw

[afb. 02]

Uitstraling draagt bij aan het gewenste ondergeschikte karakter

[afb. 03]

Plat afgedekt, hoogte boeiboord is max. 25 cm

[afb. 04]

Eenvoudig en passend

02

daktoevoegingen dakkapellen

Algemeen:

Dakkapellen zijn ondergeschikt in het dakvlak, afgestemd op de architectuur en kapvorm en afgestemd op bestaande dakkapellen op de woning of op het bouwblok. Herhaling van dezelfde (mee-ontworpen) exemplaren in een bouwblok blijven behouden.

Specifiek:

Plaatsing

- in het onderste deel van het dakvlak;
- rekening houden met gevelkozijnen;
- niet voorbij de nok beëindiging;
- bij boerderijen: op het voorhuis.

Maatvoering

- bescheiden en afgestemd op de maat en schaal van gevelelementen;
- aan beide zijden van de dakkapel resteert (ruim) dakvlak;
- richtlijn hoogte: maximaal 1,75 meter;
- richtlijn breedte: maximaal 50% van de breedte van het dakvlak tot een maximum van 3 meter.

Verschijningsvorm

- voorzijde maximaal transparant;
- kozijnindeling afgestemd op de indeling van gevelkozijnen.

Materiaal, kleur en detaillering

- afgestemd op bestaande bebouwing en bijdragend aan het gewenste ondergeschikte karakter;
- hoogte boeiboord maximaal 25 centimeter.

[afb. 04] Geplaatst op dezelfde horizontale lijn [afb. 05] Plaatsen binnen de verticale projectie van de noklijn

[afb. 06] Kozijnindeling afgestemd op kozijnindeling overige kozijnen

[afb. 06] Herhaling van dezelfde mee-ontworpen exemplaren behouden

dakopbouwen

Algemeen:

Dakopbouwen zijn gericht naar achterzijde, ondergeschikt aan het hoofdgebouw en afgestemd op het hoofdgebouw. Dakopbouwen zijn gelijkvormig aan eerder geplaatste dakopbouwen op hetzelfde bouwblok en gerangschikt op dezelfde horizontale lijn.

Specifiek:

Plaatsing

- bij een individueel hoofdgebouw gecentreerd in het dakvlak of afgestemd op de gevelgeleding

Maatvoering

- de nokhoogte ligt maximaal 1 meter (3/4 dakpannen) boven de nokhoogte van de woning;
- de goot van de dakopbouw ligt onder de nok van de woning;
- breedte bij tussenwoningen: gelijk aan woningbreedte of tussen schoorstenen;
- bij hoekwoningen, twee-onder-één-kap-woningen en vrijstaande woningen: afstand tot dakrand(en) minimaal 0,5 meter.

Verschijningsvorm

- is identiek aan die van het bestaande dak voor wat betreft de dakhelling;
- is afgestemd op de gevelgeleding van het hoofdgebouw;
- is aan de lange zijde maximaal transparant.

Materiaal, kleur en detaillering

- afgestemd op de bestaande bebouwing en bijdragend aan het gewenste ondergeschikte karakter;
- zijwanden in een donkere kleur afgestemd op het bestaande detail.

03

dak- en gevelwijzigingen incl. na-isoleren aan buitenzijde in het voorerfgebied

Algemeen:

Met de wijziging blijft de samenhang in het straatbeeld voldoende behouden.

SPECIFIEK

BIJ EEN PAND ONDERDEEL VAN EEN BOUWBLOK:

- ga uit van de bestaande (verticale of horizontale) gevelindeling en gevelgeleding;
- ga uit van bestaande gevelopeningen en -afmetingen;
- bij het na-isoleren van de kap: ga uit van dezelfde goothoogte als de bestaande goot en/of de goot van het buurpand en behoud dezelfde hellingshoek van het dak;
- afwijking in materiaal, kleur en detaillering is mogelijk, mits de samenhang in het totale gevelbeeld van het bouwblok voldoende behouden blijft, de stedenbouwkundige waarde niet wordt aangetast en de architectonische kwaliteit vergelijkbaar is;
- behoud de samenhang tussen de begane grond en de verdieping(en).

BIJ EEN VRIJSTAAND PAND:

- verandering van goothoogte, dakhelling, bouwmassa, gevelindeling, gevelgeleding is mogelijk, mits de bestaande stedenbouwkundige waarden niet worden aangetast en het pand voldoende passend is in de omgeving en het straatbeeld;
- afwijking in materiaal, kleur en detaillering is mogelijk, mits de architectonische kwaliteit vergelijkbaar is.

ZONWERING

bij monumenten

- respecteert en sluit aan op de gevelkarakteristiek voor wat betreft positionering, maatvoering, verschijningsvorm, materiaal, kleur en detaillering;
- buiten het gevelvlak uitkragende zonweringen zijn niet toegestaan op niet of nauwelijks bezonde gevels.

ROLLUIKEN

bij monumenten

- mogen alleen worden gebruikt ter beveiliging tegen inbraak etc. en zijn op bovenverdiepingen niet toegestaan;
- mogen alleen aan de binnenzijde van de gevelopeningen worden aangebracht;
- dienen minimaal voor 80% uit (glasheldere) doorkijkopeningen te bestaan (gemeten vanaf 0,5 meter boven de aansluitende stoep of weg);
- zijn voor wat betreft vormgeving zo veel mogelijk afgestemd op het gevelbeeld;
- hebben een terughoudende, in het straatbeeld passende kleur;
- zijn bij nieuwe puien geïntegreerd in het pui-ontwerp.

04

erfafscheidingen bij monumenten en in de beschermde dorpsgezichten

Algemeen:

Respecteren de waardevolle (monumentale) karakteristieken. Deze verschillen per pand en situatie, daarom is er altijd sprake van maatwerk.

Specifiek:

- vormen een versterking van het monumentale (straat)beeld;
- zijn voor wat betreft materialisatie en kleur afgestemd op het karakter van de omgeving en de betreffende kavel.

grenzend aan openbaar gebied

Algemeen:

Leveren een positieve bijdrage aan het straatbeeld en hebben een verzorgde uitstraling; Zijn niet geheel gesloten of afwerend, zijn passend bij het tuin-karakter en degelijk en professioneel gebouwd.

Specifiek:

- bestaan bij voorkeur uit haagplanten zoals liguster, buxus of haagbeuken;
- of bestaan uit te begroeien gaaswerk, tussen penanten (afgestemd op woning) en eventueel boven een gemetselde plint;
- mag over de gehele lengte voor maximaal 60% bestaan uit gesloten delen;
- gesloten delen hebben een verticale geleiding, minimaal om de 3 meter;
- geen beton, kunststof, golfplaat of damwandprofielen toepassen als (hoofd)materiaal;
- wordt mee-ontworpen bij nieuwbouw.

terrasafscherming bij dakterrassen

Algemeen:

Leveren een positieve bijdrage aan het straat- en gevelbeeld door toepassing van een open karakter en een verzorgde uitstraling.

Specifiek:

- zijn transparant van karakter;
- hebben een bescheiden omvang in hoogte en breedte.

[afb. 01] Versterkt het monumentale straatbeeld
[afb. 02] Begroeid gaaswerk

[afb. 03] Mee-ontworpen bij nieuwbouw
[afb. 04] Maximaal 60% bestaat uit gesloten delen

zonnepanelen en – collectoren bij monumenten

Algemeen:

Respecteren de waardevolle monumentale karakteristieken. Deze verschillen per pand en situatie, daarom is er altijd sprake van maatwerk. Zonnepanelen zijn mogelijk onder de volgende voorwaarden;

Specifiek:

- niet of slechts beperkt zichtbaar vanaf openbaar toegankelijk gebied. Indien beperkt zichtbaar: zonnepanelen zijn ondergeschikt in het dakvlak en het bebouwingsbeeld;
- per dakvlak: één soort panelen toepassen en allemaal in dezelfde richting plaatsen;
- streef een rustig legpatroon na en cluster zonnepanelen tot één rechthoekig vlak of strook;
- minimaal 1 pan van de dakrand en 1 pan onder de nokpan plaatsen;
- plaatsen onder dezelfde hellingshoek als het dakvlak;
- op een plat dak: plaatsen op minimaal 50 centimeter vanaf de rand. De exacte afstand hangt af van de hoogte en hellingshoek van de panelen en de hoogte van de dakrand;
- bij schildkappen: plaatsen onder (de verticale projectie van) de nok;
- houdt voldoende afstand (minimaal 0,5 meter) tot objecten in het dakvlak zoals schoorstenen, dakkapellen en dakramen;
- zijn matzwart en hebben geen rasterpatroon, geen lichte randen of lichte accenten en zijn gematteerd uitgevoerd (weinig tot geen reflectie);
- worden niet op hetzelfde dakvlak gecombineerd met zonnecollectoren tenzij de collectoren uit het zicht onder de dakbedekking zijn geplaatst;
- leveren geen onevenredige fysieke schade op aan het gebouw. Uit cultuurhistorisch oogpunt waardevolle materialen en detailleringen blijven behouden;
- zijn niet mogelijk op daken met een bijzondere vorm of afwerking. Dit betreft bijvoorbeeld ronde, spitse of veelhoekige daken, daken met een bijzonder decoratief patroon of daken van bijzondere materialen, zoals zeldzame dakpannen, sommige leien daken, de meeste daken van riet, koper, zink of lood.

warmtepompen en airco-installaties bij monumenten

Algemeen:

Respecteren de waardevolle monumentale karakteristieken. Deze verschillen per pand, daarom is er altijd sprake van maatwerk.

Specifiek:

- niet zichtbaar vanaf het openbaar toegankelijk gebied;
- leveren bij monumentale panden geen onevenredige fysieke schade aan het gebouw op.

bij overige bebouwing en gebieden

Algemeen:

De installatie heeft een onopvallende verschijningsvorm, eventueel voorzien van een omkleeding, en past bij de schaal en de architectuur van het pand en haar omgeving.

Specifiek:

- plaatsen op een onopvallende plek, aan de achterzijde of aan de zijkant die niet grenst aan openbaar gebied (het achtererfgebied) of terugliggend op een plat dak of, bij plaatsing op de grond, door een haag aan het zicht onttrokken;
- zoveel mogelijk laten vallen binnen het silhouet van het gebouw;
- gedekte kleuren toepassen, afgestemd op het gebouw of neutraal, waardoor de opbouw wegvalt tegen de achterliggende gevel of tegen de lucht;
- zijn bij nieuwbouw geïntegreerd in de bouwmassa, de architectuur of het stedenbouwkundige ontwerp.

07 reclames

ALGEMENE UITGANGSPUNTEN

Reclames vormen in deze Gids een afzonderlijke categorie kleine bouwwerken. Vanwege het integrale karakter van het ruimtelijk kwaliteitsbeleid in West Betuwe, is ervoor gekozen om geen afzonderlijk reclamebeleid te formuleren, maar om dit rechtstreeks onderdeel te maken van deze Gids voor Ruimtelijke Kwaliteit. In de Gids zijn alleen reclamerichtlijnen - in verband met plaatsing en verschijningsvorm - opgenomen voor omgevingsvergunningplichtige reclames. Overige regels voor reclames zijn opgenomen in de Algemeen Plaatselijke Verordening van de gemeente West Betuwe. Reclames vormen een vanzelfsprekend deel van het straatbeeld in winkel- en bedrijfsgebieden in West Betuwe. Dit uit zich in allerlei vormen: gevelreclame, vrijstaande zuilen, uithangborden, vlaggen etc. Ze zijn onmisbaar voor een effectieve bedrijfsvoering en geven tegelijkertijd levendigheid en kleur aan een straat of gebied. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met de ruimtelijke en cultuurhistorische kwaliteit en uitstraling van een gebied. In maatvoering, plaatsing, materiaal en kleurstelling mogen reclames geen afbreuk doen aan de gewenste ruimtelijke kwaliteit. Maatwerk dus per gebied of straat, maar zeker ook met begrip voor het belang van een winkelier of ondernemer. Idealiter zijn de verschijningsvorm van reclames en de beleving van ruimtelijke kwaliteit in balans en kunnen ze elkaars effect versterken. Met een duidelijk doel: een prettig winkelklimaat creëren voor publiek, winkeliers en ondernemers. Vanuit deze principes is het reclamebeleid voor deze Gids Ruimtelijke Kwaliteit geformuleerd. Het is toegespitst op verschillende gebieden (woongebieden, winkelgebieden, monumentale gebieden, bedrijventerreinen, buitengebied en recreatie- en sportterreinen). Daarbij zijn de spelregels zo geformuleerd, dat ze de winkeliers en ondernemers voldoende ruimte bieden om effectief reclame te kunnen voeren.

reclames bij monumenten en in beschermden dorpsgebieden

Algemeen:

Zijn zeer ondergeschikt, komen bescheiden over in het bebouwings- en straatbeeld en sluiten aan bij de gevelkarakteristiek en de monumentale landschappelijke en architectuurhistorische waarden.

Specifiek:

Plaatsing + aantal

- maximaal één reclame-uiting tegen de gevel van de begane grond nabij de entree of bij de inrit indien het gebouw niet direct aan de openbare (doorgaande) weg is gelegen.

Maatvoering

- tegen de gevel: bescheiden en afgestemd op entree- of puibreedte;
- haaks op de gevel: bescheiden en afgestemd op de schaal van het gebouw;
- richtlijn maximaal 0,70 x 0,50 meter;
- vrijstaande zuil of vrijstaand bordje, maximaal 1,5 meter hoog eventueel tweezijdig bedrukt.

Verschijningsvorm

- reclame heeft een eigen vormgevingskwaliteit;
- losse (doos)letters tegen de gevel;
- bescheiden uithangbord, bij voorkeur in een traditionele vorm met verfijnde detaillering;
- geen verlichting, lichtbakken, knipperende of bewegende onderdelen;
- geen frame.

Materiaal, kleur en detaillering

- afgestemd op de gevelkarakteristiek of op het karakter van de tuin of straatbeeld en bijdragend aan een bescheiden uitstraling;
- duurzaam materiaal;
- geen felle kleuren.

reclames in woongebieden bij een bedrijf aan huis

Algemeen:

Zijn ondergeschikt en komen bescheiden over in het bebouwings- en straatbeeld, belemmeren niet het zicht op de openbare ruimte of het open landschap en zijn afgestemd op de gevelkarakteristiek of het tuinkarakter.

Specifiek:

Plaatsing + aantal

- maximaal één reclame-uiting tegen de gevel op het niveau van de begane grond, gerelateerd aan de entree;
- één vrijstaande zuil bij de inrit;
- de reclame heeft een relatie met het bedrijf op het perceel;
- geen reclame haaks op de gevel.

Maatvoering

- losse (doos)letters tegen de gevel of klein bordje, maximaal 1,0 x 0,20 meter of 0,2 m²;
- vrijstaande zuil of vrijstaand bordje, maximaal 1 meter hoog of 0,5 m², eventueel tweezijdig bedruk.

Verschijningsvorm

- geen verlichting, lichtbakken, knipperende of bewegende onderdelen;
- de reclame heeft een eigen vormgevingskwaliteit;
- zorgvuldige ontworpen en met een verzorgde uitstraling;
- geen frame.

Materiaal, kleur en detaillering

- afgestemd op de gevelkarakteristiek of op het karakter van de tuin of straatbeeld en bijdragend aan een bescheiden uitstraling;
- duurzaam materiaal;
- geen felle kleuren.

reclames in woongebieden op bedrijfsbebouwing

Algemeen:

Zijn ondergeschikt en komen bescheiden over in het bebouwings- en straatbeeld, belemmeren niet het zicht op de openbare ruimte of het open landschap en zijn afgestemd op de gevelkarakteristiek of het tuinkarakter. Betreft naamsgeving bedrijf en geen product-reclame.

Specifiek:

Plaatsing + aantal

- maximaal één reclame-uiting tegen het gebouw tenzij het gebouw met meerdere gevels aan een openbare weg grenst. Dan is een evenredig aantal toegestaan;
- bij een grotere gevellengte dan 15 meter zijn twee reclame-uitingen denkbaar;
- één vrijstaande reclamezuil bij de inrit;
- tegen de gevel op het niveau van de begane grond, gerelateerd aan de entree;
- de reclame heeft een relatie met het bedrijf op het perceel.

Maatvoering

- geschilderde (open) letters, losse doosletters of klein bordje, maximaal 1,0 m²;
- vrijstaande zuil of vrijstaand bordje, maximaal 1 m breed en 1 m hoog eventueel tweezijdig bedrukt;
- haaks op de gevel: niet groter dan 0,5 m², minimaal 2.20 m. boven het trottoir.

Verschijningsvorm

- geen verlichting, lichtbakken, knipperende of bewegende onderdelen;
- de reclame heeft een eigen vormgevingskwaliteit;

Materiaal, kleur en detaillering

- afgestemd op de gevelkarakteristiek of op het karakter van de tuin of straatbeeld en bijdragend aan een bescheiden uitstraling;
- duurzaam materiaal;
- felle kleuren beperkt toepassen.

reclames in winkelgebieden of op winkels en cafe's e.d. in woongebieden

Algemeen:

Zijn ondergeschikt en komen bescheiden over in het bebouwings- en straatbeeld, belemmeren niet het zicht op de openbare ruimte en zijn afgestemd op de gevelkarakteristiek. Betreft naamsgeving bedrijf en geen product-reclame.

Specifiek:

Plaatsing + aantal

- maximaal twee reclame-uitingen per gevel geplaatst tegen de gevel of luifel;
- bij plaatsing tegen een luifel; het bord past binnen de contouren van de luifelrand;
- nabij de winkelentree;
- afgestemd op de gevelindeling van het winkelpand;
- geen plaatsing op bouwlagen met een woonbestemming.

Maatvoering

- tegen de gevel: niet breder dan 70% van de gevelbreedte;
- richtlijn: maximaal 4 meter breed en 0,5 meter hoog;
- haaks op de gevel: niet groter dan 1.00 m² of 0,4 X 0,4 meter vrije hoogte minimaal 2.20 m. boven het trottoir.

Verschijningsvorm

- reclame heeft vormgevingskwaliteit;
- geschilderde letters, losse of geschakelde doosletters of bord;
- geen lichtbakken;
- geen frame.

Materiaal, kleur en detaillering

- afgestemd op de (historische) gevelkarakteristiek of op het straatbeeld en bijdragend aan een bescheiden uitstraling;
- duurzaam materiaal;
- felle kleuren beperkt toepassen.

[afb. 03] Geplaatst boven winkelentree

[afb. 04] Afgestemd op de gevelindeling

[afb. 05] Reclame heeft vormgevingskwaliteit

[afb. 06] Maximaal 2 reclame-uitingen tegen de gevel

[afb. 07] Losse (doos)letters, afgestemd op gevelindeling

reclames op recreatie- en sportterreinen

Algemeen:

Zijn ondergeschikt en komen bescheiden over in het bebouwings- en straatbeeld, zijn afgestemd op de gevelkarakteristiek en/of op het karakter van de omgeving.

Specifiek:

Plaatsing + aantal

- maximaal één naamsvermelding tegen de gevel ter plaatse van de entree;
- maximaal één vrijstaande zuil of verzamelbord (voor alle clubs) bij de inrit;
- sponseringsborden tegen scoreborden en tribunes of rondom het veld, niet naar openbaar gebied gericht;
- vlaggen geconcentreerd geplaatst bij entree of inrit;

Maatvoering

- tegen gevel: maximaal 3 meter breed en 0,5 meter hoog;
- haaks op gevel: maximaal 0,8 meter breed en 0,8 meter hoog;
- bord/zuil: maximale hoogte 1.50 meter en 1 m²;
- borden rondom veld: hoogte maximaal 1,4 meter;
- op scoreborden en tribunes: hoogte maximaal 0.5 meter.

Verschijningsvorm

- aanlichten van bord, zuil en reclametekst is toegestaan, lichtreclame niet;
- geen aanlichting van reclame op scorebord of tribune;
- geen plaatsing reclame haaks op de gevel m.u.v. uithangbord horecavoorziening;
- de naar de natuur gekeerde zijde van borden rondom het veld is donker van kleur;
- reclame op scoreborden uitsluitend gericht naar veldzijde.

reclames op bedrijventerreinen

Algemeen:

Zijn voldoende ondergeschikt in het bebouwings- en straatbeeld en belemmeren niet in ernstige mate het uitzicht op de openbare ruimte of het open landschap.

Specifiek:

Plaatsing + aantal

- maximaal één reclame-uiting per gebouw tegen de gevel, tenzij het gebouw met meerdere gevels aan een openbare weg grenst. Dan is een evenredig aantal toegestaan;
- niet haaks op de gevel, op een plat dak, in de goot of uitstekend buiten het gebouwsilhouet;
- plaatsing is afgestemd op de gevelindeling en architectuur van het pand;
- de plek van de reclame moet een relatie hebben met het bedrijf op het perceel;
- maximaal één vrijstaande reclamezuil per gebouw bij de entree of inrit;
- maximaal drie vlaggenmasten per perceel bij de entree of inrit.

Maatvoering

- tegen de gevel: afgestemd op de maat en schaal en gevelgeleding van het gebouw;
- tegen de gevel: richtlijn maximaal 50% van de lengte van de gevel met een maximum van 6 meter en 0,75 meter hoog;
- bij grote panden is een verruiming mogelijk waarbij de omvang van de totale belettering tegen de gevel is gerelateerd aan omvang pand en ligging. Beoordeling is maatwerk: richtlijn maximaal 5% van het geveloppervlak;
- vrijstaande zuil: maximaal 3 meter hoog en niet hoger dan de bouwhoogte van het op het betreffende perceel gesitueerde hoofdgebouw.

Verschijningsvorm

- de reclame moet een eigen vormgevingskwaliteit hebben;
- reclame integreren in het architectuurbeeld;
- voorkeur voor losse belettering;
- verlichting of aanlichten is toegestaan behalve aan de randen van terreinen welke grenzen aan landelijk gebied;
- geen knipperende of bewegende elementen of onderdelen;
- tegen de gevel: naamgeving bedrijf en geen productreclame.

AANVULLEND VOOR BEDRIJFSVERZAMELGEBOUWEN

- maximaal één reclame-uiting per bedrijf tegen de gevel van het gebouw;
- de reclame-uiting is afgestemd op reclames van andere bedrijven in hetzelfde pand en op dezelfde gevel;
- de plek van de gevelreclame moet een relatie hebben met de aan het bedrijf ter beschikking staande geveloppervlak;
- één gemeenschappelijke vrijstaande reclamezuil van maximaal 6 meter hoog.

- maximaal één LED-reclame per bedrijfsverzamelgebouw

AANVULLEND VOOR BEWEGENDE LICHTRECLAME

(led-schermen, digitale billboards, lichtcouranten)

- stralen geen aanstootgevende boodschappen en verbeeldingen uit;
- vertonen qua vormgeving en/of kleur geen gelijkenis met verkeersrelevante informatiedragers, zoals verkeersborden/-signaleringen enz.;
- zijn niet verblindend (conform Richtlijnen Lichthinder);
- geen flikkerende afbeeldingen, films, tuimelende of wervelende overgangen;
- maximaal 1 vervagende of verschuivende beeldwisseling 20 seconden;
- bij voorkeur geen lichtreclame tonen tussen 23.00 en 07.00 uur in een woonomgeving.

AANVULLEND LANGS DE A2

- reclame op een plat dak, uitstekend buiten het gebouwsilhouet, is toegestaan op bedrijven direct langs en georiënteerd op de A2 en mits uitgevoerd in een losse belettering;
- bij plaatsing op het dak: maximale hoogte 2 meter boven de dakrand, richtlijn breedte: 50% van de lengte van de gevel met een maximum van 6 meter;
- LED-reclame: alleen statistische LED-reclame (beeldwisselingfrequentie van 1x per 12 uur)
- geen bewegende beelden op digitale billboards;
- niet verblindend (conform Richtlijnen Lichthinder);

reclames in het buitengebied met een agrarische bestemming

Algemeen:

Zijn passend bij de landelijk omgeving en afgestemd op de karakteristiek van de bebouwing. Zijn niet toegestaan op een onbebouwd perceel, tenzij geplaatst bij inrit/toegang.

Specifiek:

Plaatsing en aantal

- één reclame-uiting tegen de gevel;
- één vrijstaand reclamebord bij de inrit/toegang tot het bedrijf alleen indien de entree van het gebouw niet zichtbaar is vanaf de openbare weg.

Maatvoering

- tegen de gevel: maximaal 25% van de lengte van de gevel met een maximum van 4 meter en 0,5 meter hoog;
- vrijstaande reclame: maximale afmetingen 0,5 m², hoogte maximaal 1,5 meter.

Verschijningsvorm

- bescheiden uitstraling, passend bij de landelijke omgeving
- het materiaal is duurzaam
- aanlichten van de reclametekst of lichtreclame is niet toegestaan;
- vrijstaande reclame: één- of tweezijdig bedrukt.

reclames in het buitengebied met een niet agrarische bestemming

Algemeen:

Zijn passend bij de landelijke omgeving en afgestemd op de karakteristiek van de bebouwing. Zijn niet toegestaan op een onbebouwd perceel.

Specifiek:

Plaatsing en aantal

- één reclame-uiting tegen de gevel, grenzend aan een openbare weg;
- vrijstaande reclame: bij de toegang tot het bedrijf.

Maatvoering

- tegen de gevel: maximaal 25% van de lengte van de gevel met een maximum van 4 meter en 0,5 meter hoog;
- vrijstaande reclame: maximaal 1,0 m², hoogte maximaal 2,5 meter.

Verschijningsvorm

- bescheiden uitstraling, passend bij de landelijke omgeving
- aanlichten van de reclametekst of lichtreclame is niet toegestaan;
- vrijstaande reclame: één- of tweezijdig bedrukt.

08

overige bouwwerken paardenbakken in het buitengebied

Algemeen:

Zijn ondergeschikt in het landelijk gebied, passend bij de aanwezige landschapskarakteristiek en het agrarische gebruik en degelijk gebouwd.

Specifiek:

Positionering

- nabij bebouwing;
- parallel aan één van de zijden van het bouw- en/of bestemmingsvlak;
- geplaatst in de richting van de kavel;
- bestaande zichtlijnen blijven intact.

Maatvoering

- afgestemd op het gebruik;
- richtlijn oppervlak: maximaal 800 m²;
- richtlijn hoogte: maximaal 1,5 meter;
- buitenverlichting in, aan en/of rondom een paardenbak is niet toegestaan.

Verschijningsvorm

- eenvoudig en passend bij de ondergeschikte (agrarische) functie;
- bestaande uit een zeer open omheining.

Materiaal, kleur en detaillering

- passend bij de aanwezige landschapskarakteristiek en zoveel mogelijk hierin opgaand;
- bijdragend aan het gewenste ondergeschikte karakter;
- voorkeur voor hout;
- toepassen van donkere kleuren als groen, bruin of zwart.

Deel VI

algemene criteria

DEEL VI

algemene criteria

In dit hoofdstuk worden de algemene welstandscriteria genoemd, die als achtervang fungeren wanneer de reguliere toetsingscriteria onvoldoende houvast bieden. De criteria zijn gebaseerd op de notitie 'Architectonische kwaliteit, een notitie over architectuurbeleid', van Prof. ir. Tj. Dijkstra (1985, herzien en opnieuw uitgegeven in 2001).

RELATIE TUSSEN VORM, GEBRUIK EN CONSTRUCTIE

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat de verschijningsvorm een relatie heeft met het gebruik ervan en de wijze waarop het gemaakt is, terwijl de vormgeving daarnaast ook zijn eigen samenhang en logica heeft.

RELATIE TUSSEN BOUWWERK EN OMGEVING

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat het een positieve bijdrage levert aan de kwaliteit van de openbare (stedelijke of landschappelijke) ruimte. Daarbij worden hogere eisen gesteld naarmate de openbare betekenis van het bouwwerk of van de omgeving groter

is.

BETEKENISSEN VAN VORMEN IN SOCIAAL-CULTURELE CONTEXT

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat verwijzingen en associaties zorgvuldig worden gebruikt en uitgewerkt, zodat er concepten en vormen ontstaan die bruikbaar zijn in de bestaande maatschappelijke realiteit.

EVENWICHT TUSSEN HELDERHEID EN COMPLEXITEIT

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat er structuur is aangebracht in het beeld, zonder dat de aantrekkingskracht door simpelheid verloren gaat.

SCHAAL EN MAATVERHOUDINGEN

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat het een samenhangend stelsel van maatverhoudingen heeft dat beheerst wordt toegepast in ruimtes, volumes en vlakverdelingen.

MATERIAAL, TEXTUUR, KLEUR EN LICHT

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat materiaal, textuur, kleur en licht het karakter van het bouwwerk zelf ondersteunen en de ruimtelijke samenhang met de omgeving of de te verwachten ontwikkeling daarvan duidelijk maken.

Deel VII

excessen- criteria

De gemeente heeft de mogelijkheid om repressief in te grijpen indien vergunningvrije bouwwerken in ernstige mate in strijd zijn met redelijke eisen van welstand (Woningwet art. 12, lid 1). Dit is het geval indien sprake is van excessen: buitensporigheden in het uiterlijk die ook voor niet-deskundigen evident zijn.

De excessenregeling is niet bedoeld om de plaatsing van het bouwwerk tegen te gaan. Op grond van artikel 13a Woningwet kunnen burgemeester en wethouders de eigenaar dan aanschrijven om de strijdige situatie ongedaan te maken. In geval van een exces moeten burgemeester en wethouders kunnen verwijzen naar specifieke criteria in de Nota Ruimtelijke Kwaliteit.

BEOORDELINGSCRITEERIA VOOR EXCESSEN

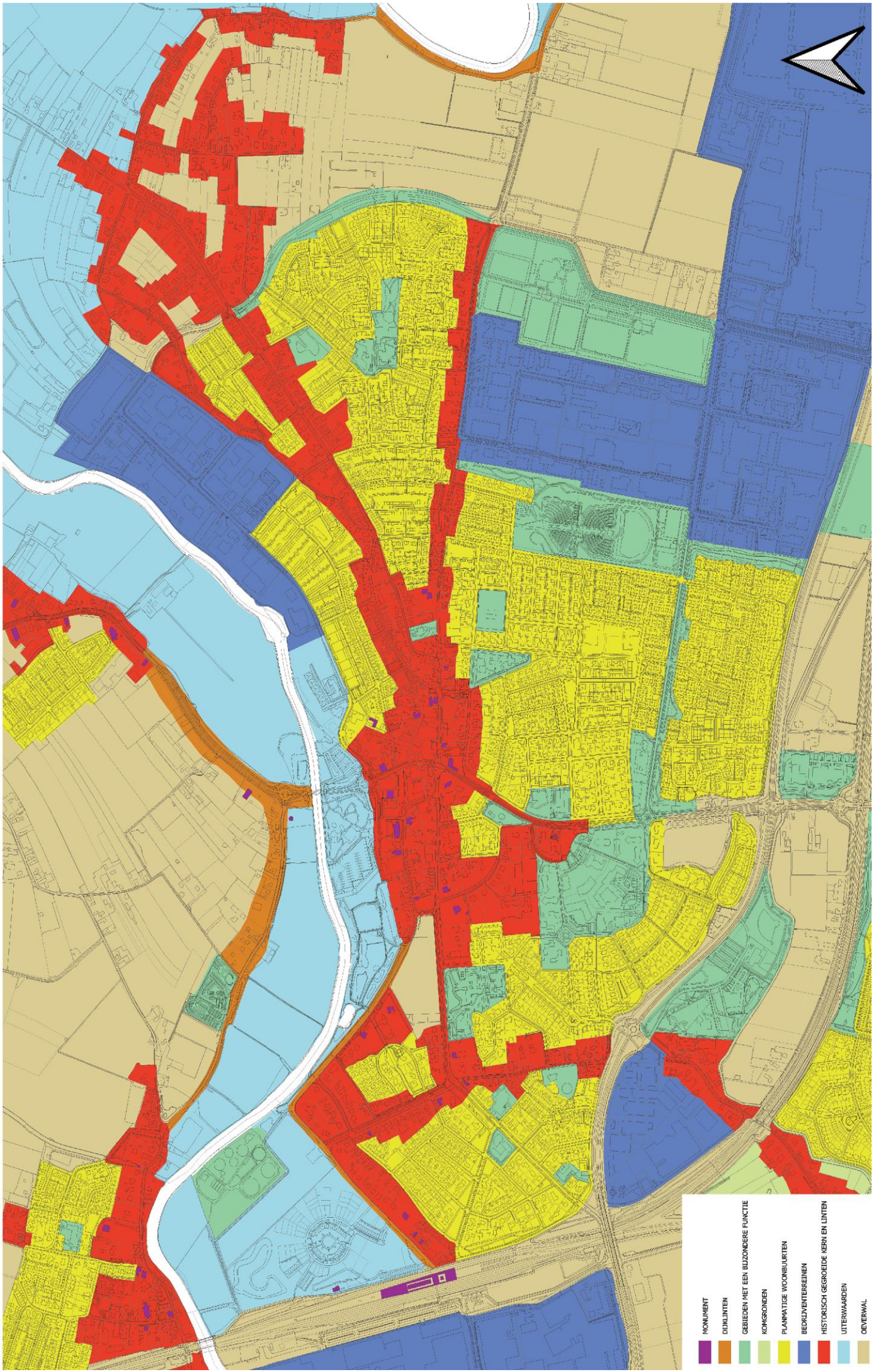
- Het bouwwerk of de aanpassing vormt een te grove inbreuk op wat in de omgeving gebruikelijk is.
- Bij aanpassing worden architectonische bijzonderheden ontkend of vernietigd.
- Er is sprake van ernstige verwaarlozing van het uiterlijk van een bouwwerk of de omgeving.
- Er is sprake van verloedering door achterstallig onderhoud.
- Een bouwwerk wordt visueel of fysiek afgesloten voor zijn omgeving.
- Er is sprake van materiaalgebruik dat armoedig overkomt en/of sterk afwijkt van wat in de omgeving gebruikelijk is.
- Er is sprake van felle of contrasterende kleuren.
- Er is sprake van te opdringerige, schreeuwerige reclames.

Deel VIII

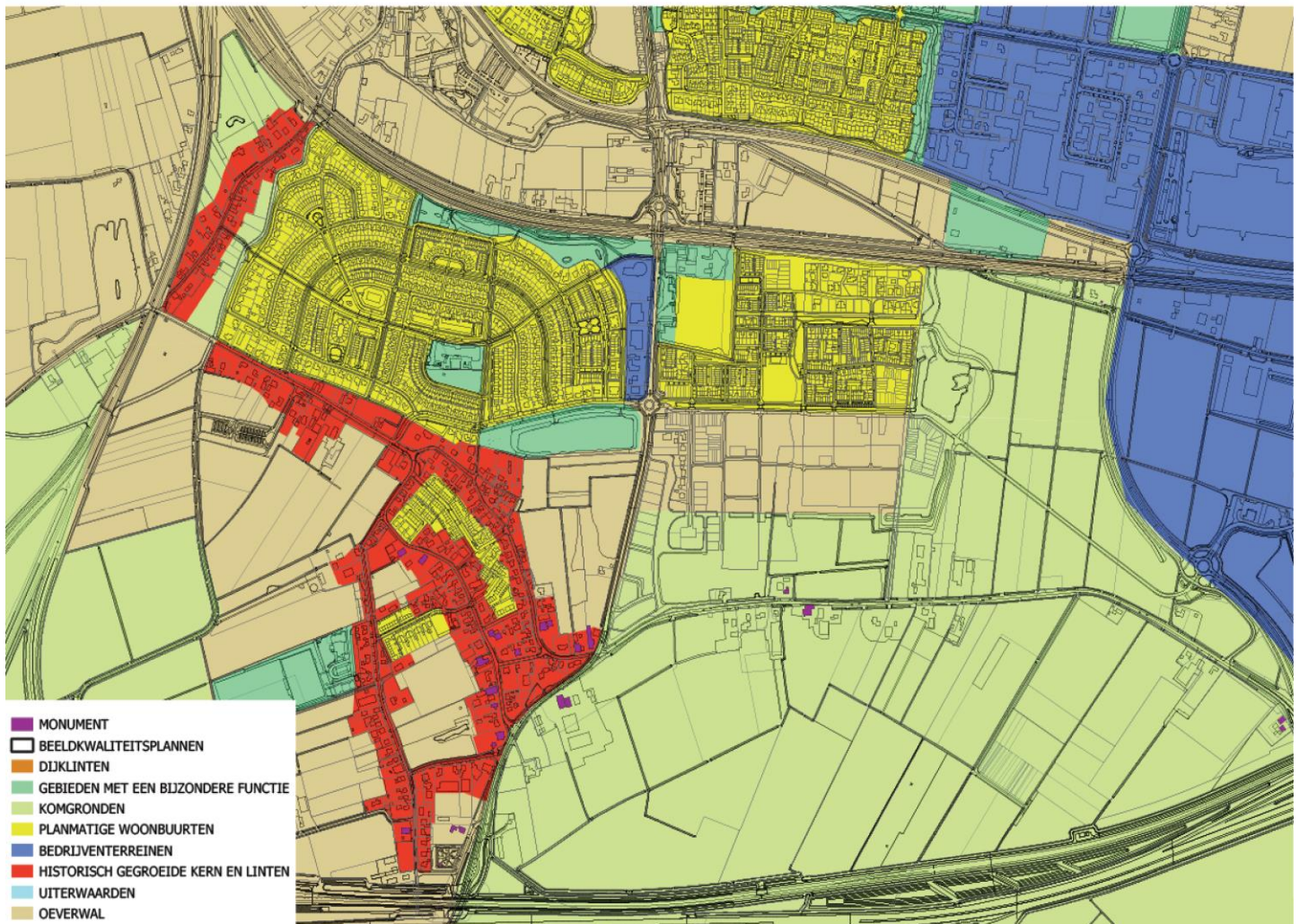
deelgebieden

GELDERMALSEN

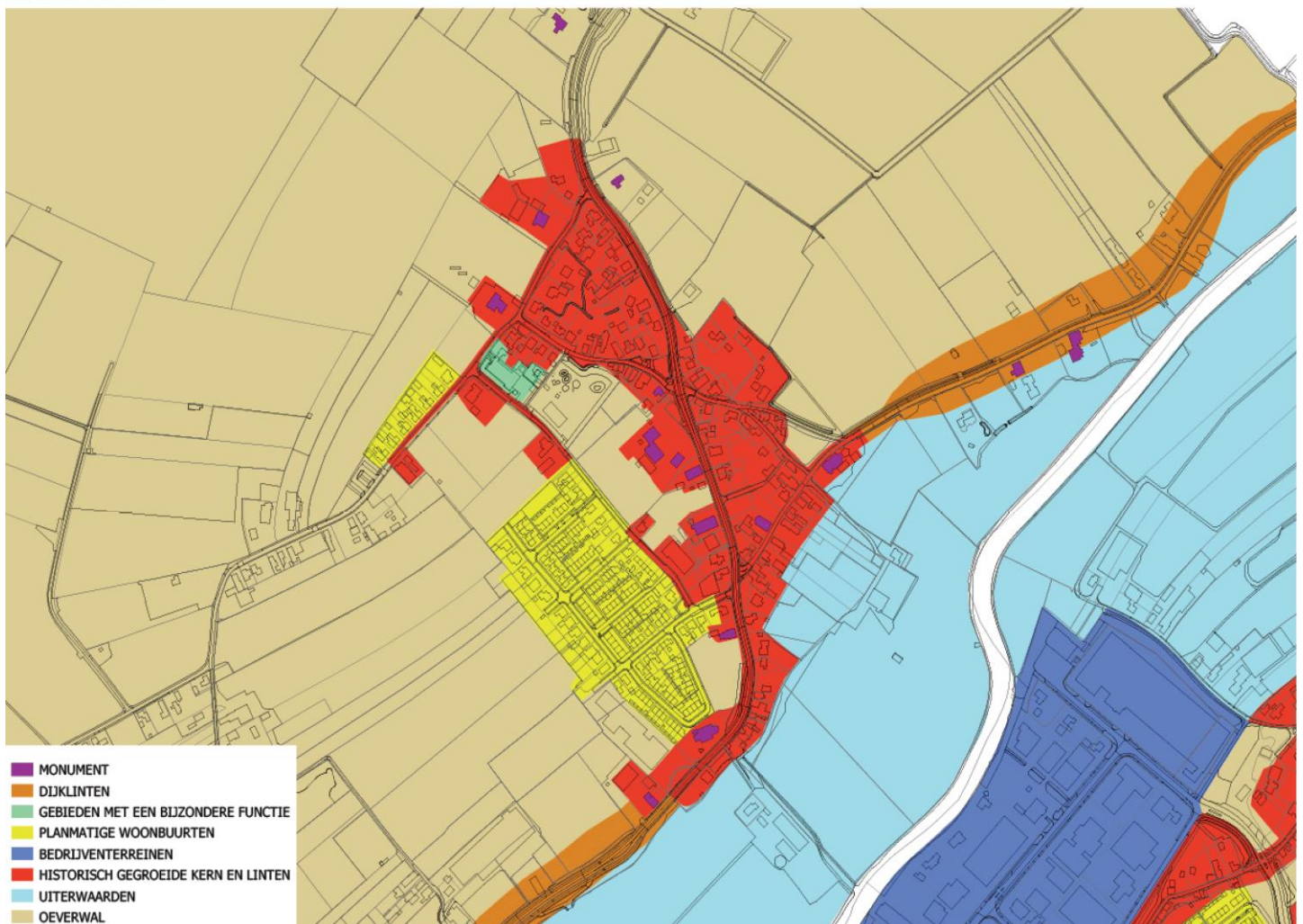

- MONUMENT
- DUIKLINTEN
- GEBIEDEN MET EEN BIJZONDERE FUNCTIE
- ROMPKORVEN
- PLANMATIGE WOONBUURTEN
- BEKENDVERREKENEN
- HISTORISCH GEGROEIDE KERN EN LINTEN
- UITERWAARDEN
- GEVEVAL

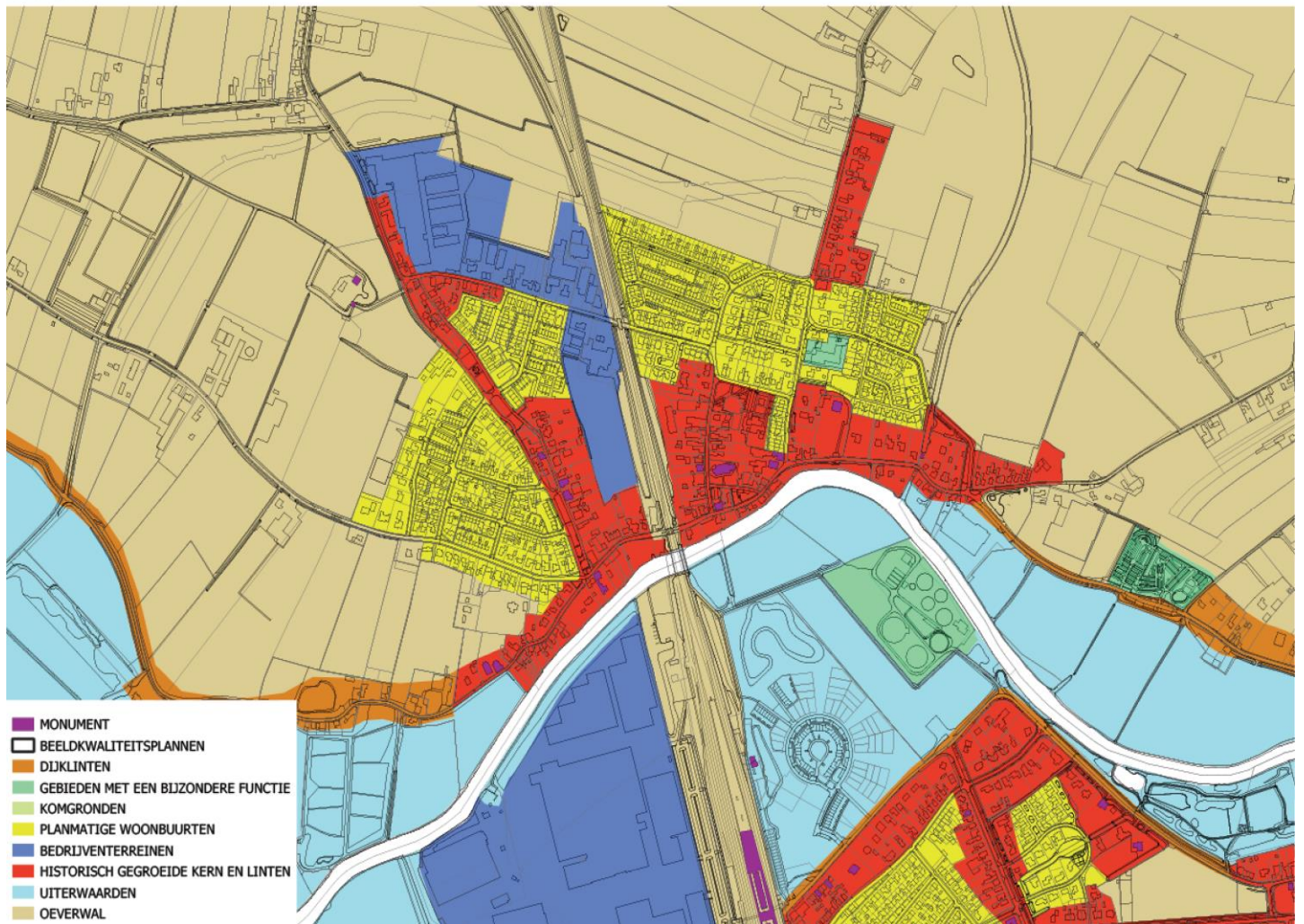
METEREN

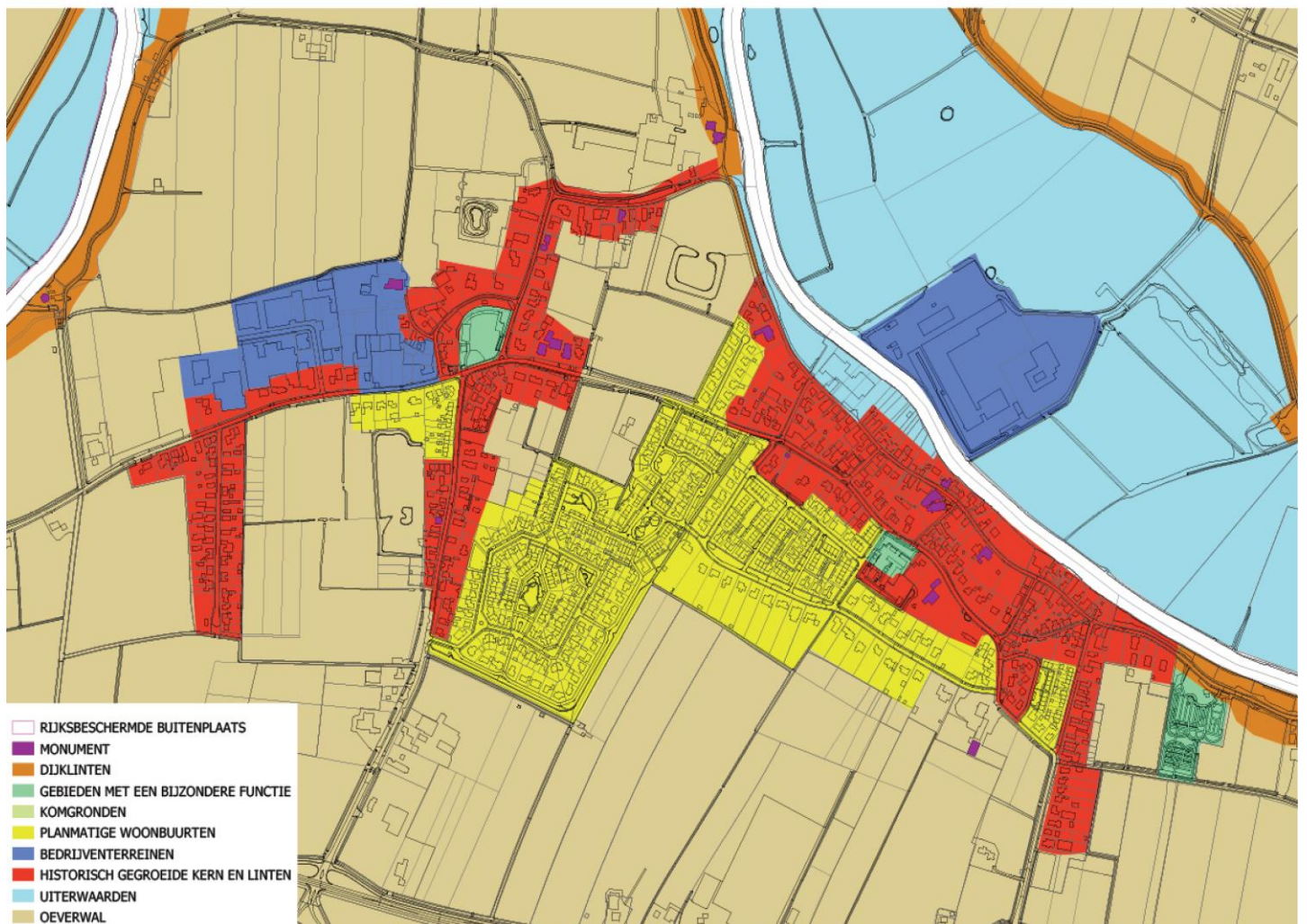
BUJRMALSEN

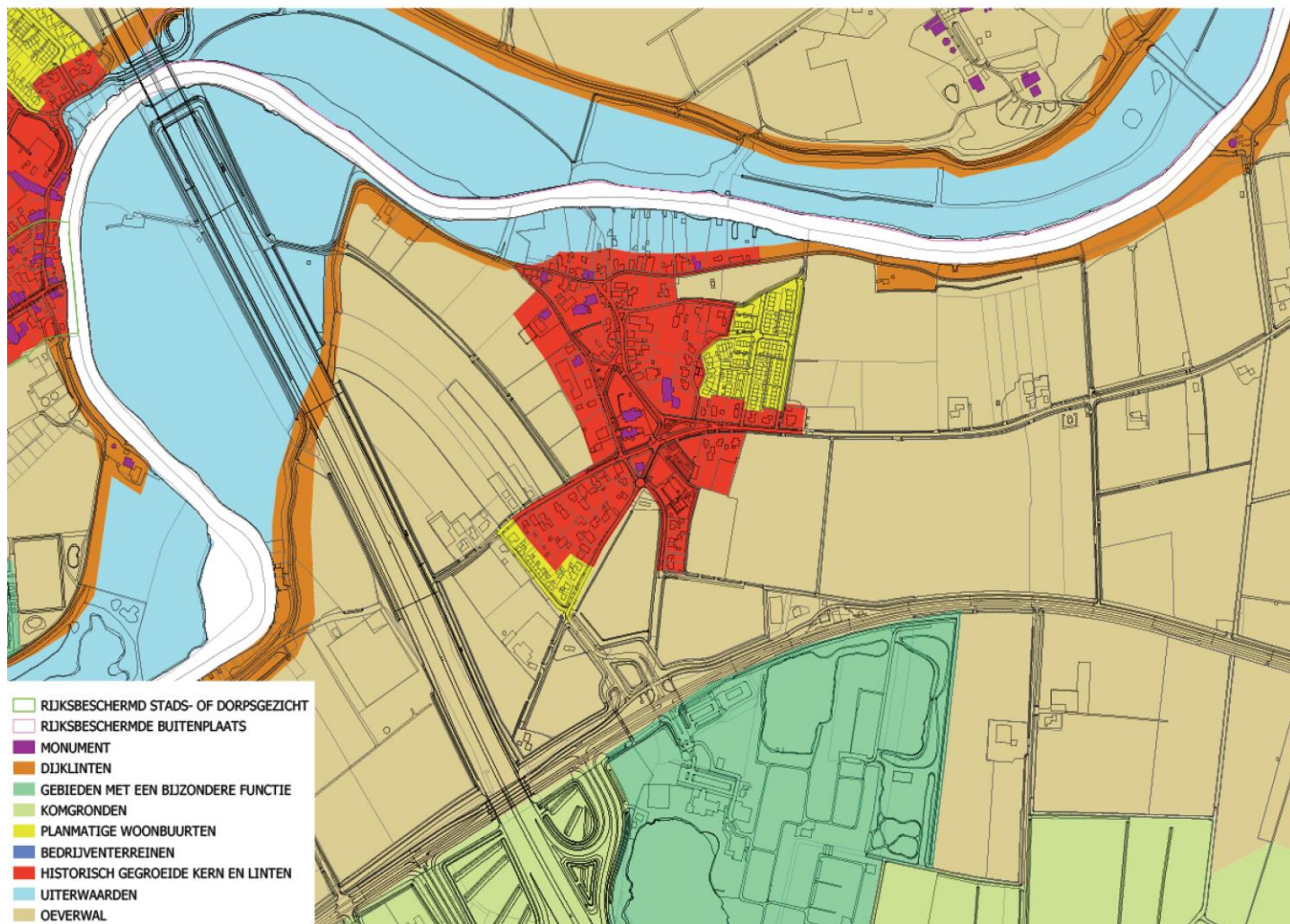
TRICHT

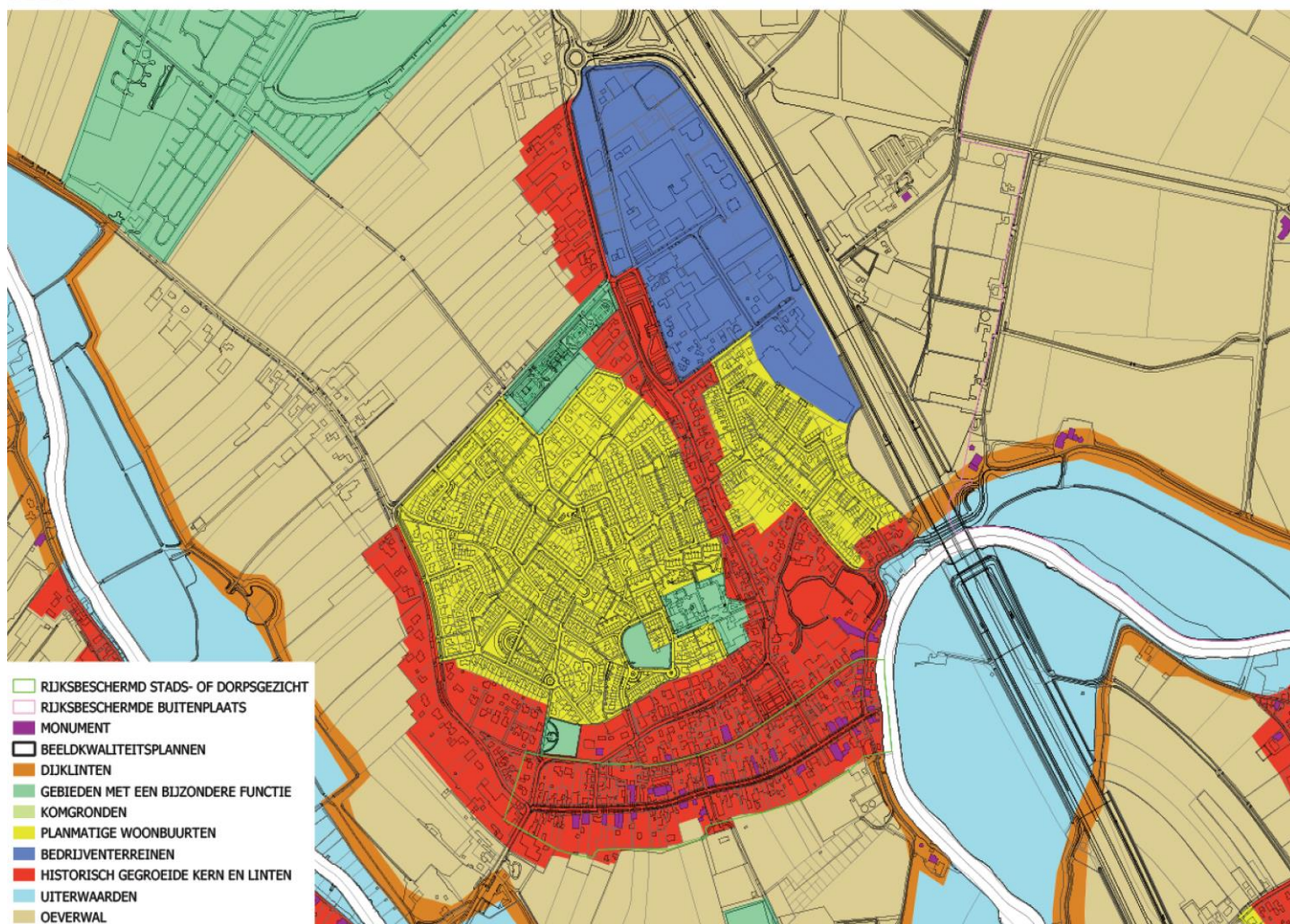
DEIL

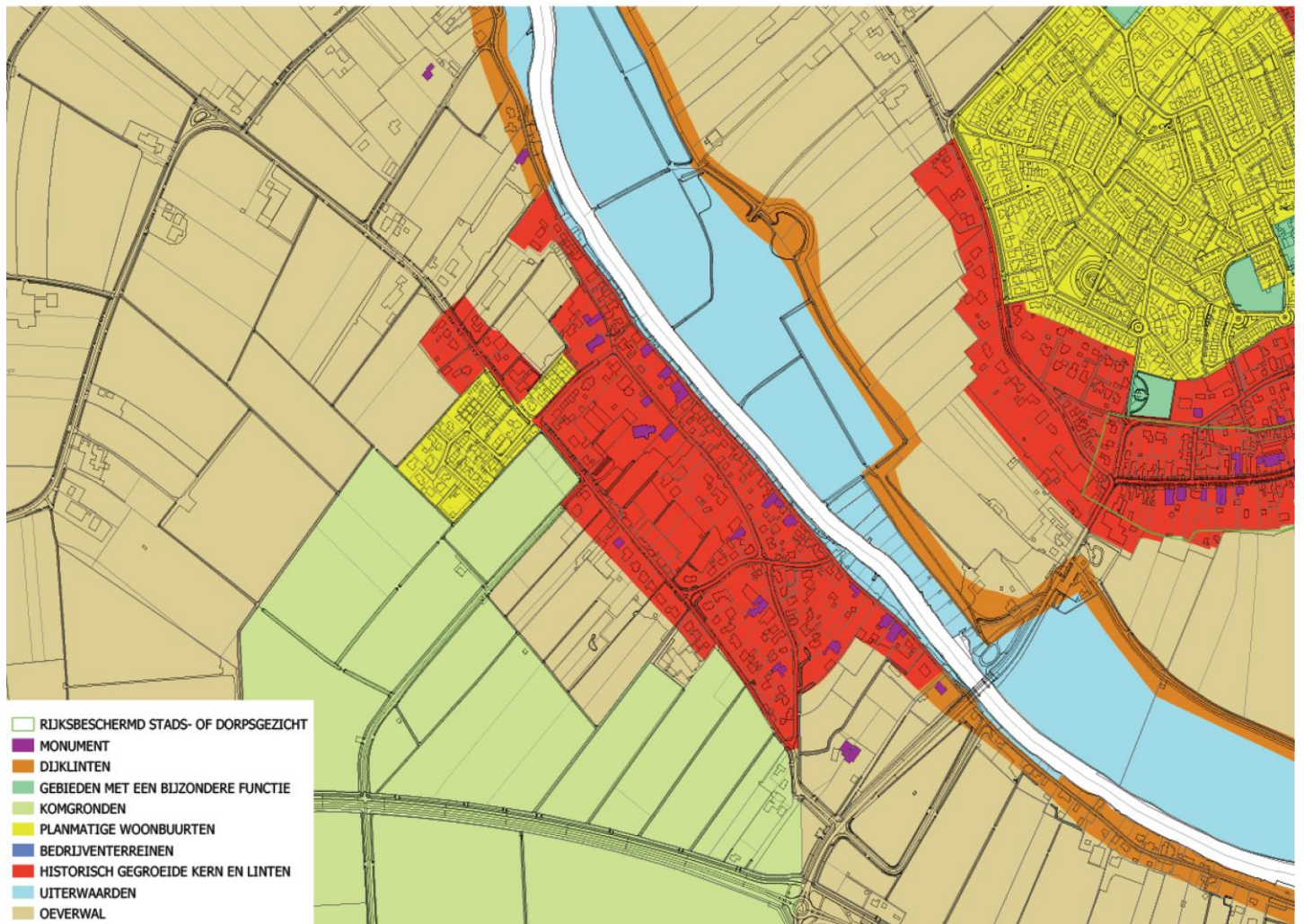
ENSPIJK

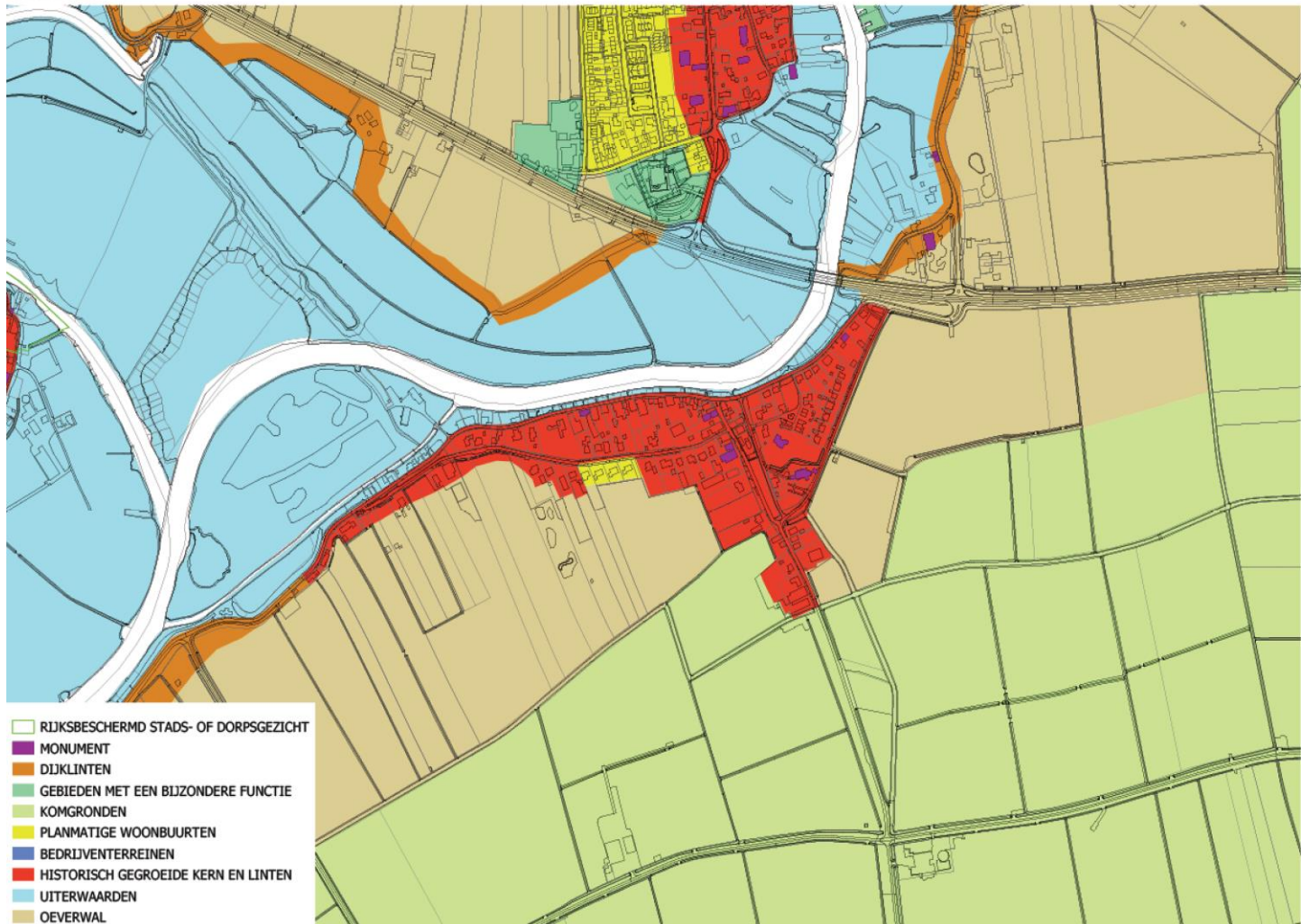
BEESD

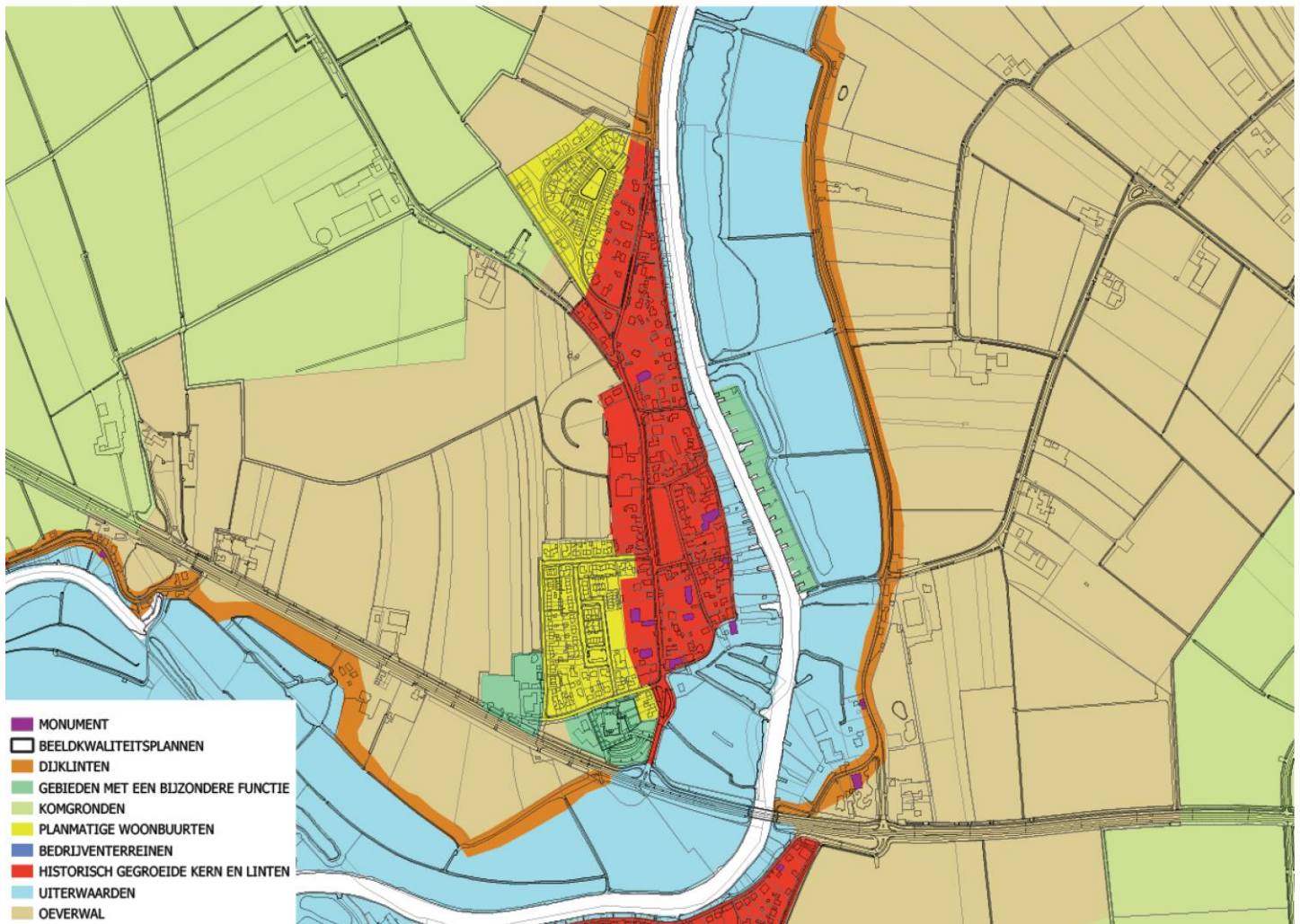
RUMPT

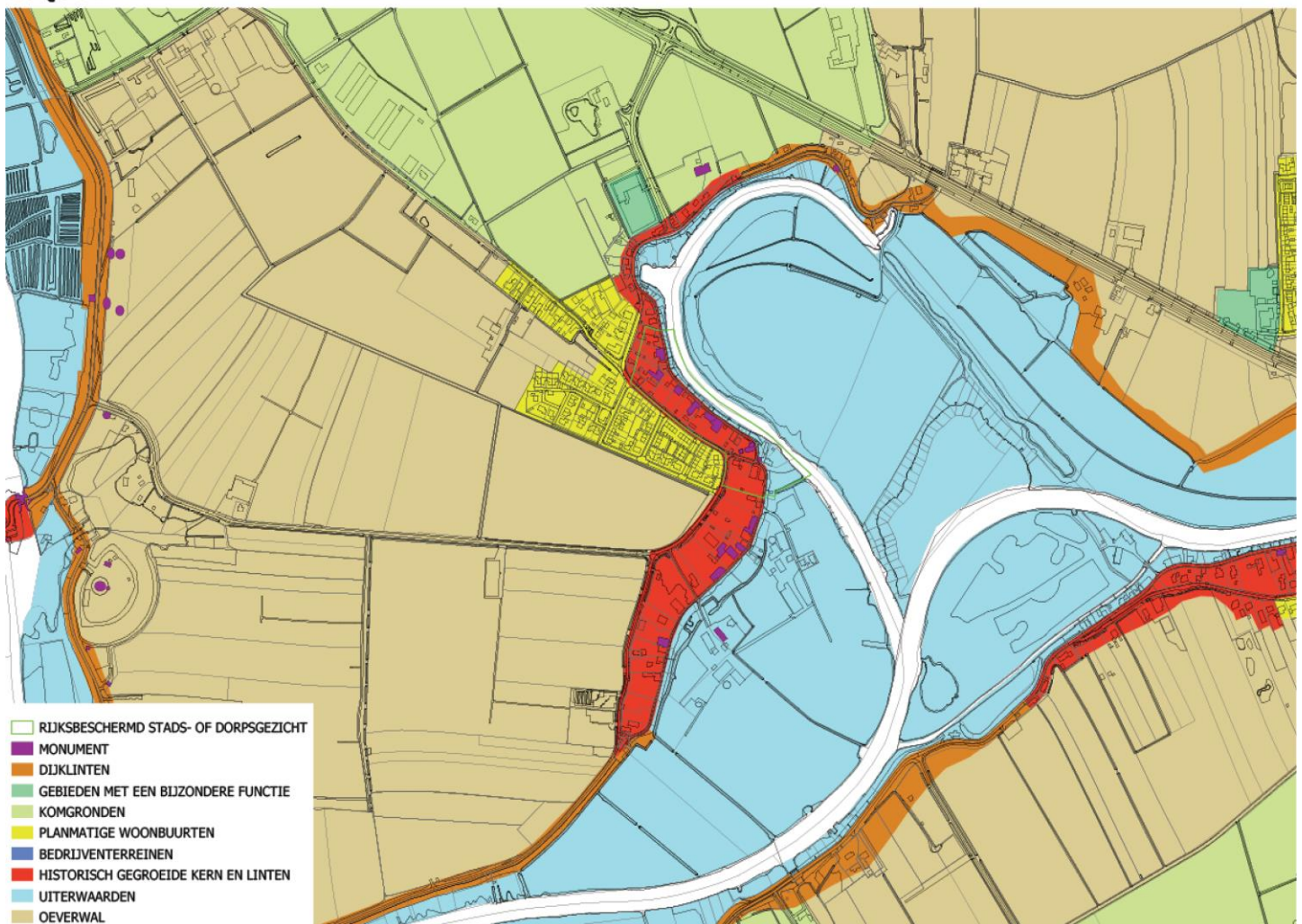
GELLICUM

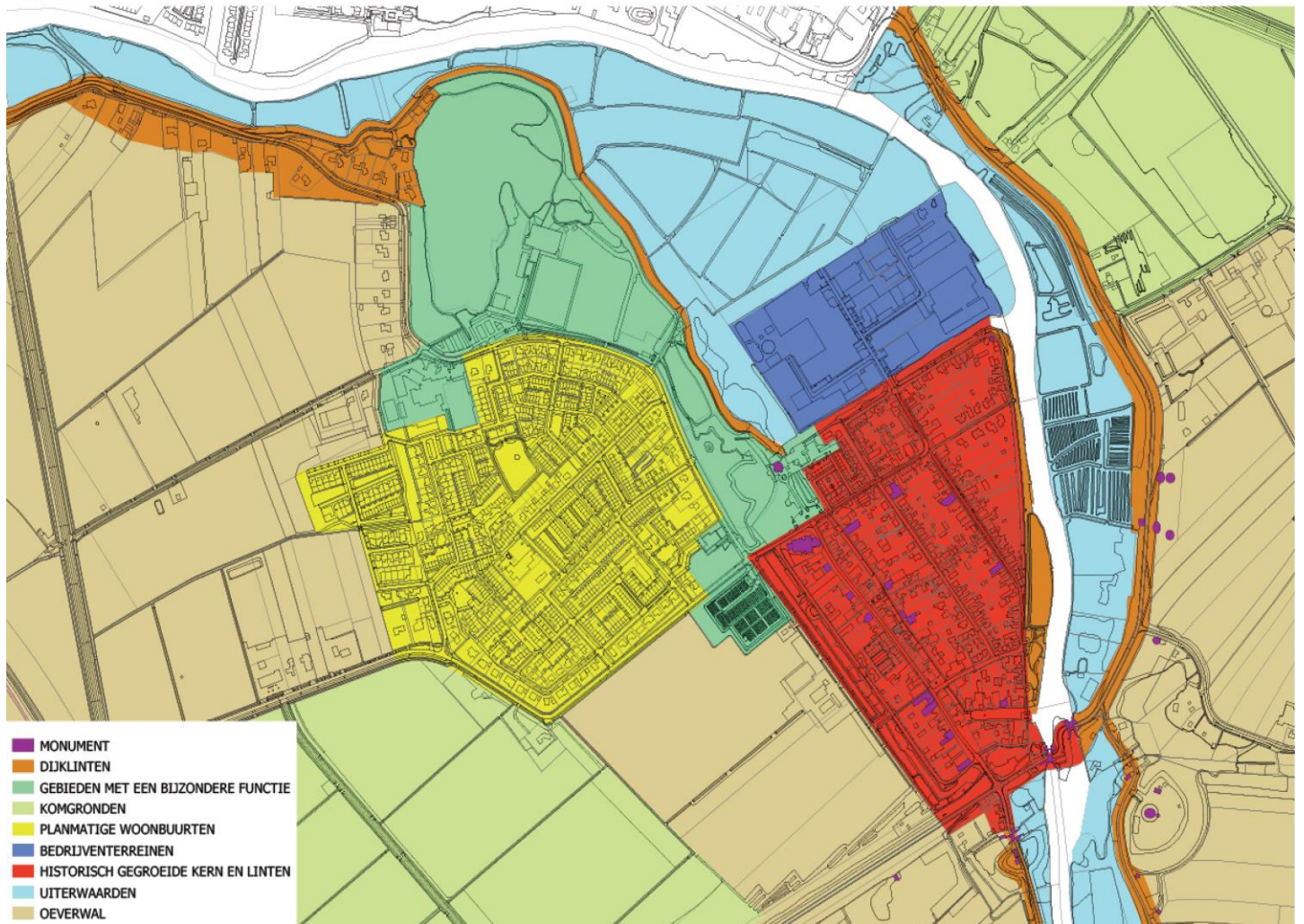
RHENYOY

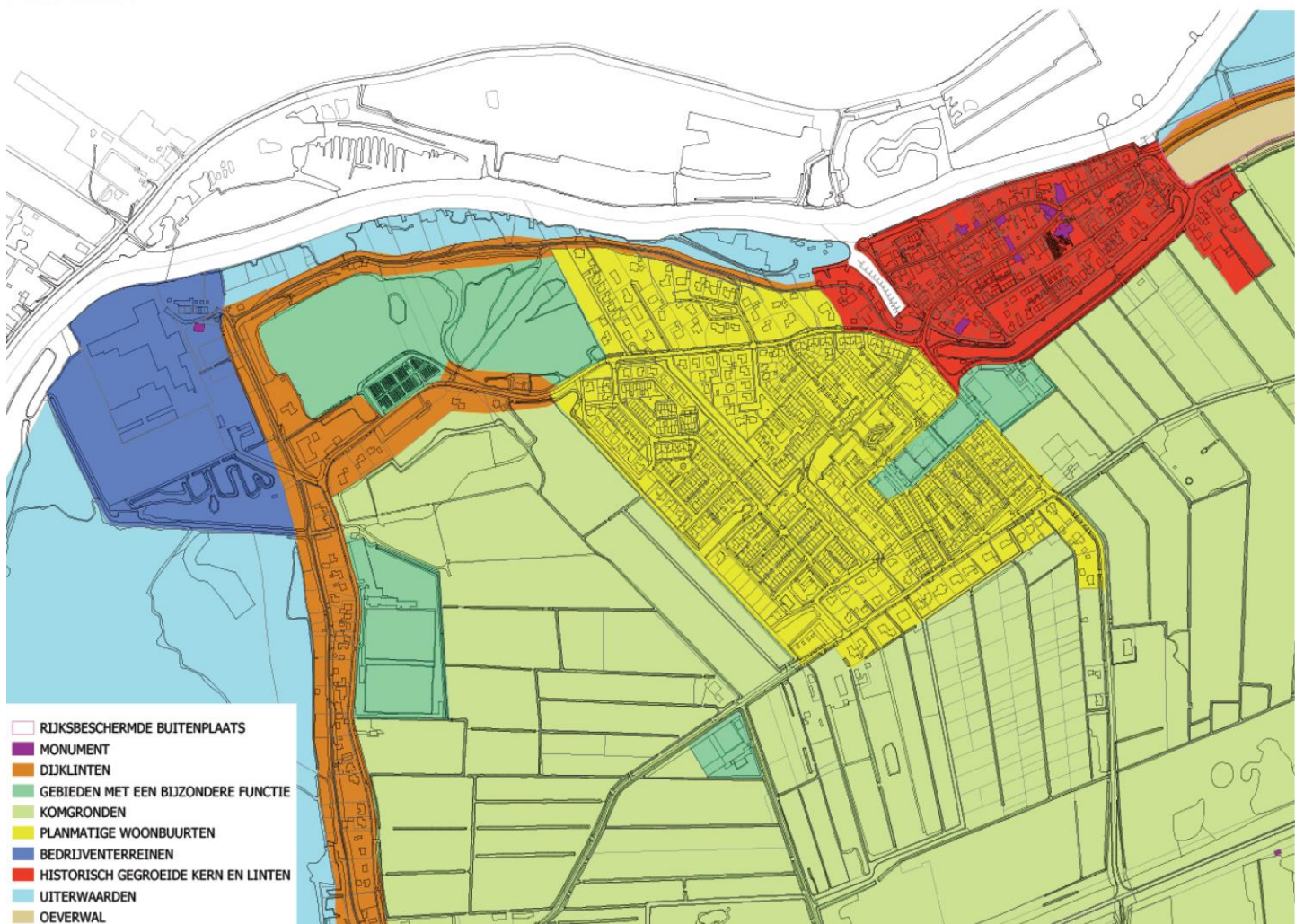
ACQUOY

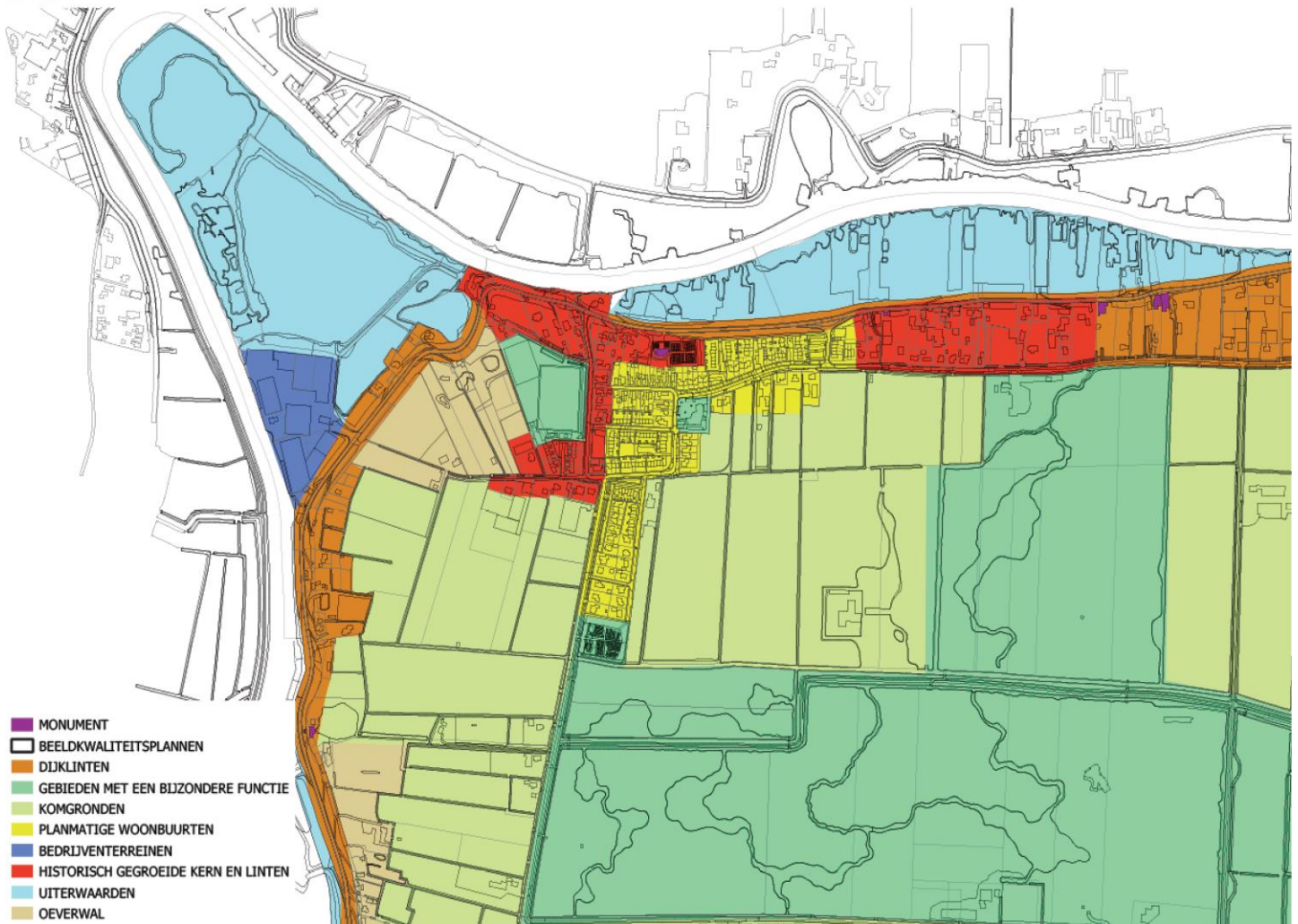
ASPEREN

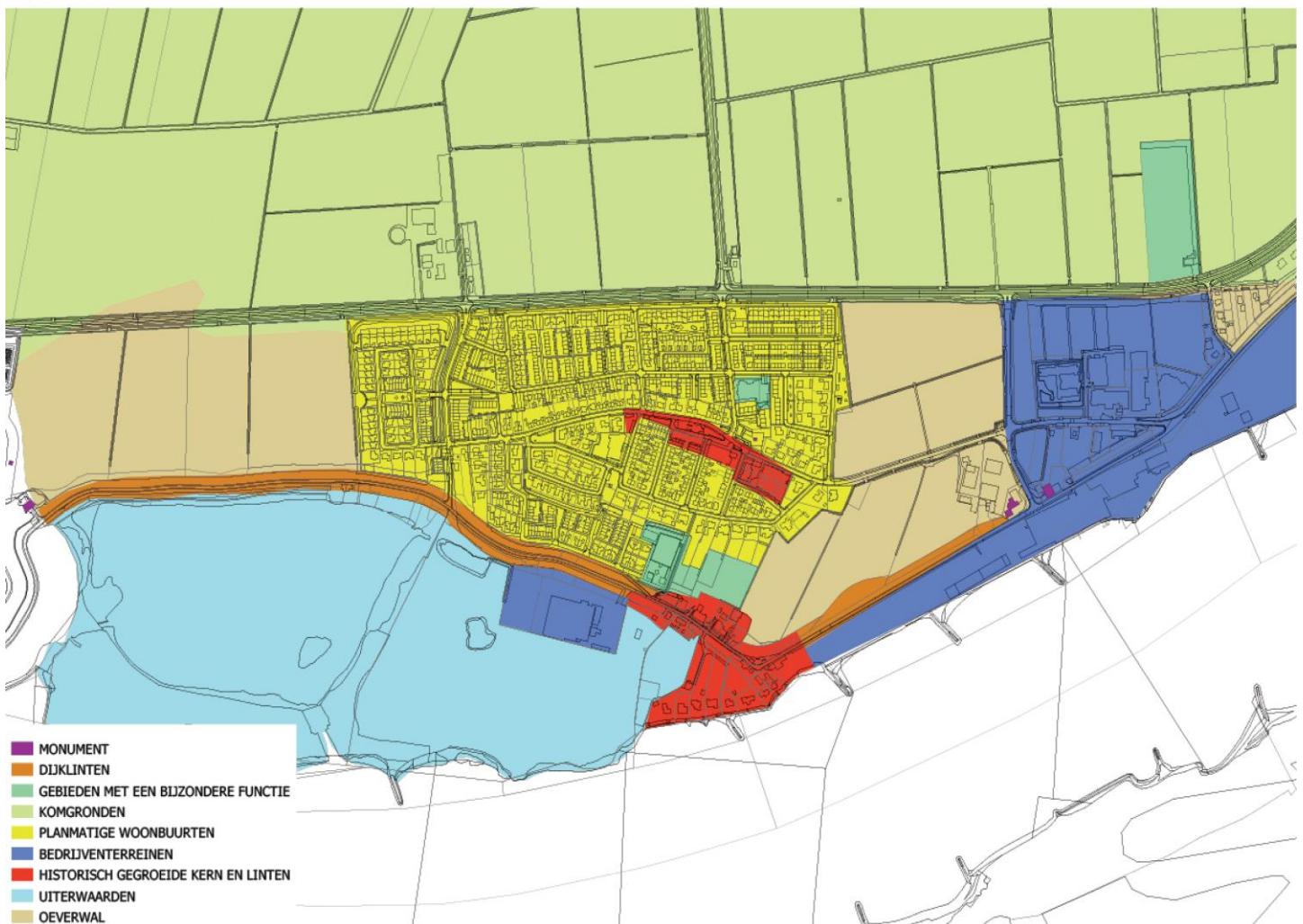
HEUKELUM

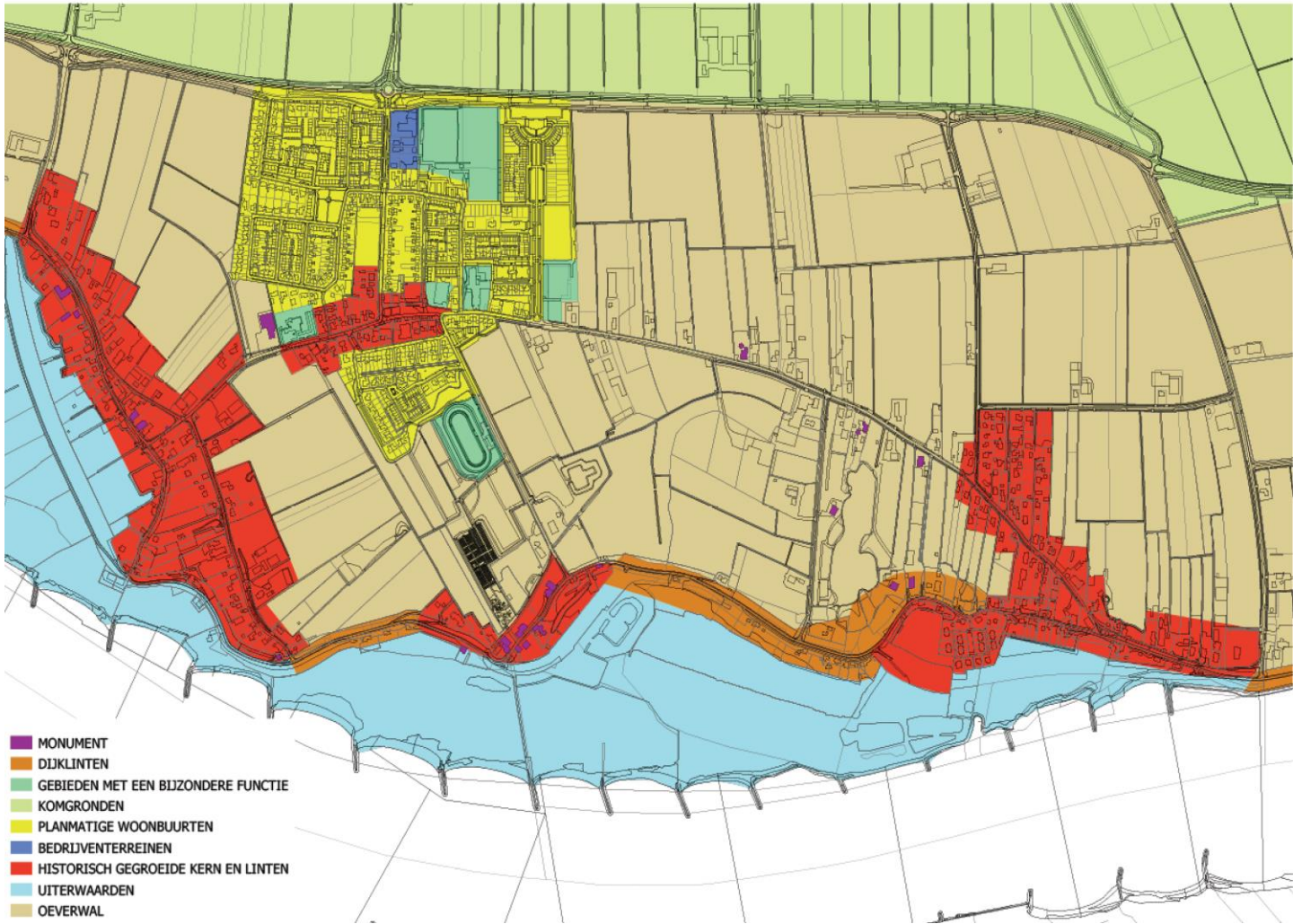
SPIJK

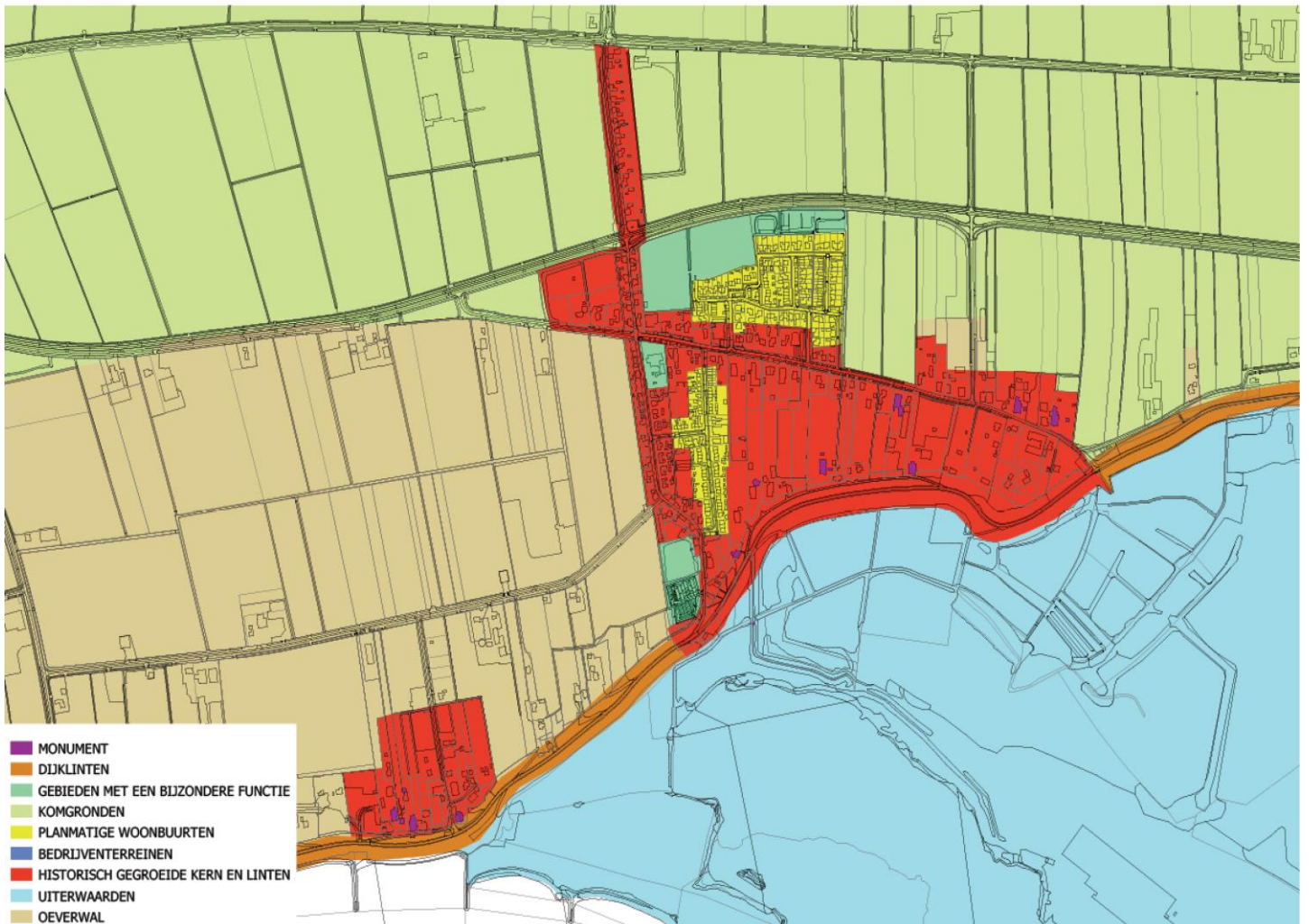
VUREN

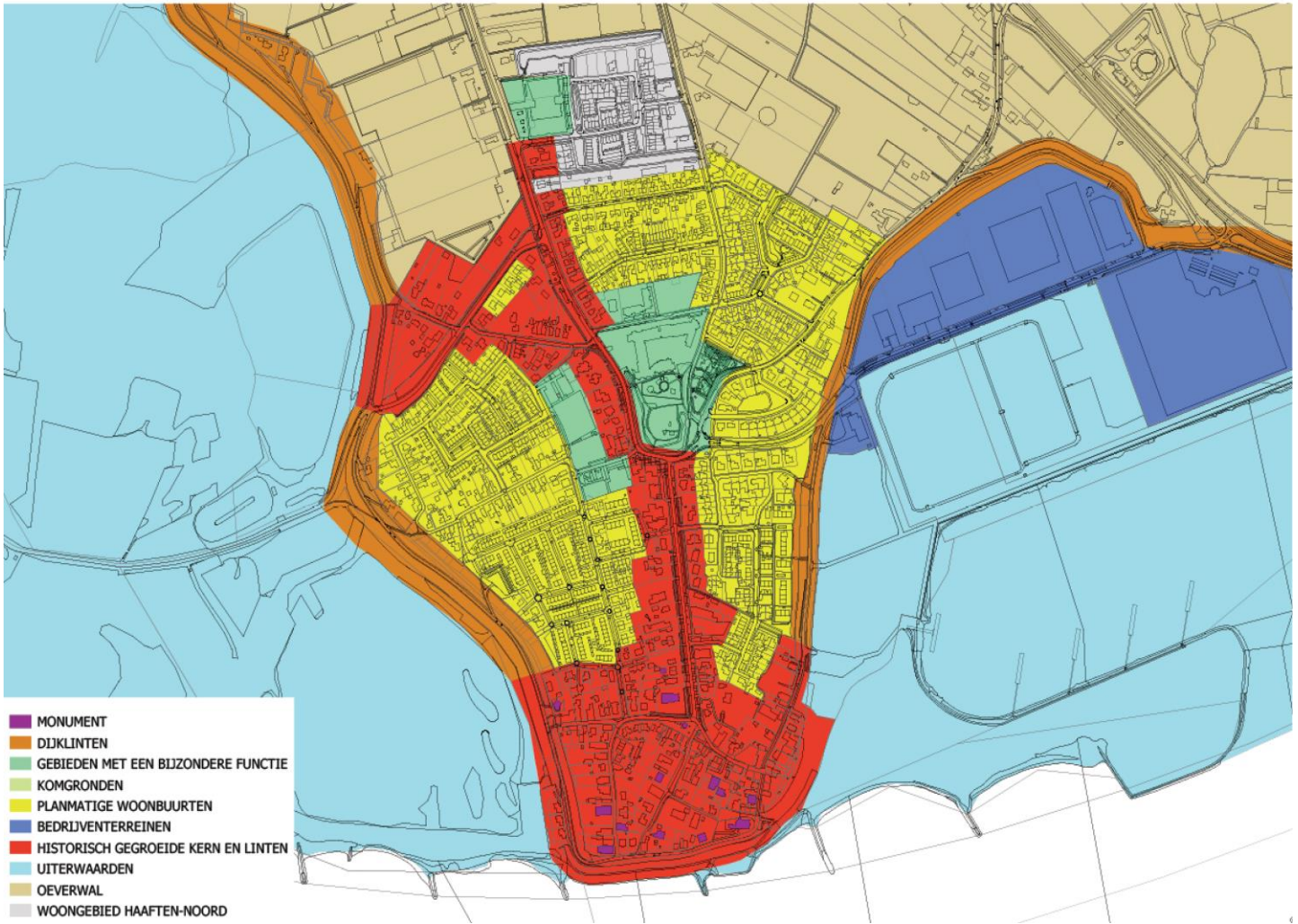
HERWIJNEN

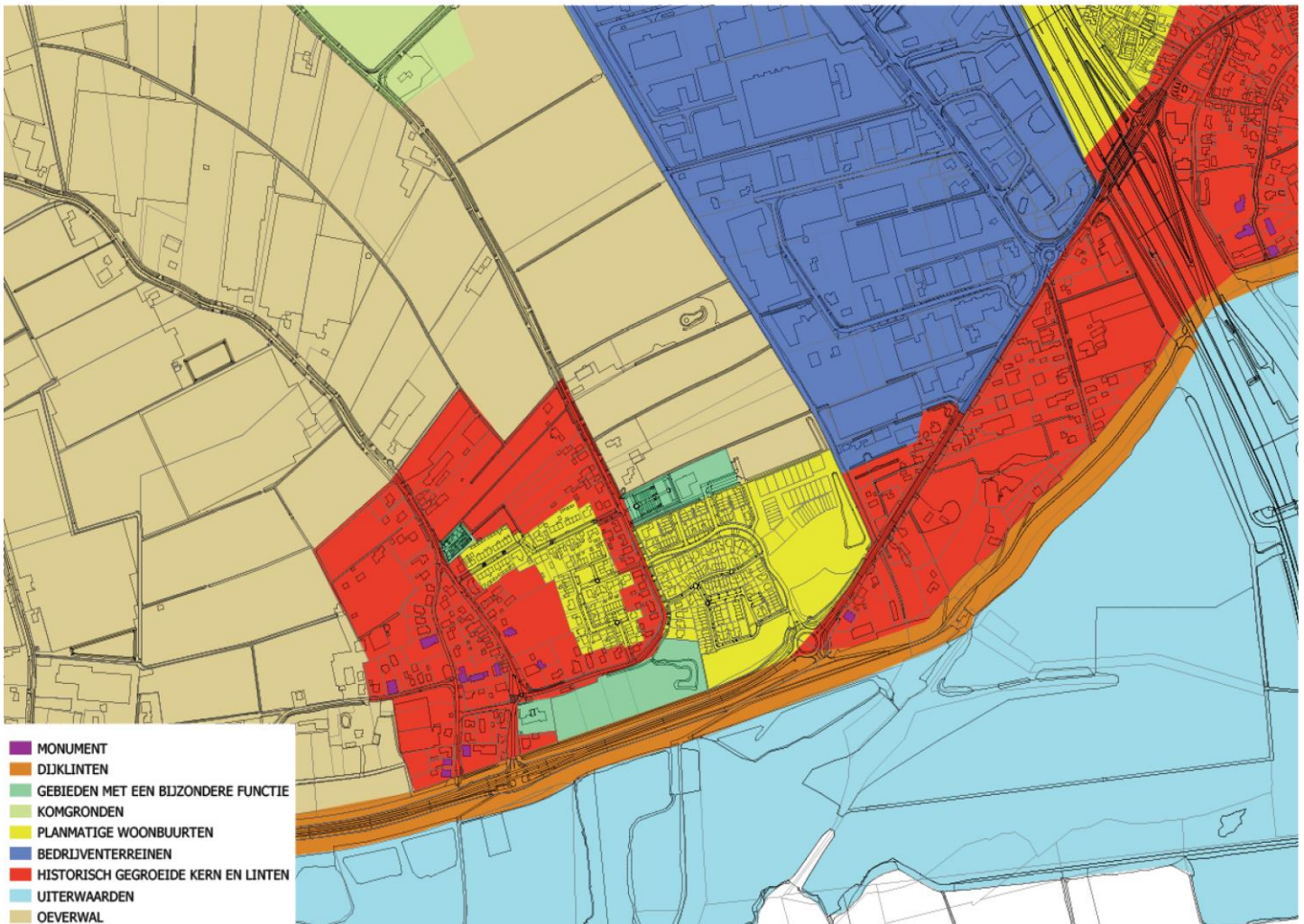
HELLOUW

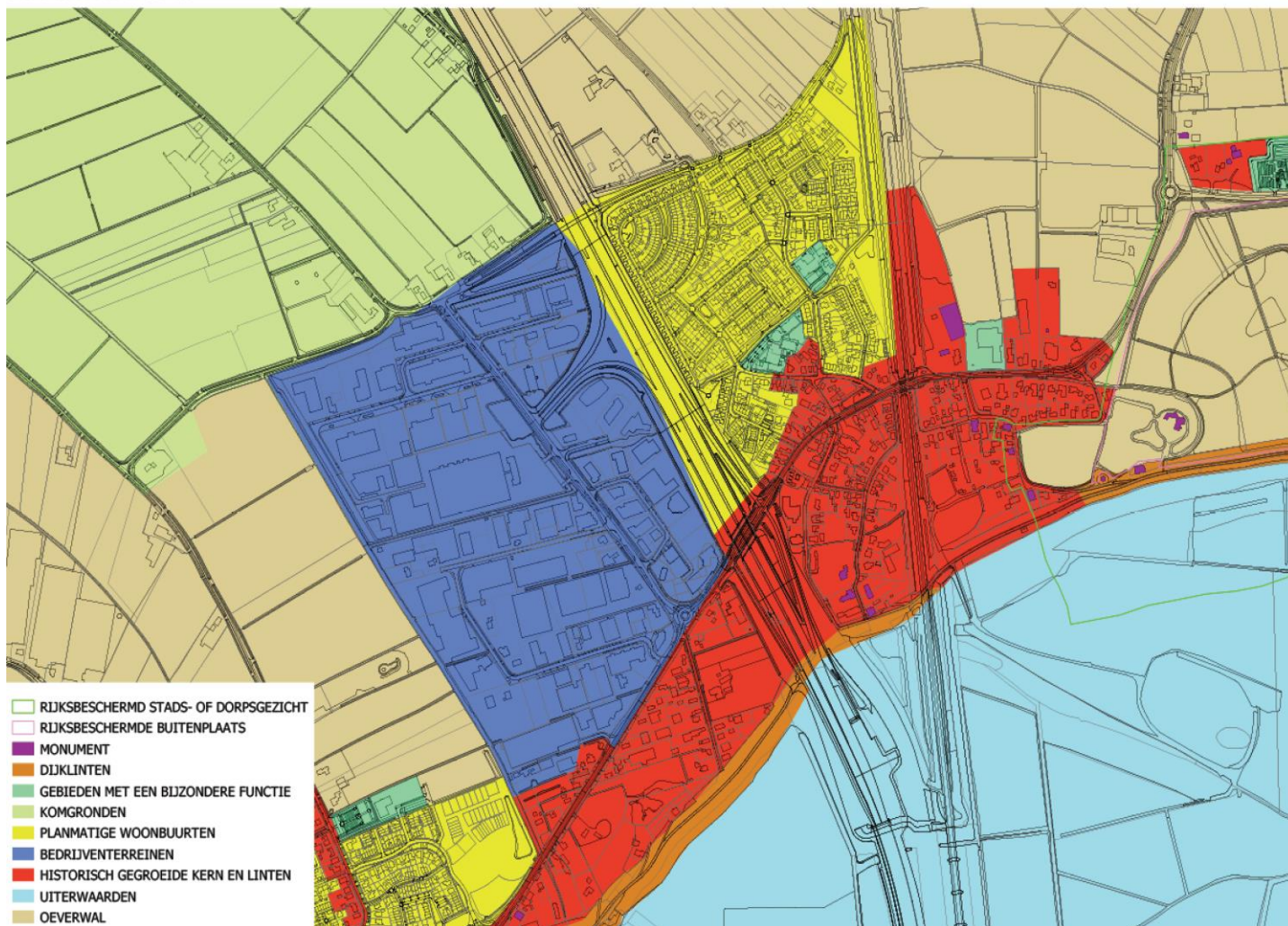
HAAFTEN

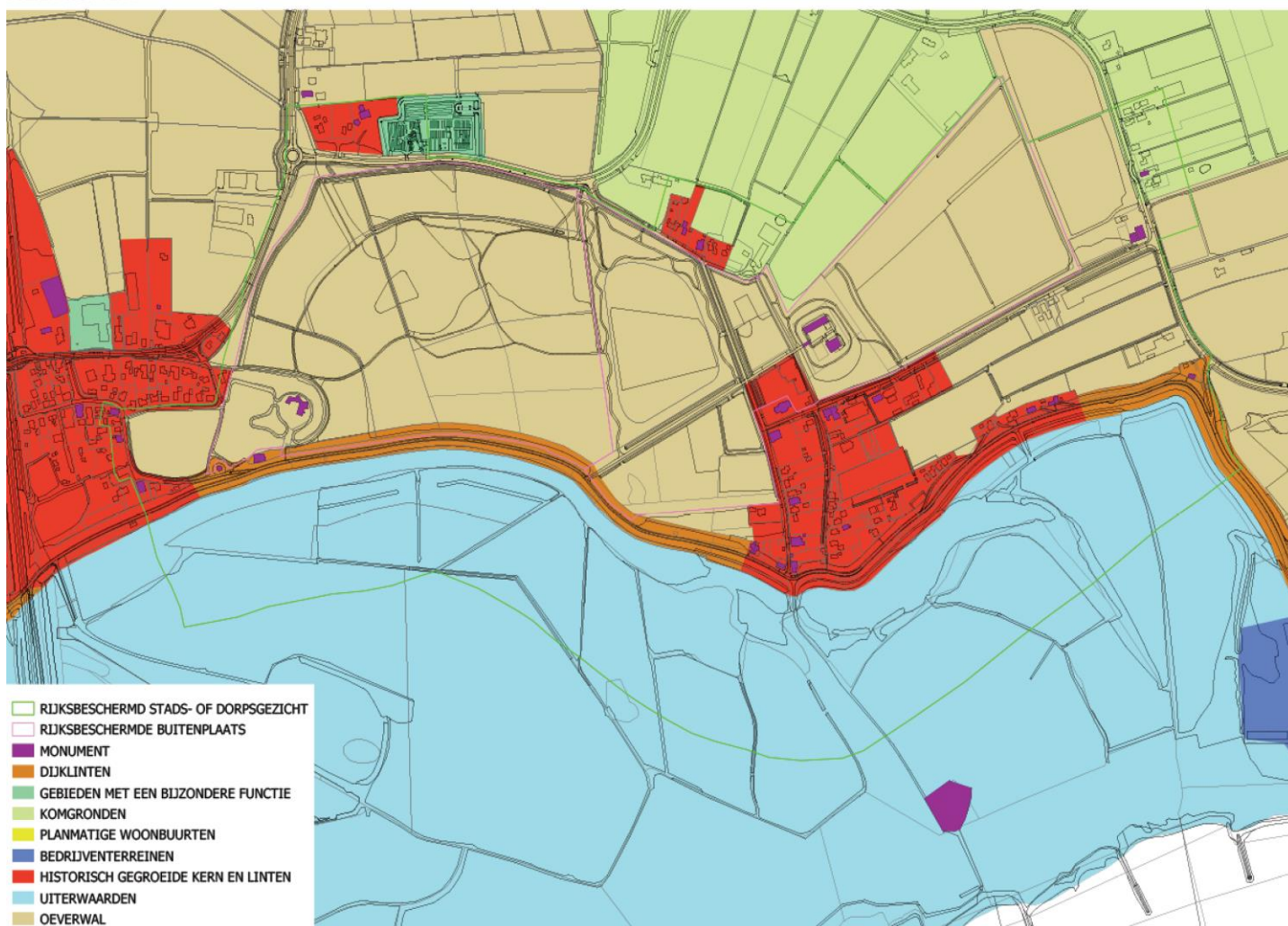
TUIL

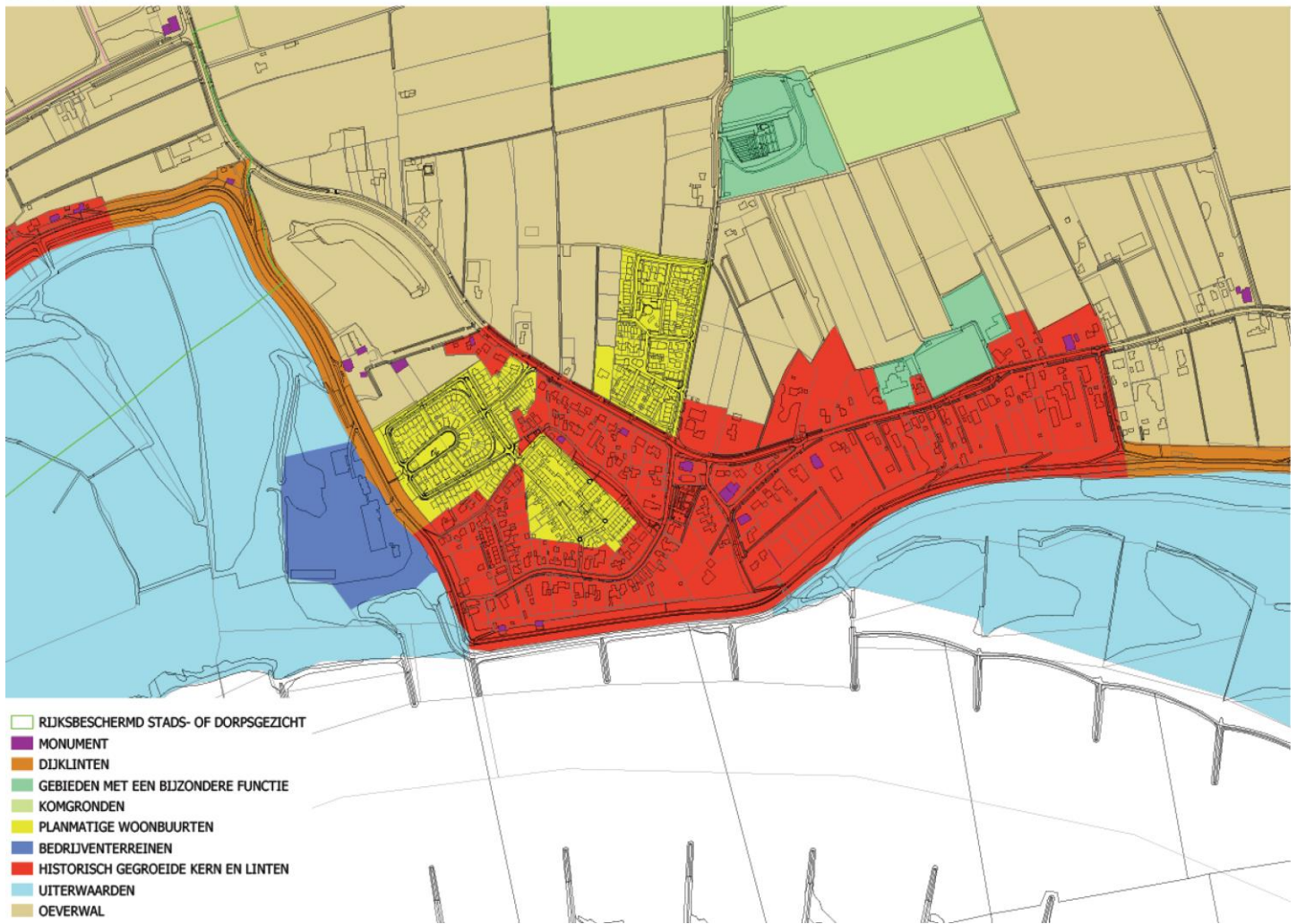
WAARDENBURG

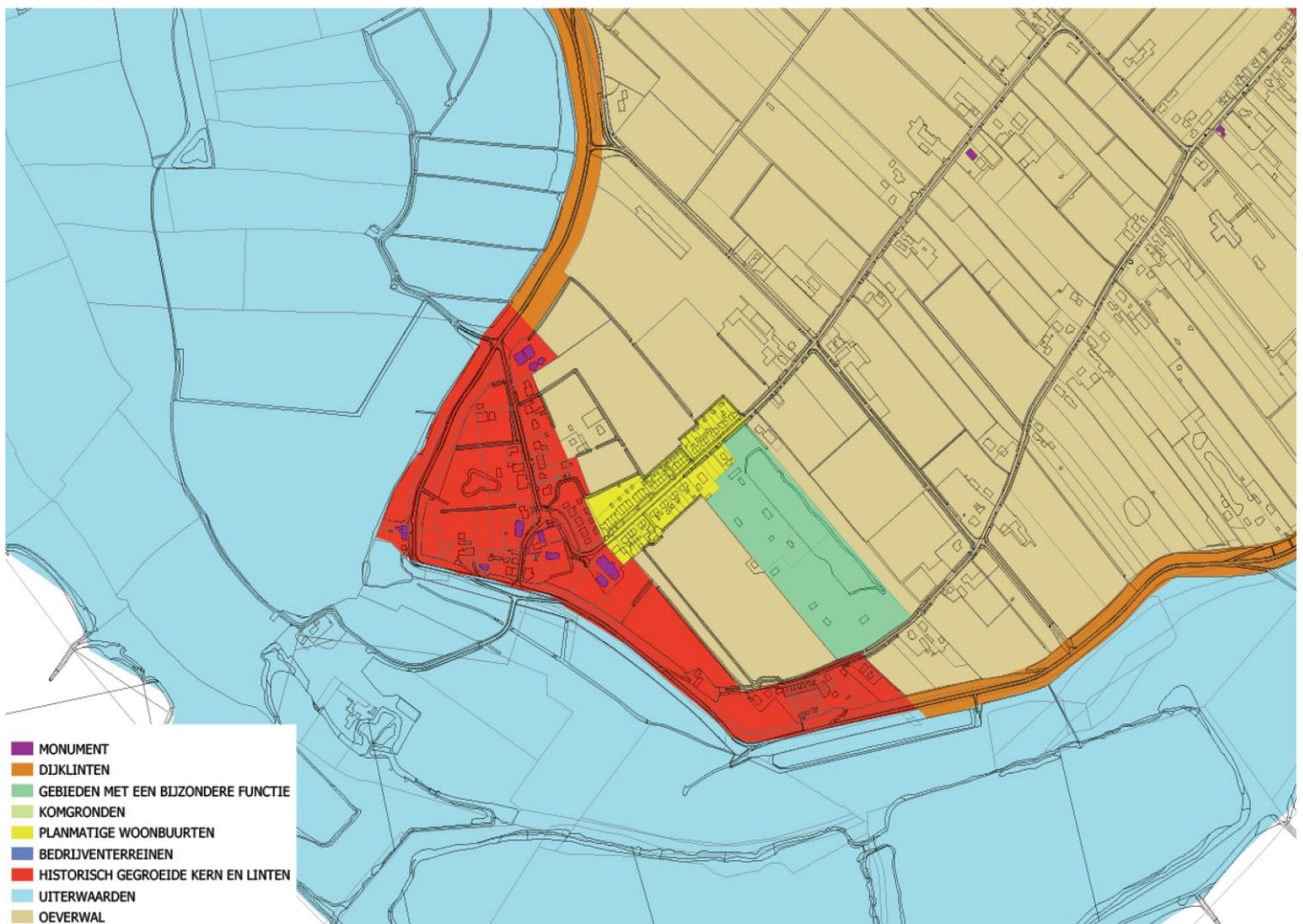
NEERIJNEN

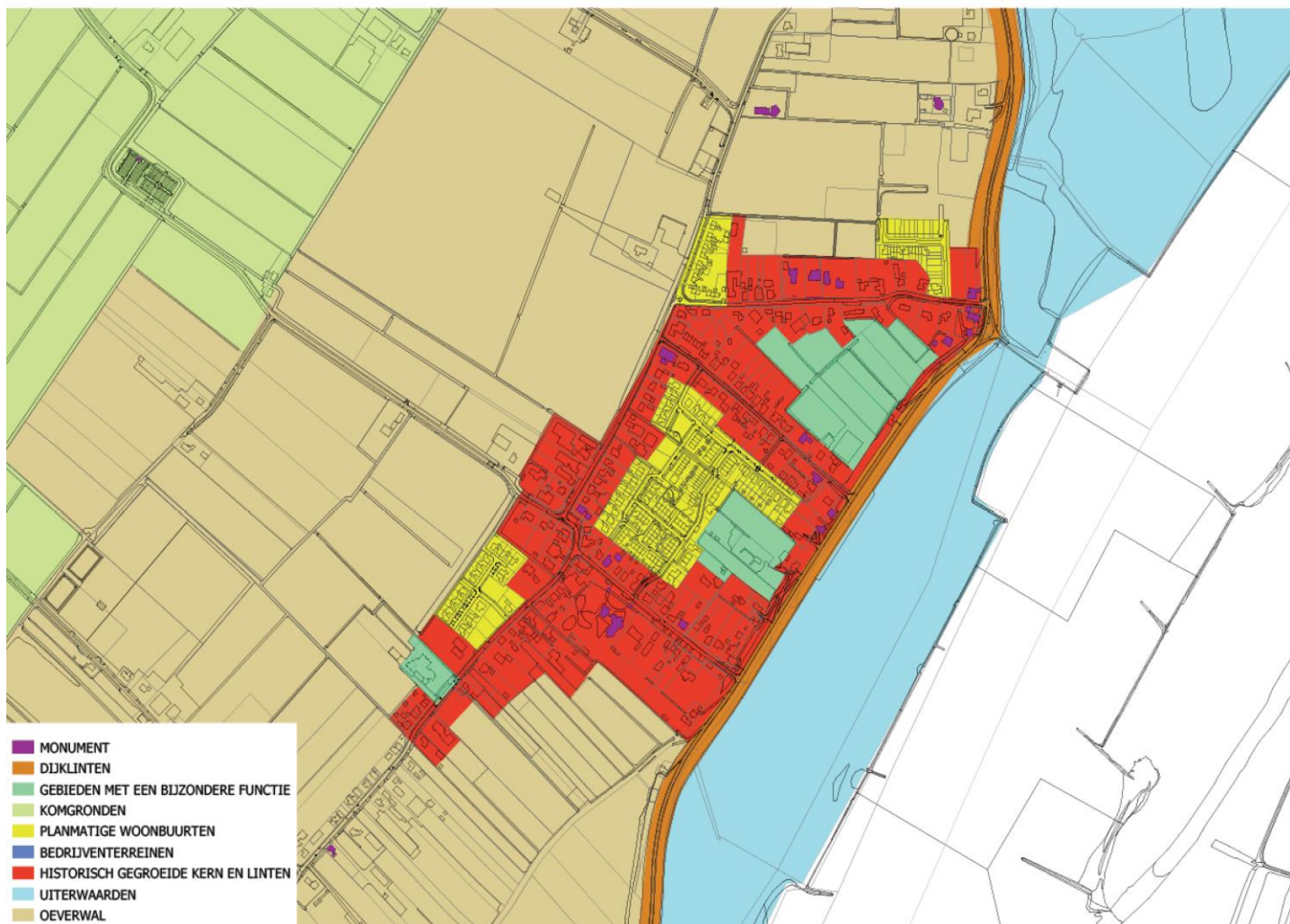
OPIJNEN

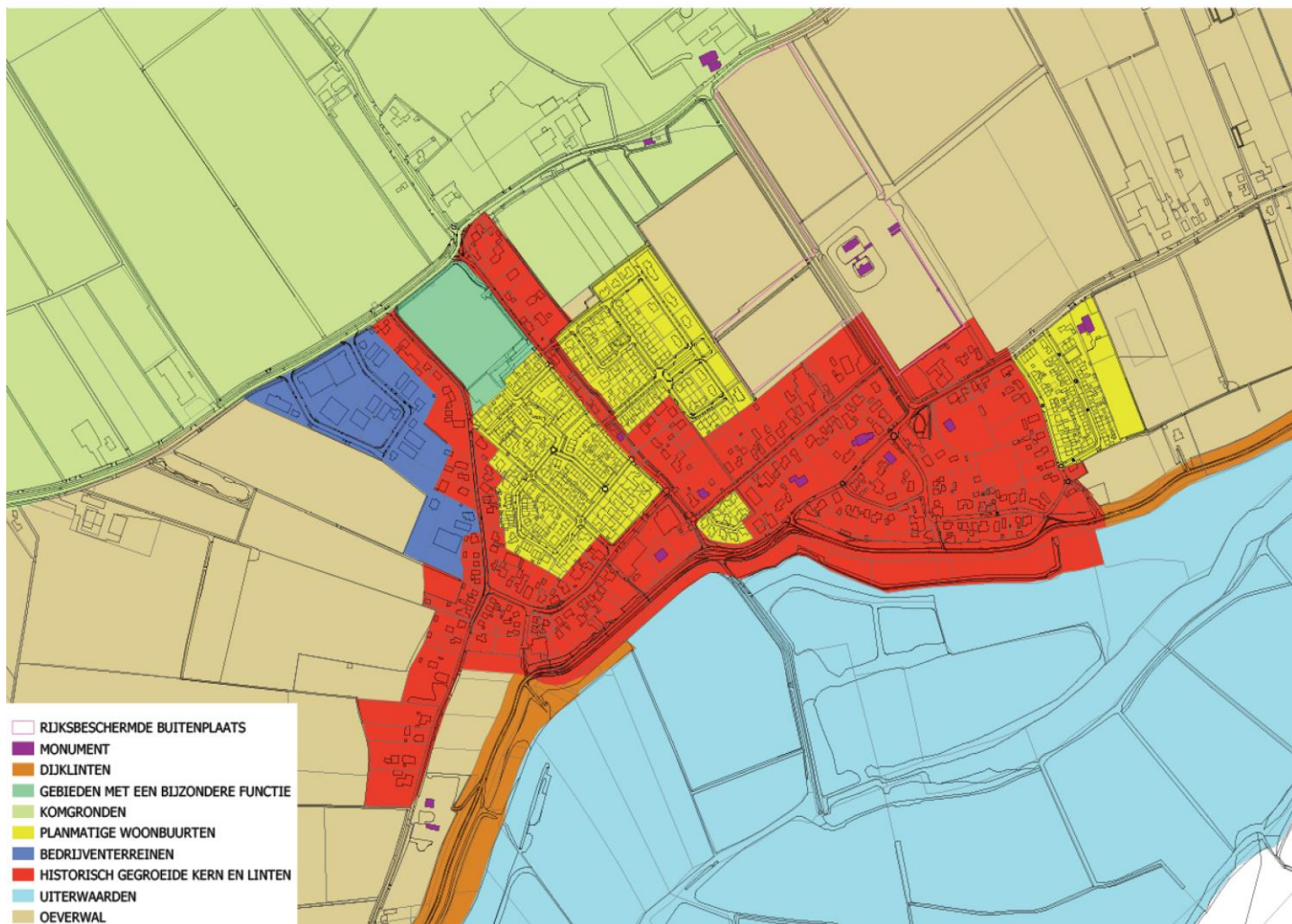
HEESSELT

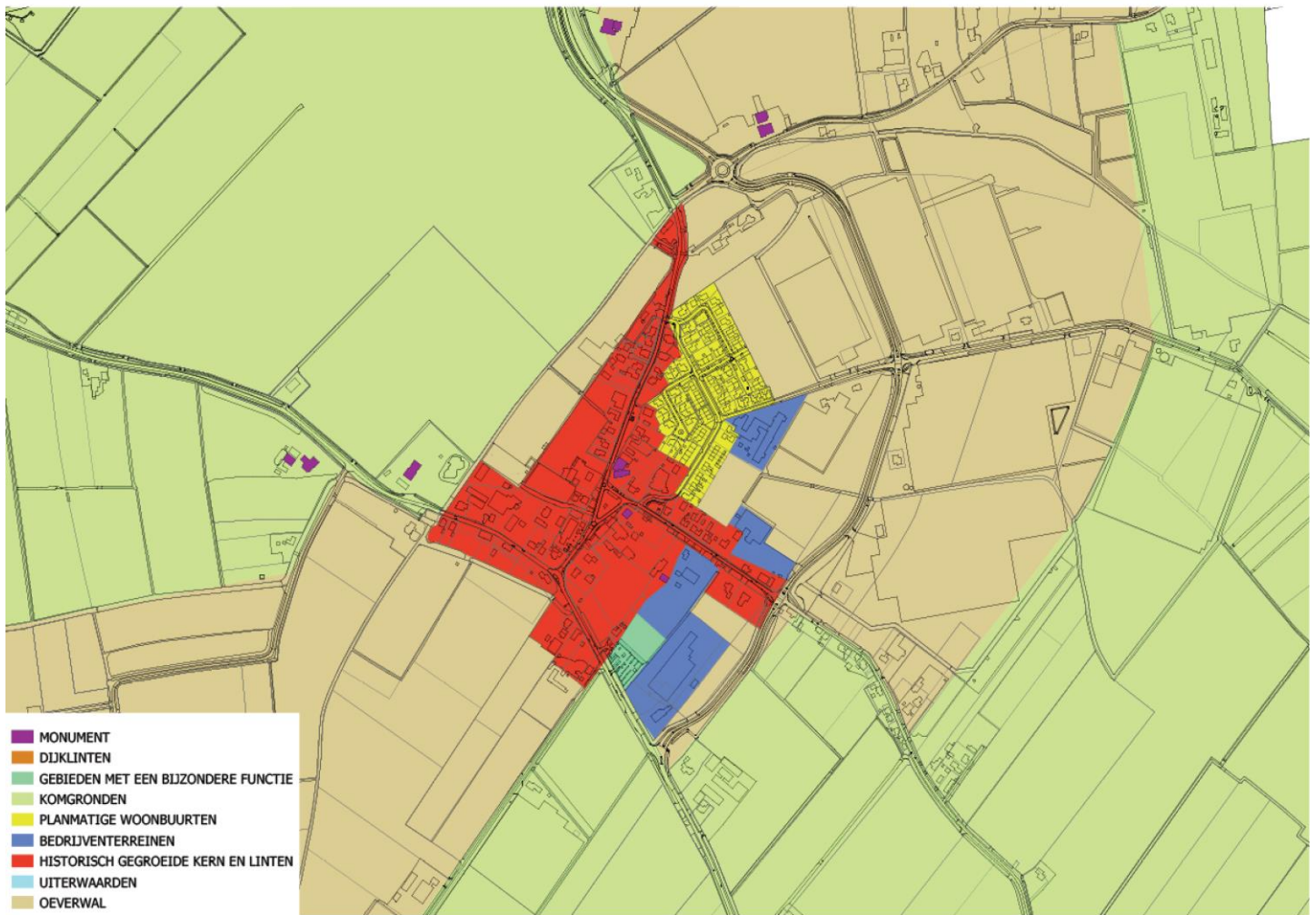

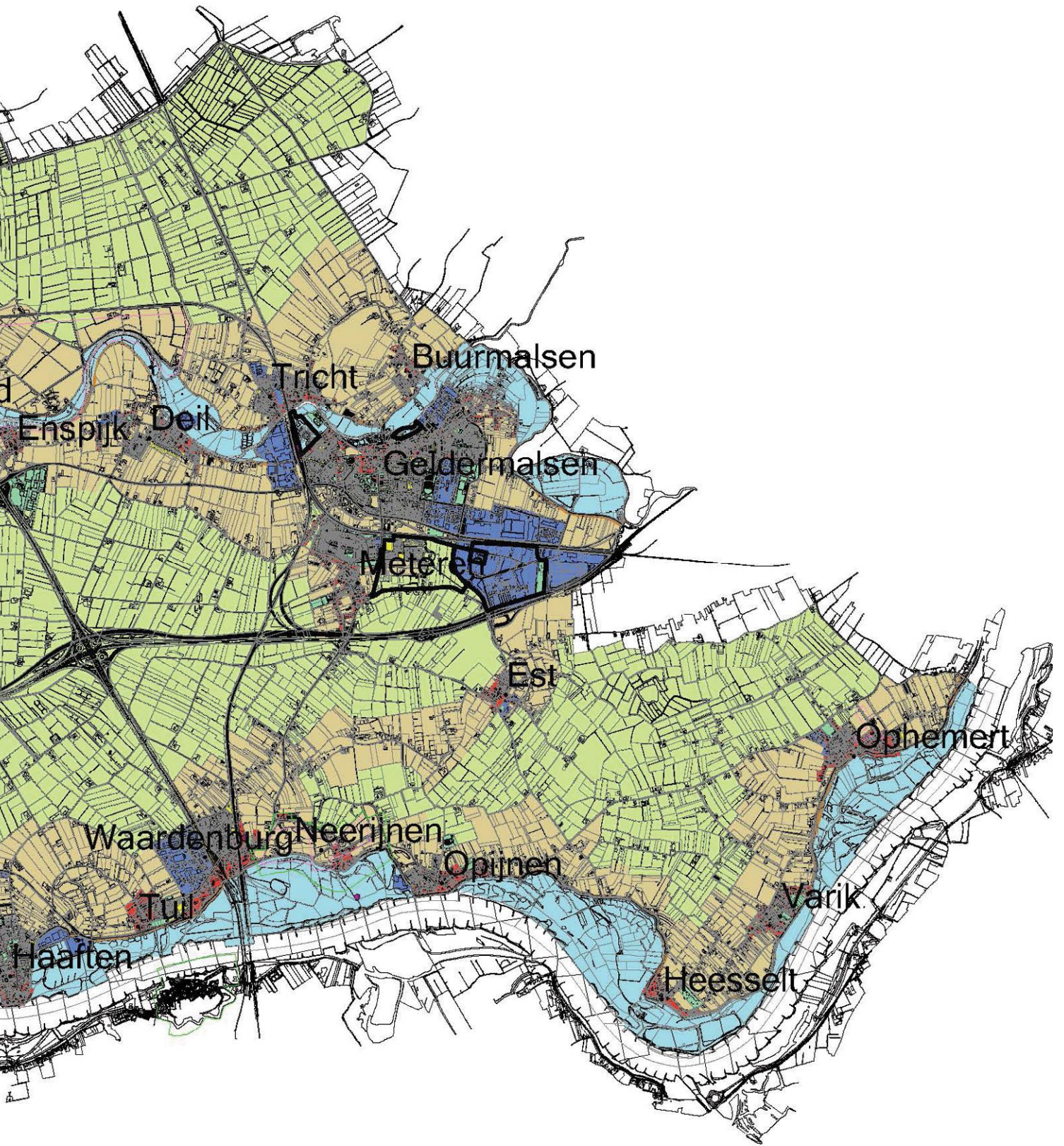
VARIK

OPHEMERT

BEGRIPPENLIJST

A

Aanbouwen: Grondgebonden toevoeging meestal van één bouwlaag aan een gevel van een gebouw.

Aangekapt: Met kap bevestigd aan dakvlak.

Aardtinten: Rood/bruine tinten.

Achteregevellijn: Denkbeeldige lijn die strak loopt langs de achtergevel van een gebouw tot aan de perceelsgrenzen

Achterkant: De achtergevel, het achtererf en het dakvlak aan de achterzijde van een gebouw; de zijgevel, het zijerf en het dakvlak aan de zijkant van een gebouw voor zover die zijde (zijdelings) niet gekeerd is naar de weg of het openbaar groen

Afdak: Hellend dak, hangend of op stijlen aangebracht tegen een gebouw of een muur, om als gedeeltelijke beschutting te dienen.

Afstemmen: In overeenstemming brengen met.

Antennedragers: Antennemast of andere constructie bedoeld voor de bevestiging van een antenne.

Antenne-installatie: Installatie bestaande uit een antenne, een antennedragers, de bedrading en de al dan niet in een techniekast opgenomen apparatuur, met de daarbij behorende bevestigingsconstructie.

Architectuurstijl: Architectuur of vormgeving uit een bepaalde periode of van een bepaalde stroming.

Asymmetrische kap: Zadeldak met twee ongelijke dakvlakken.

Authentiek: Overeenstemmend met het oorspronkelijke, origineel, eigen kenmerken dragend, oorspronkelijk.

B

Band: Horizontale versiering in de gevel in afwijkend materiaal, meestal natuursteen, kunststeen of baksteen

Bebouwing: Eén of meer gebouwen en/of andere bouwwerken.

Bescheiden: Niet de boventoon voerend of ondergeschikt aan.

Beschot: Houten bekleding van een muur, inwendig als een lambrisering, meestal niet tot de volle hoogte.

Bedrijfsbebouwing: Gebouwen ten behoeve van bedrijven zoals hallen, werkplaatsen en loodsen; hebben

meestal een utilitair karakter.

Behouden: handhaven, bewaren, in stand houden.

Belendende: Naastgelegen, (direct) grenzend aan.

Bijgebouwen: Grondgebonden gebouw meestal van één bouwlaag dat los van het hoofdgebouw op het erf of kavel staat; meestal bedoeld als schuur, tuinhuis of garage.

Blinde wand, muur of gevel: Gevel of muur zonder raam, deur of andere opening.

Boeiboord: Opstaande kant van een dakgoot of dakrand, meestal uitgevoerd in hout of plaatmateriaal.

Boerderij: Gebouw/gebouwen op een erf met een (oorspronkelijk) agrarische functie en het daarbij horende woonhuis.

Borstwering: Lage dichte muur tot borsthoogte.

Bouwblok: Een geheel van geschakelde bebouwing.

Bouwstijl: Architectuur of vormgeving uit een bepaalde periode of van een bepaalde stroming.

Bouwen: Het plaatsen, het geheel of gedeeltelijk oprichten, vernieuwen of veranderen of het vergroten van een bouwwerk.

Bouwlaag: Een horizontaal deel van een gebouw dat bestaat uit één of meer ruimten waarbij de bovenkanten van de afgewerkte vloeren van twee aan elkaar grenzende ruimten niet meer dan 1,5 m in hoogte verschillen. Opm.: ieder horizontaal gedeelte van een gebouw met een hoogte groter dan 1,5 m moet gezien worden als een aparte bouwlaag.

Bouwperceel: Een aaneengesloten terreinoppervlak, waarop krachtens het plan een zelfstandige, bij elkaar behorende bebouwing is toegestaan.

Bouwwerk: Algemene benaming voor alle soorten gebouwde objecten.

Bovenbouw: Bovenste, uit een oogpunt van gebruik meestal belangrijkste gedeelte van een gebouw, meestal in tegenstelling tot de onderbouw, het dragende gedeelte, fundament.

Bungalow: Meestal vrijstaande woning waarvan alle vertrekken op de begane grond zijn gesitueerd.

C

Carport: Afdak om de auto onder te stallen, meestal bij of grenzend aan een woning.

Classicisme: Stroming in de bouwkunst, bouwstijl.

Conformeren: Zich voegen naar, gelijkvormig maken, aanpassen aan, afstemmen op.

Context: Omgeving, situatie, geheel van omringende ruimtelijke kenmerken.

Contrasteren: Een tegenstelling vormen.

CRK: Commissie Kwaliteitsgids

D

Dak: Overdekking van een gebouw of onderdeel ervan, bestaande uit één of meer hellende vlakken (schilden) of uit een horizontaal vlak.

Dakafdekking: Vlak of hellend dak van een gebouw, waarop dakbedekking is aangebracht.

Dakhelling: De hoek van het dakvlak.

Dakkapel: Ondergeschikte toevoeging aan een dakvlak, vooral bedoeld om de lichttoevoer te verbeteren en het bruikbaar woonoppervlak te vergroten.

Daknok: Hoogste punt van een schuin dak. Horizontale snijlijn van twee dakvlakken, de hoogste lijn van het dak

Dakopbouw: Een toevoeging aan de bouwmassa door het verhogen van de nok of dakrand van het dak, die het silhouet van het oorspronkelijke dak verandert.

Dakraam: Raam in een dak.

Daktrim: Afwerking bovenzijde dakrand ten behoeve van waterkering.

Dakvlak: Een vlak van het dak/kap.

Dakvoet: Laagste punt van een schuin dak. Het snijpunt van de daklijn en de onderliggende gevellijn.

Damwandprofiel: Metalen beplatingmateriaal met een damwandprofilering.

Detail: Ontmoeting/aansluiting van verschillende bouwdelen zoals gevel en dak of gevel en raam.

Detailering: Uitwerking, weergave van de verschillende onderdelen c.q. aansluitingen.

Diversiteit: Verscheidenheid,

afwisseling, variatie.

Drager en invulling: De drager is de constructie van een gebouw, waaraan de invulling is toegevoegd om te beschermen tegen weer en wind (heeft vooral betrekking op gebouwen uit de jaren vijftig en zestig, waarbij het verschil tussen drager en invulling werd gebruikt om de woning in een groot gebouw of rij huizen te onderscheiden).

E

Ensemble: Architectonisch en stedenbouwkundig compositorisch geheel.

Erf: al dan niet bebouwd perceel of een gedeelte daarvan dat direct is gelegen bij een gebouw en dat in feitelijk opzicht is ingericht ten dienste van het gebruik van dat gebouw, en, voor zover een bestemmingsplan van toepassing is, de bestemming deze inrichting niet verbied.

- **Voorerf:** gedeelte van het erf dat aan de voorzijde van het gebouw is gelegen

- **Achtererf:** gedeelte van het erf dat aan de achterzijde van het gebouw is gelegen

- **Zijerf:** gedeelte van het erf dat aan de zijkant van het gebouw is gelegen

Eerste verdieping: Tweede bouwlaag van de woning of het woongebouw, een souterrain of kelder niet daaronder begrepen.

Erker: Kleine toevoeging van meestal één bouwlaag aan de gevel van een gebouw, op de begane grond meestal uitgevoerd in metselwerk, hout en glas.

Esthetische kwaliteit: blijk geven van een zekere schoonheid

F

Flat: Groot gebouw met meerdere verdiepingen/woonlagen. De appartementen in de flat zijn meestal gelijkvloers en worden op hun beurt flat/flatjes genoemd.

G

Galerij: Gang aan de buitenkant van een (flat)gebouw die toegang verschaft tot de afzonderlijke woningen.

Gatengevel: gevel opgetrokken uit één materiaal (overwegend al dan niet gepleisterd metselwerk) waarin ramen zich als gaten manifesteren.

Gebouw: Elk bouwwerk, dat een voor mensen toegankelijke, overdekte, geheel of gedeeltelijk met wanden omsloten ruimte vormt.

Gebouwtype: Geheel van karakteristieke kenmerken en

eigenschappen die gemeenschappelijk zijn aan een groep van gebouwen, waardoor deze zich onderscheiden van anderen.

Gebouwtypologie: Gebouwen ingedeeld in een groep op basis van één of meer overeenkomstige kenmerken

Gepotdekseld: Horizontaal gedeeltelijk over elkaar vallende gevelbeplating (oorspronkelijk houten planken).

Gevel: Verticaal scheidingsvlak van een gebouw tussen buiten en binnen.

(Gevel)geleding: Onderverdeling van de gevel in kleinere vlakken. Verticale, horizontale of figuratieve indeling van de gevel door middel van gevelopeningen, metselwerk, verspringingen of andere gevelkenmerken en -detailleringen.

Gevelmakelaar: Decoratieve bekroning van een geveltop.

Goot: Waterafvoer, veelal tussen gevel en dakvlak.

Gootklos: Zie klossen.

Gootlijn: Veelal horizontale lijn die een goot of meerdere goten aan de gevel vormen.

H

Hoekaanbouw: Grondgebonden toevoeging meestal van één bouwlaag aan de hoek van een gebouw.

Hoek- en kilkeper: snijlijn van twee aansluitende dakvlakken.

Hoofdgebouw: Een gebouw, dat op een bouwperceel door zijn constructie of afmetingen als belangrijkste bouwwerk valt aan te merken

Hoofdmateriaal: Belangrijkste zichtbare materiaal van gevel en dak.

I

Individueel bebouwingskarakter: ieder gebouw afzonderlijk een eigen karakter

Industriebouw: Bebouwing met een industriële bestemming.

Installatie: set van beeld- en/of geluidsapparatuur, het aanbrengen van technische toestellen (montage) en/of deze toestellen zelf

K

Kap: Samenstel van houten, ijzeren of betonnen onderdelen dat de dakbedekking draagt.

Kavel: Grondstuk, kadastrale eenheid.

Keper: Snijlijn van twee aansluitende dakvlakken.

Kern: Veelal kleinschalig stedelijk gebied, ook wel centrum van een dorp of stad.

Kernkwaliteiten: onderscheidende en positief beoordeelde aspecten van een deelgebied

Klossen: Uit de muur stekende houten of gemetselde blokjes ter ondersteuning van uitstekende onderdelen van een gebouw zoals dakgoten.

Koofbord: Gebogen vlak dat de overgang vormt van en vlakke zoldering of vlak plafond naar de muur.

Kop: In het algemeen gebruikt om de smalle kant van een rechthoekige vorm aan te duiden, bijvoorbeeld bij een gebouw.

L

Lak: Afwerklaag van schilderwerk.

Landschappelijke waarde: De aan een gebied toegekende waarde, gekenmerkt door het waarneembare deel van het aardoppervlak, dat wordt bepaald door de onderlinge samenhang en beïnvloeding van (niet levende en levende) natuur.

Latei: Draagbalk boven gevelopening.

Lessenaarsdak: Dak met één hellend, niet onderbroken, dakvlak.

Leefbaarheid: De gebruiks- en belevingswaarde van een wijk of buurt c.q. de mate waarin het aantrekkelijk is om er te wonen of te werken

Lichtkoepel: Raamconstructie meestal in een plat dak, in de vorm van een koepel.

Lijst: Een meestal versierde en geprofileerde rand als bekroning van de bovenzijde van een gevel. Kroonlijst, gootlijst.

Lineair: Rechthoekig, langgerekt.

Lint(bebouwing): Langgerekte lijn van (veelal vrijstaande) bebouwing langs een weg of waterverbinding.

Luifel: afdak buiten tegen de muur van een gebouw aangebracht en verder niet ondersteund, meestal boven een deur, raampartij of gehele pui.

M

Maaiveld: Bovenzijde van het terrein dat een bouwwerk omgeeft, de grens tussen grond en lucht, de gemiddelde hoogte van het terrein, grenzend aan de gevels, op het tijdstip van de aanvraag om bouwvergunning.

Mansardekap: Een dak met aan twee zijden onder een stompe hoek geknikt of gebroken dakvlak.

Markante stedenbouwkundige

ruimte: ruimte die opvalt door bepaalde kenmerken

Markies: Opvouwbaar zonnenscherm.

Massa: Zichtbaar volume van bebouwing.

Materialisering: de middelen waarmee gebouw of openbare ruimte wordt vormgegeven.

Metselverband: Het zichtbare patroon van metselwerk.

Middenstijl: Verticaal deel in het midden van een deur- of raamkozijn.

M.I.P.: Het Monumenten Inventarisatie Project, afgekort M.I.P., is een landelijk project van de Nederlandse Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed dat tussen 1986 en 1995 werd uitgevoerd met als doel om per gemeente de waardevolle gebouwen en andere monumenten in woord en beeld te beschrijven, zodat er meer zicht kwam op monumentenzorg en cultuurgeschiedenis.

Monument: Aangewezen onroerend goed als bedoeld in artikel 3 van de Monumentenwet 1988, zoals deze luidt op het tijdstip van het in ontwerp ter inzage leggen van het ontwerp van dit plan.

Muurdam: Op de erfgrans aan de gevel gemetselde muur.

N

Natuurlijke waarde: De aan een gebied toegekende waarde, gekenmerkt door geologische, geomorfologische, bodemkundige en biologische elementen, zowel afzonderlijk als in onderlinge samenhang.

Negge: Het vlak c.q. de maat tussen de buitenkant van de gevel en het kozijn.

O

Omgevingskarakteristiek: de authenticiteit van de bebouwing

Omgevingsvergunning: Eén geïntegreerde vergunning voor bouwen, wonen, monumenten, ruimte, natuur en milieu. Basis hiervoor vormt de Wabo, art. 2.1

Ondergeschikt: Voert niet de boventoon.

Onderbouw: Het onderdeel van een gebouw; heeft meestal betrekking op de begane grond van een huis met

meerdere verdiepingen.

Ontsluiting: De toegang tot een gebouw, gebied of een terrein.

Ontwerpconcept: plan hoe je het gebouw gaat maken

Oorspronkelijk: Origineel, aanvankelijke vorm, authentiek.

Oorspronkelijke gevel: Gevel van een gebouw zoals deze nieuw is gebouwd.

Openbaar groen: Met het openbaar groen wordt bedoeld hetgeen daaronder in het normale spraakgebruik wordt verstaan, zoals parken plantsoenen en speelveldjes, die het gehele jaar (of een groot deel van het jaar) voor het publiek toegankelijk zijn. Een weiland, bos of water kan in dit verband niet worden aangemerkt als openbaar groen.

Openbare ruimte: In functioneel opzicht: ruimte die openbaar toegankelijk is en als zodanig door het publiek kan worden gebruikt. In formeel opzicht: ruimte die valt onder de Plaatselijke Politieverordening; dat is ruimte die niet valt onder het formele beheer van een particuliere instantie of persoon.

Functioneel en formeel hoeft niet altijd samen te vallen. Een private ruimte, bijvoorbeeld de centrale corridor van overdekt winkelcentrum (eigendom en bezit meestal privé), kan toch openbaar toegankelijk zijn.

Ander voorbeeld: de hal en de perrons van een NS-station; ook niet formeel openbaar, maar wel functioneel. Openbare ruimte dient altijd betreedbaar te zijn.

Orthogonaal: Rechthoekig.

Oriëntatie: De hoofdrichting van een gebouw.

Overstek: Bouwdeel dat vooruitsteekt ten opzichte van het eronder gelegen deel.

P

Paneel: Rechthoekig vlak, geplaatst in een omlijsting.

Penant: Gemetselde steunpilaar van het fundament van een gebouw, metselwerk in een gevel langs openingen.

Pilaster: Weinig uitspringende muurpijler, die dient om een boog of hoofdgestel te dragen.

Plaatmateriaal: Materiaal van kunststof, staal, hout meestal ten behoeve van gevelbekleding.

Plint: Een duidelijk te onderscheiden horizontale lijn aan de onderzijde van

een gebouw.

Profiel: omtrek van een gebouw of bouwdeel (bijvoorbeeld kozijn) of een doorsnede daarvan

Profilering: aangebrachte vorm en maatvoering van profiel

Portiek: Gemeenschappelijke trappenhuis en/of een terugspringende ruimte voor de straat- of toegangsdeur.

R

Raamdorpel: Horizontaal stenen element onder de onderdorpel van een houten kozijn, dat ervoor zorgt dat water onder het kozijn buiten het muurvlak wordt afgevoerd.

Raamhout: Hout waaruit ramen vervaardigd worden of omlijsting waarbinnen het paneel van een deur of beslot wordt ingesloten. Ook wel draaiende of schuivende delen van kozijn/post.

Referentiekader: Het geheel van waarden en normen binnen een bepaalde groep waarnaar verwezen kan worden.

Renovatie: Vernieuwing.

Respecteren: Met eerbied behandelen, eerbiedigen, waarderen.

Rijenwoningen: Geschakelde eengezinswoningen in een rij.

Ritmiek: Regelmatige herhaling.

Rollaag: Een in verband gemetselde laag van op hun kant of kop gemetselde stenen. Horizontale of gebogen rij stenen of betonbalk boven een gevelopening of aan de bovenzijde van een gemetselde wand.

Rooilijn: Lijn die in het bestemmingsplan of bouwverordening aangeeft waarbinnen gebouwd mag worden.

S

Schilddak: Dak, gevormd door twee driehoekige schilden aan de smalle en twee trapeziumvormige aan de lange zijde.

Slagenlandschap: Een landschap met langgerekte ontginningslinten met haaks daarop een stelsel van smalle kavels gescheiden door afwateringssloten.

Situering: Plaats van het bouwwerk in zijn omgeving.

Sociale veiligheid: De mate waarin men zich beschermd voelt tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door of dreigt van de kant van menselijk handelen in de

openbare ruimte.

Speklaag: Lichte natuurstenen band als afwisseling in baksteen metselwerk, doorgaans van Brabantse arduin, later ook van zandsteen.

Stijl: Architectuur of vormgeving uit een bepaalde periode of van een bepaalde stroming.

T

Tactiel: Met de tastzin verbonden.

Tent-, punt- of piramidedak: Dak gevormd door vier driehoekige dakschilden die in één punt bijeenkomen.

Textuur: De waarneembare structuur van een materiaal (bij metselwerk dus de oneffenheden van de steen en het voegwerk).

Tympan: Driehoekig of segmentvormige bekroning van een (klassiek) gebouw of van een onderdeel daarvan.

U

Uitbouw: Aan het gebouw vastzittend bouwwerk dat rechtstreeks vanuit het gebouw toegankelijk is.

V

Verdieping: Bouwlaag.

Verschijningsvorm: De uiterlijke aspecten van een (in dit geval) bouwwerk.

Volant: Strook stof als afronding en versiering van zonnenscherm of markies.

Voorgevellijn: Denkbeeldige lijn die strak loopt langs de voorgevel van een bouwwerk tot aan de perceelsgrenzen.

Voorgevelrooilijn: Voorgevelrooilijn als bedoeld in het bestemmingsplan dan wel de gemeentelijke bouwverordening.

Voorkant: De voorgevel, het voorerf en het dakvlak aan de voorzijde van een gebouw; de zijgevel, het zijerf en het dakvlak aan de zijkant van een gebouw voor zover die zijde (zijdelings) gekeerd is naar de weg of het openbaar groen.

W

Weg: Weg als bedoeld in artikel 1, eerste lid, onder b, van de Wegenverkeerswet 1994.

Windveer: Plank bevestigd langs de kanten van een met riet of pannen gedekt dak ter afdekking van de voorrand. Worden soms aan de

bovenzijde over elkaar gekeept.

Woning: Een complex van ruimten, uitsluitend bedoeld voor de huisvesting van één afzonderlijke huishouding.

Wolfdak/wolfeinden: Meestal een zadeldak waarvan één of beide dakschilden op de kop een afgeknot dakschild heeft (wolfeind).

Z

Zadeldak: Een dak dat aan twee zijden schuin is met een symmetrisch profiel.

Zijgevellijn: Denkbeeldige lijn die strak loopt langs de zijgevel van een bouwwerk tot aan de perceelsgrenzen.

Colofon

© Gelders Genootschap. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Meer informatie

Gelders Genootschap
Zypendaalseweg 46
6814 CL Arnhem
T: 026-442 17 42
E: info@geldersgenootschap.nl
www.geldersgenootschap.nl